

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**TÜRK TARİHİNE KATKILARI YÖNÜYLE
PROF. DR.WOLFRAM EBERHARD
(1909-1989)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR AHMET AKSİN

HAZIRLAYAN
MURAT ÖZTÜRK

ELAZIĞ-2009

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**TÜRK TARİHİNE KATKILARI YÖNÜYLE
PROF. DR.WOLFRAM EBERHARD
(1909-1989)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez 26 / 01 / 2009 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman	Üye	Üye
Doç. Dr. Ahmet AKSİN	Prof. Dr. M. Beşir AŞAN	Doç. Dr. Zahir KIZMAZ

Bu tezin kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun / / tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Erdal AÇIKSES
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**Türk Tarihine Katkıları Yönüyle Prof.Dr. Wolfram Eberhard
(1909-1989)**

Murat ÖZTÜRK

**Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı
Genel Türk Tarihi Bilim Dalı**

2009, Sayfa: VIII+123

Bu çalışma, ilk çağ Türk tarihi, Çin ve Uzak Doğu tarihi üzerinde pek çok eser veren Wolfram Eberhard'ın biyografisi üzerinedir. Eberhard'ın Çin ve Uzak Doğu tarihi, bu bağlamda Tayland, Kore, Japonya, Vietnam, Pakistan, Hindistan tarih ve kültürleri hakkında pek çok yayını bulunmaktadır. Biz bütün eserlerini değil, daha çok Türk tarihi alanında verdiği eserleri inceledik.

Eberhard, sadece bu alanda eser vermekle kalmamış, 11 yıl Türkiye'de kalmış, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Profesör olarak çalışmış, Sinoloji'nin kurulmasını sağlamıştır.

Ülkemizde bulunduğu sürede akademisyen olarak pek çok öğrenci yetiştirmiş, eski Türk tarihi alanında bir ekol yaratmıştır.

Biz Eberhard'ın Türk tarihi ile ilgili yayınlarını ve Türkiye'de bulunduğu sürede yaptığı çalışmalar üzerinde durduk.

Anahtar Kelimeler: Wolfram Eberhard, Orta Asya Türk Tarihi, Hunlar, Çin Tarihi, Sinoloji.

SUMMARY

Master Thesis

**Prof. Dr. Wolfram Eberhard With His Contributions on Turkish History
(1909-1989)**

Murat ÖZTÜRK

**Firat University
Social Scienses Institute
Department Of History
General Turkish History Discipline**

2009, Pages: VIII+123

This paper is about Wolfram Eberhard who had published a lot of publications about antiquity Turkish history, China history and Far East history. Eberhard has a lot of publications about China and Far East history; according these, Thailand, Korea, Japan, Vietnam, Pakistan, India history and their cultures. I didn't searched all of his publications; I just examined his publications about Turkish history.

Nevertheless, Eberhard had stayed for 11 years in Turkiye, had studied in Language and History-Geography Faculty as professor and had provided Sinology professionial chair. A long the time he had stayed in Turkiye, he had educated o lof of students as academic and had created a school in ancient Turkish history.

I gave point to Eberhard's publications about Turkish history and works he created while he was in Turkiye.

Key Words: Wolfram Eberhard, Central Aisa Turkish History, The Huns, China History, Sinology, The Tobas.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET /SUMMARY	II
İÇİNDEKİLER	III-V
ÖNSÖZ	VI
GİRİŞ	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

WOLFRAM EBERHARD'IN HAYATI ve ŞAHSİYETİ	3-12
1. Wolfram Eberhard'ın Biyografisi.....	3
2. Wolfram Eberhard'ın İlmi ve Fikri Hayatı.....	5
2.1. İlmi Hayatına Başlaması ve Almanya'daki Çalışmaları.....	5
2.2. Türkiye'ye Gelişi ve Türkiye'deki Çalışmaları (1937-1948).....	5
2.3. ABD'deki Çalışmaları	8
2.4. İlmi ve Fikri Yapısı.....	10
2.5. Şahsiyeti.....	11

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK TARİHİ İLE İLGİLİ KİTAPLARI	13-49
1. Çin Tarihi.....	13
1.1. Giriş.....	14
1.2. Birinci Bölüm: Tarihten Önceki Zamanlar.....	14
1.3. Shang Sülalesi (M.Ö. 1450-1050).....	16
1.4. Chou Sülalesi (M.Ö. 1050-247).....	18
1.5. Ch'in Sülalesi (M.Ö. 256-207).....	21
1.6. Han Sülalesi (M.Ö.206-M.S.220).....	22
1.7. Çin'in Parçalanma Devri (M.S.220-589).....	24
1.8. Sonuç.....	27
2. Çin'in Şimal Komşuları.....	29
2.1. Giriş.....	29
2.2. Şimal Komşu Kavimleri	
2.2.1. Kora Kavimleri.....	30
2.2.2. Su-Şın Kavimleri.....	31

2.2.3. Dunğ-Hu Kavimleri.....	31
2.2.4. Şı-Veğ Kavimleri.....	32
2.2.5. H'yunğ-nu Kavimleri.....	32
2.2.6. Sair Şimal Kavimleri.....	35
2.2.7. Sonuç.....	35
3. Çin Simgeleri Sözlüğü.....	36
4. Eski Çin'de Yerel Kùltürler I (Lokalkulturen im Alten China).....	39
5. Çin'in Güneyinde ve Doğusunda Yerel Kùltürler (The Local Cultures of South and East China)	41
6. Asya'da Yerleşim ve Sosyal Değişim (Settlement and Social Change in Asia).....	44
7. Çin'de Ahlaki ve Sosyal Değerler (Moral and Social Values of China).....	45
8. Çin: Sinoloji'ye Giriş.....	46
9. Türkiye'nin Güney Doğusu'ndan Aşık Hikayeleri (Mintrel Tales from Southeastern Turkey).....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK TARİHİ İLE İLGİLİ MAKALELERİ	51-75
1. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi'ndeki Makaleleri.....	51
1.1. Çin Romanının Çin Hayatındaki Yeri.....	51
1.2. Sülaleler Nasıl Kurulurdu? Çin Tarihinin Bir Problemi.....	52
1.2.1. Chou'lar ile Sonraki T'ang Sülalesinin Karşılaştırılması.....	54
1.3. Toba Devrinde (385-550) Buddhist Kilisenin Ekonomik Önemi	55
1.4. Bugünkü Avrupa'da Etnolojinin Esas Cereyanları	58
2. ÜLKÜ DERGİSİ'NDEKİ MAKALELERİ.....	63
2.1. Türkler ve Komşularında Spor.....	63
2.2. Çin Kaynaklarına Göre Orta Asya'daki At Cinsleri ve Beygir Yetiştirme Hakkında Malumat.....	65
2.3. Çin'de Kımız ve Yoğurdun Yapılması Meselesi Hakkında..	65

2.4. Mazdaizm ve Maniheizm Hakkında Notlar.....	66
3. BELLETEN DERGİSİ'NDEKİ MAKALELERİ.....	67
3.1. Muahhar Han Devrinde (M.S. 25-M.S. 220) Hun Tarihine Kronolojik Bir Bakış	67
3.2. Yeni Türkiye ve Çin.....	68
3.3. Türkistan Seyahatnamesi ve Hsiung-Nu'ların Müttefikleri Olarak Roma Askerleri.....	69
3.4. Kay'lar Kabilesi Hakkında Sinolojik Mülâhazalar.....	70
3.5. Birkaç Eski Türk Ünvanı Hakkında.....	72
3.6. Toba'ların Hayvancılığı.....	72
3.7. Toba'larda Ziraat.....	73
3.8. Toba'larda Köle Usulü, Toba'larda Ulaştırma.....	73
3.9. Şato Türklerinin Kültür Tarihine Dair Notlar.....	74
SONUÇ	77 -81
BİBLİYOGRAFYA	83
EKLER	
EBERHARD BİBLİYOGRAFYASI (1931-1965)	85-122
ÖZGEÇMİŞ	123

ÖNSÖZ

Bilimin hangi dalında olursa olsun, akademik çalışmaya başlamak için, o alanın sınırlarını ve kaynaklarını tanımak, karşılaşılabilecek problemleri önceden tespit etmek, ileriki çalışmalar için zemin hazırlar. Eski Türk tarihi alanında yapılacak çalışmalar için de dönemin kaynaklarını tanımak, hem o dönemle ilgili bir bilgi birikimi, hem de kaynakları tanımayı ve alanın problemlerini görmeyi sağlar.

Bu düşüncelerle ilk çağ Türk tarihi hakkında dönemin uzmanı ve bu alanda pek çok eser veren bir bilim adamının biyografisi üzerinde akademik çalışma yapmak çok önemliydi. Çünkü biyografi çalışmaları, sadece o kişinin hayatı ile eserlerinin tanıtımından ibaret değildir. Bu eserlerin incelenmesi, dönem ile geniş bir bilgi birikimi vermektedir. Dönemin tarihi, kültürü ve kavimler arasındaki ilişkiler hakkında geniş bilgi sahibi olunmaktadır. Hele çalışma alanı olarak ilk çağ Türk tarihine yönelmiş bir araştırmacı için dönemin kaynaklarının tanınması, dönemin meselelerinin tespiti çok önemlidir. Biz de bu alanda pek çok eser veren ve ülkemizde bu yolda bir ekol oluşturan Wolfram Eberhard'ın biyografisi üzerinde çalışmayı uygun ve hatta zaruri gördük. Şunu da hemen belirtelim ki, Eberhard'ın biyografisi ile ilgili sadece iki çalışma tespit ettik. Bunlar, öğrencisi Cohen Alvin ile Tülay Çakmak'ın çalışmalarıdır. Tülay Çakmak'ın çalışmasının büyük ölçüde, Alvin'in makalesinin tercümesi olduğunu belirtmek gerekir. Biz her ikisinden yararlanmakla beraber, Eberhard'ı kendi eserlerinden tanımaya gayret ettik.

Bu çalışmada bana yol gösteren, her türlü yardımı esirgemeyen Hocam Doç. Dr. Ahmet Aksın'a, her zaman bilgi ve tecrübesine başvurduğum ve yararlandığım Prof. Dr. M. Beşir Aşan'a, kaynak, bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan ve daima teşvik eden hocalarım Prof. Dr. Abdülhalik Bakır, Doç. Dr. Enver Çakar, Almanca makalelerin tercümesinde yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Mehmet Aygün ile Yrd. Doç. Dr. Rifat Özdemir, Yrd. Doç. Dr. Füsün Kara, Yrd. Doç. Dr. Sezgin Güçlüay'a şükranlarımı arz ediyorum.

Ocak 2009

Murat ÖZTÜRK

PROF.DR. WOLFRAM EBERHARD
(1909-1989)

GİRİŞ

Eskiçağ Türk tarihi, yayıldığı coğrafya bakımından çok geniştir ve bundan dolayı da kaynakları hem çok çeşitli hem de çok dağınıktır. Bu dönemin en önemli kaynakları Çin kaynaklarıdır. Öte yandan, arkeolojik buluntular ve dönemin seyyahlarının eserleri de önemli kaynaklardır. Belki bu yüzden olacak, ülkemizde ilk çağ Türk tarihi hakkındaki çalışmalar sınırlıdır. Uzun süre merkezî coğrafyamızdan uzak kalmamız, eski coğrafyamızdaki tarihe uzak kalmamıza sebep oldu. Eski Türk yurtlarında uzun bir süre kapalı bir siyasî yönetimin (Sovyetler Birliği ve Çin yönetimleri) hakim olmasının bu çalışmalarda önemli bir engel teşkil ettiği de kabul edilmelidir.

Öte yandan ülkemizde daha çok Anadolu merkezli bir tarih anlayışının hakim olduğunu da gözden uzak tutmamak gerekir. Bu anlayışın bir sonucu olarak, tarihçiliğimiz, daha çok Anadolu ile sınırlı kalmış, Selçuklu ve Osmanlı dönemi alanına yoğunlaşmıştır.

Buna rağmen ülkemizde bu dönemle ilgili olarak, biyografisi üzerinde çalıştığımız Eberhard'ın açtığı yolda yürüyen, onun öğrencisi Bahaeddin Ögel gibi mümtaz bilim adamları yetişmiştir. Değişik Türk ülkelerinden ülkemize gelen bilim adamlarının da alanla ilgili çok önemli çalışmaları olmuştur ki, bunlar arasında Zeki Velidi Togan, Abdülkadir İnan ve Ahmet Temir'i zikretmek gerekmektedir.

Bu dönem Türk tarihi üzerindeki çalışmaların Batılı bilim adamları tarafından başlatıldığı bilinmektedir. Mesela Göktürk Kitabeleri Danimarkalı Thomsen tarafından 1898'de okunmuştur. Türkoloji bilimi erken dönemde Macaristan'da başlamış, Rasony, Tarihte Türklük adlı eseriyle haklı bir ün kazanmıştır. Bunları Fransız, Alman, Rus, Fin ve İngiliz bilim adamları takip etmiştir.

O halde, ilk çağ Türk tarihi için Batı kaynakları, en az Çin kaynakları kadar önemlidir, çünkü klasik Çince kaynaklarını, bilimsel olarak kullananlar, Batılı bilim adamları olmuştur. Nitekim klasik Çin kaynakları ile Türk tarihinin bir bölümünü yazan bir Çinli bilim adamı bilinmemektedir. Bu haliyle Batı kaynakları, daha büyük önem arz etmektedir.

Eski Türk tarihi hakkında yapılacak çalışmalarda, mutlaka eserlerine müracaat edilmesi gereken bir bilim adamı olan Eberhard'ın biyografisini bu amaçla ele aldık.

Ekler kısmında da görüleceği gibi, Eberhard'ın 600'ü aşan yayını bulunmaktadır. Fakat bu yayınların hepsi doğrudan telif kitap veya makale değil, kitap tanıtma, tenkit, rapor, önsöz gibi yazılardır. Gene de telif kitap ve makaleleri çok büyük bir yekün tutmaktadır ki, bunlar ilgili bölümde verilmiştir. Eklerde Eberhard'ın bibliyografyası verilmiştir. Burada yayınları mahiyetine göre kendisi tarafından tasnif edilmiştir. B ile gösterilen yayınlar kitap (Book), N not (note), A (Article) makale, R (Report) raporu ifade etmektedir.

Eberhard, menşe itibariyle tarihçi değildir, önce sinologtur. Sonradan tarih, sosyoloji, antropoloji ve etnolojiye yönelmiştir. Bu yönüyle çok yönlüdür ve eserleri de o derecede değişik alanlardadır. Onunu için bu çalışmamızda, Eberhard'ın Türk tarihçiliğine katkılarını esas alan eserlerini inceledik. Kore, Japonya, Pakistan ve diğer ülkelerin tarih ve kültürleri, Budizm veya bu ülkelerdeki yerleşme problemlerini konu alan eserler üzerinde durmadık.

Bu sınırlandırılmış çalışmada bile, Eberhard'ın Türk tarihçiliğine yaptığı katkıların ne kadar önemli olduğunu yeniden görmüş olduk. Bu husus önemlidir, çünkü günümüzde sanki eski Türk tarihinin bütün meseleleri halledilmiş gibi ihmal edilmiştir. Tam tersine, bu çalışma ile bu alanda yapılacak daha çok çalışma ve bugünüme aktarılması gereken çok geniş bir tarih ve kültürümüz olduğu ortaya çıkmış olmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. WOLFRAM EBERHARD'IN BİYOGRAFİSİ:

Wolfram Eberhard, 17 Mart 1909'da Almanya'nın Potsdam kentinde dünyaya geldi. Anne ve baba tarafı astrofizikçi ve astronomdu. Ailesinin bu özelliği ilerleyen yıllarda, Eberhard'ın bilimsel çalışmalarında kendini gösterdi. Bu yöndeki çalışmalarının en önemlileri “Çin'in Han Hanedanlığı'nın Astronomisi ve Astrolojisi” adlı doktora tezi ve dayısı Rolf Müller'le birlikte yazdığı “Han ve Üç Krallık Dönemleri Astronomisi (MÖ. 2 yy. - MS. 3.yy.)”dir. Bu çalışmalar Eberhard'ın tüm denemelerini bir araya getiren *Sterkunde und Weltbild im alten China* (1970) adlı kitabın dördüncü cildinin tekrar basımında da yayımlandı.

Lise tahsilini Potsdam'daki Victoria Gymnasium'da yaptı ve bu dönemde Latince, Yunanca, Fransızca ve iki yıl da İngilizce öğrenimi görür. 1927 yılında Berlin Üniversitesi'ne girer. Burada klasik Çince ve sosyal antropoloji öğrenimi görür. Ayrıca Mançuca, Moğolca, Japonca ve Sanskritçe dersleri de alır. Bu dönemde en önemli hocaları Otto Franke ve Erich Hauer'dir. Wolfram Eberhard klasik Çince'nin yanı sıra Çince konuşma dilini de öğrenmek istemektedir ancak o yıllarda Berlin Üniversitesi'nde klasik Çince öğrenimine ağırlık verilmekteydi. Eberhard bu nedenle hocalarına haber vermeden Doğu Dilleri Semineri'ne kaydolar ve Çince konuşma dilini öğrenir. Bu sırada Ferdinand D. Lessing ile çalışmıştır. İlginçtir; Eberhard'ın klasik Çince hocaları Çince konuşma diline, Çince konuşma dili hocaları ise klasik Çince'ye ilgi göstermemişlerdir. Ancak Eberhard onlardan farklı olarak her ikisini de öğrenmiştir. 1929'da seminerden diplomasını alınca F. D. Lessing yönetimindeki Berlin Antropoloji müzesinde çalışmaya başlar. 1933 yılında doktora kabul edilen Eberhard, 1934 yılında Çin'e ilk seyahatini gerçekleştirir. Bu seyahatin amacı çalıştığı müzeye etnografik malzemeler toplamaktır. Zheijang eyaletinin köylerini gezer, tapınaklarda çalışır ve halk öyküleri toplar¹. Eberhard, iyi iletişim becerileri sayesinde gittiği her yerde iyi dostluklar kurmuştur. Çin'deki ilk dostlarından biri, Ts'ao Sung-yeh'tir. Çin'deki çalışmalarında Sung-yeh'in önemli yardımları olmuştur. Yine arkadaşlarının desteğiyle çeşitli üniversitelerde Almanca ve Latince dersleri vermiştir. Çin'de geçimini bu sayede sağlamıştır. Eberhard ve ona çalışmalarında –özellikle İngilizce çeviri ve düzeltmelerde-

¹ Çakmak Tülay, “Wolfram Eberhard ve Türkiye'deki Çalışmaları”, *Tarih ve Toplum*, S. 190, (Ekim 1999), İstanbul, 1999, s. 252-256

yardımcı olan ilk eşi Alide Eberhard Pekin’de iki yıl beraber kalmışlardır. 1934 yılında Eberhard çiftinin ilk oğulları Rainer, Çin’de dünyaya gelmiştir.

Eberhard’lar 1936 yılında Almanya’ya dönmüşlerdir. 1936-1937 yıllarında Wolfram Eberhard, Leipzig’deki Grassi Müzesi’nde Asya Bölümü yöneticisi olarak çalışmıştır. Bu dönemde Almanya’da Nazi etkisi gittikçe artmaktadır ve Eberhard da bundan nasibini alır. Naziler Eberhard’ın kendilerine katılmasını isterler. Arkadaşı Adam von Trott, 1937 yılında Eberhard’a bir Amerikan bursu olan Moses Mendelssohn bursunu almasına yardımcı olur. Bu burs Eberhard’a aynı zamanda bir dünya turu bileti almasını sağlar. Eberhard bu sayede Almanya’yı terk etmiş ve Nazi baskısından kurtulmuştur.

Eberhard Almanya’dan ayrılır ve ABD’ye gider. Burada bazı müzeleri gezer, Berkeley’de Kaliforniya Üniversitesi’nde iki konferans verir. Aynı yıl Amerika’dan ayrılan Eberhard, Çin’e gider ancak o yıllarda devam eden Japon işgali nedeniyle Hong Kong’a geçer.

Hong Kong’da iken Ankara Üniversitesi’nden profesörlük teklifi alır (Türkiye’ye A. Von Gabain’in tavsiyesiyle gelmiş olabilir)². Gerekli belgelerinin ve vizesinin olmaması nedeniyle dolaylı yollardan Türkiye’ye gelen Eberhard, Almanya’dan gelen ailesiyle Türkiye’de buluşur. Ankara’da iken ikinci oğlu Anatol dünyaya gelir (1938).

1937-1948 yılları arası Türkiye’de çalışan ve Sinoloji araştırmalarının Türkiye’de başlayıp gelişmesini sağlayan Eberhard, 1948 yılında, Berkeley’deki Kaliforniya Üniversitesi’nden bir yıllık Rockefeller bursu alır. Ertesi yıl aynı üniversiteden kendisine sosyoloji bölümünde kalıcı görev teklif edilir. O günlerden, emekli olduğu 1978 yılına kadar Batı, Doğu ve Orta Asya kültürleri ve toplumları ile ilgili dersler verir.

Emekli olduktan sonra da yayınlar yapmaya, araştırmalarına, çalışmaları için gezmeye, konferanslar vermeye devam eden Eberhard, uzun bir hastalık döneminden sonra, evinde ikinci eşi Irene’in yanında, 15 Ağustos 1989 günü hayata veda etmiştir.

² Çakmak Tülay, a.g.e., 254

2. WOLFRAM EBERHARD'IN İLMİ VE FİKRİ HAYATI

2.1. İlmî Hayatına Başlaması ve Almanya'daki Çalışmaları:

Biyografisinde de kısaca belirttiğimiz gibi, Eberhard'ın anne ve babası astrofizikçi ve astronomdu. Bilimsel çalışmaların yapıldığı, bilimin konuşulduğu bir ortamda büyüyen Eberhard'ın bilime ilgi duyması normaldir. Ancak o, anne ve babasından farklı olarak sosyal bilimlere yönelmiştir.

Almanya'da doktorasını yaparken ilk yayınlarını yapmaya başlamıştır. Bildiğimiz kadarıyla ilk yayını 1931 yılında yapmıştır. 1934 yılında Çin'e giden Eberhard Almanya'da bulunduğu 1931-1934 yılları arasında çoğu kitap incelemesi ve makale olan onlarca yayın yapmıştır. Bibliyografya çalışmaları bu dönemdeki makalelerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. *Beitrage zur Astronomie der Han-Zeit (Han Dönemi'nde Astronomi Çalışmaları)* adlı ilk kitabını iki meslektaşıyla birlikte, iki cilt halinde 1933 yılında yayınlamıştır. 1936 yılında tekrar Almanya'ya döndüğünde, Nazilerden baskı görmesine rağmen çalışmalarına devam etmiştir. Bu dönemde de çalışmalarının çoğu makale ve kitap incelemeleridir.

Bahsi geçen bu yıllarda, Eberhard, Çin'de bulunduğu zaman (1934-1936) yazılı yayınlarına fazla zaman ayıramamıştır. Çünkü Çin'e gelme amacı Berlin Antropoloji Müzesi'ne malzeme toplamaktır. 1934-1936 yıllarında fırsat buldukça kitap incelemelerini yayınlamaya devam etmiştir.

İlmî hayatına Almanya'da başlayan Prof. Eberhard, 1937 yılında ülkemize gelir.

2.2. Türkiye'ye Gelişi ve Türkiye'deki Çalışmaları (1937-1948):

1933 yılında yapılan İstanbul Üniversitesi Reformu neticesinde Hitler Almanya'sını terk etmek zorunda kalan pek çok bilim adamı Türk üniversitelerinde çalışmaya başlamıştır.

Almanya'dan Nazi baskısı nedeniyle ayrılan Eberhard, 1937 yılında Türkiye'ye gelir. Ancak mülteci statüsünde değildir. Kendisinin neden Türkiye'yi seçtiği konusunda bir bilgiye rastlayamadık ancak ülkemize gelmeden önceki çalışmalarına bakacak olursak, Prof. Eberhard'ın Sinolog olmasına rağmen, Orta Asya tarihi ile ilgili çalışmalara yöneldiğini görüyoruz. Türkiye'yi bu alandaki çalışmalarını daha iyi yapabileceği bir ülke olarak değerlendirmiş olabilir. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nın ayak sesleri gelirken, Türkiye'yi nispeten daha güvenli, savaşa uzak bir ülke olarak

görmüş olma ihtimali de vardır. Eberhard ile beraber Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kadrosuna üç mülteci Alman öğretim üyesi daha atandı. Bunlar, Landsberger (Asuroloji), Güterbock (Hititoloji) ve Ruben'di (Hint dil bilimcisi)³.

Ankara Üniversitesi'nin teklifi üzerine Ankara'ya gelen ve burada ailesiyle buluşan Eberhard, Çin dili ve uygarlığı konuları başta olmak üzere tarih dersleri verir. Derslerini Türkçe vermiş ve bu yıllarda yaptığı yayınların çoğunu da Türkçe yayınlamıştır.

Ders verdiği ve çalıştığı alanlar oldukça geniştir. Çalıştığı alanlar Çin kültürü, popüler literatür, tarih, Çin'de azınlıklar ve yerel kültürler, Çinliler ve Orta Asya halklarının ilişkileri ile Türk tarihi, sosyal hayatı ve popüler kültürdür⁴.

İlmi çalışmaları açısından Ankara yılları Eberhard ve bizler için çok verimli geçmiştir diyebiliriz. Türk tarihçiliği açısından en önemli eseri olarak gördüğümüz *Çin'in Şimal Komşuları* adlı kitabını 1942 yılında okuyucuların hizmetine sunmuştur. Yine Türk tarihçiliği açısından önemli bir kaynak eser olan *Çin Tarihi*'ni de 1947 yılında, Türkçe olarak yayınlamıştır. Bu kitap daha sonra Almanca'ya, İngilizce'ye ve Fransızca'ya çevrilmiştir. 1957 yılında yazdığı *Uzak Doğu Tarihi* adlı kitabı, *Çin Tarihi* adlı eserinin devamı niteliğindedir. Türkiye'de kaldığı süre içinde yaptığı 155 çalışmanın 70'i tamamıyla Türk tarihi, kültürü ve etnolojisiyle ilgilidir⁵. Tüm bunların yanında Eberhard, Milli Eğitim Bakanlığı Çeviri Çin Klasikleri Bölümü'nü kurdu ve ilk eserleri çevirerek Türkçe'ye kazandırdı.

Eberhard'ın Türk tarihçiliğine yaptığı en önemli katkılardan biri de, çalıştığı Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kütüphanesine eski Türk tarihi açısından oldukça önemli olan eski Çince kitapların getirilmesidir. Bu kaynaklarda Orta ve Kuzey Asya'da yaşamış Hunlar, Moğollar, Uygurlar gibi bozkır toplumlarının Çinlilerle olan ilişkileri, yaşam şekilleri, gelenek ve görenekleri önde gelen kimselerin biyografileri yer almaktadır. Çin'in Song Hanedanlığı (960-1279) dönemindeki nüshalardan olduğu gibi kopya baskısı yapılmış olan tarih, felsefe, edebiyat, sanat ve Budizm ile ilgili en eski eserler, antolojiler, çok sayıda külliyat, 10. ve daha sonraki yüzyıllarda yazılmış ansiklopediler ve tarihi sözlükler de bu arşivin içindedir⁶.

³ Bu konu ile ilgili bkz: H. Widmann, *Atatürk ve Üniversite Reformu*, Çev: A. Kazancıgil-S. Bozkurt, 2. Baskı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000

⁴ Cohen Alvin; "In Memoriam: Wolfram Eberhard, 1909-1989", *Asian Folklore Studies*, Vol. 49, 1990: s. 125-133

⁵ Çakmak Tülay, *a.g.e.*, s. 254

⁶ Çakmak Tülay, *a.g.e.*, 255

Prof. Eberhard'ın Türk akademik hayatına ve Türk tarihçilerine belki de en büyük faydası Sinoloji'nin Türk tarihçiliği açısından önemini göstermesidir. Ankara Üniversitesi'nde Sinoloji bölümünü geliştirmiş ve bu bilim dalının özellikle İslamiyet öncesi Türk tarihini incelemede ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermiştir. Sinoloji'ye Giriş kitabında yer alan "Türkiye'de Sinoloji'nin Vazifeleri" bölümünde, eski Türk tarihi açısından Sinoloji'nin önemini "*Yunanca ve Latince, Avrupa tarihi için ne kadar önemliyse Sinoloji de Türkler için o kadar önemlidir*" sözleriyle anlatır. Çince'nin Türkler tarafından iyi bilinmediği için eski Türk tarihinin Türk tarihçiler tarafından değil de Çinliler tarafından yazıldığına işaret ederek; bu durumda Çinlilerin tarafsız olamayacağını dile getirir. Ancak bu durumun bazı iyi yanlarının olduğunu da söyler: "*Bu dünyada her milletin umumi tarih için başarması icap eden bir vazifesi vardır. Aynı zamanda başarılı olabilmesi için de muayyen kabiliyetlerinin bulunması gerekir. Bir fert gibi bir milletin de kendi kabiliyetlerini görmesi pek güçtür. Oysa düşman taraf bu kabiliyetleri daha iyi görür*"⁷. Bu düşünceden hareketle Çinlilerin Türk karakterini çok iyi anladıklarını, Çinlilerin, Türklerin büyük devlet kurma kabiliyetlerini gördüklerini ve net bir şekilde bunu yazabildiklerini belirtir.

Ülkemizde bulunduğu günlerde yaptığı çalışmalarında, Wolfram Eberhard genellikle, Orta ve Kuzey Asya Türk tarihini ve kültürünü, Çinliler ile Türklerin ilişkilerini, bozkır topluluklarının sosyal ve ekonomik hayatlarını irdelemiştir. İncelediği toplulukların hemen hemen tamamı Türklerle akrabadır. Bu çalışmalar onun bilimsel kimliğinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Yani Prof. Eberhard ilmi hayatının yönünü Türkiye'ye geldiği yıllarda belirlemiş ve kendisini Dünya'ya tanıtan çok önemli çalışmalarını ülkemizde yapmaya başlamıştır diyebiliriz.

Türkiye'de bulunduğu yıllarda Türk bilim adamlarıyla uyumlu bir şekilde çalışmıştır. Ülkemizde kaldığı on bir yıl ve Türk bilim adamlarıyla yaptığı ortak çalışmalar bu özelliğinin göstergesidir. Prof. Dr. Tahsin Özgüç, Prof. Nimet Özgüç ve Hamit Zübeyir Koşay'ın Anadolu medeniyetleri ile ilgili yaptıkları arkeolojik kazı ve keşifleri neticesinde yayınladıkları eserleri Almanca'ya çevirerek; bu çalışmaların daha geniş kitleler tarafından tanınmasını sağlamıştır. İlerleyen yıllarda Türk bilim adamlarının yaptığı çalışmalar incelemiş ve yazdığı kısa notlar ve eser incelemeleri ile meslektaşlarına destek olmuştur. Ayrıca ülkemizde Türk Tarih Kurumu üyeliği de yapmıştır.

⁷ Çakmak Tülay, *a.g.e.*, 255

Prof. Eberhard'ın Türkiye'de çalıştığı en önemli isim şüphesiz Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'dir. Ögel'in doktora hocası olan Eberhard, onun için adeta bir sıçrama tahtası olmuştur. Eberhard ile çalışmak Bahaeddin Ögel'e özellikle metodoloji konusunda ciddi katkılar sağlamıştır. Eberhard'ın uyguladığı "kültür çevreleri" metodunu Prof. Ögel devam ettirmiştir. Bu metodla arkeolojik kalıntılar ve etnografik eserler arasında bilgi bağı kurularak, Türk tarihi hakkındaki kaynaklar zenginleştirilmiştir⁸. Bugün Eberhard'ın bıraktığı bilgiler ve özellikle onun yöntemi, Prof. Ögel ve öğrencileri olan bilim adamları vasıtasıyla yeni nesillere aktarılmaktadır. Bu yönüyle Eberhard, Türkiye'den ayrılırken, arkasında Sinoloji ve tarih alanında iyi yetişmiş insanlar bırakmıştır.

2.3. ABD'deki Çalışmaları:

Türkiye'de 1946 yılında çıkarılan 4936 sayılı yeni üniversite yasası nedeniyle Ankara Üniversitesi kadrosundan bazı öğretim üyelerinin çıkarılması isteniyordu. Uzun tartışmalardan sonra en pratik yol olarak bu kişilerin bütçe kanunundaki kadrolarının kaldırılması yöntemi uygulandı. Bu arada bazı kıskançlıklar ve çağ dışı çekemezlilikler sonucu Eberhard ve kendisiyle beraber Türkiye'ye gelen üç öğretim üyesi de açığa alındı. Hepsi birlikte –ne gariptir ki- derhal ABD'deki çeşitli üniversitelere gitmişlerdir⁹.

Bu basit nedenden ötürü ülkemizden ayrılan Prof. Eberhard 1948 yılında, Berkeley'deki Kaliforniya üniversitesinden bir yıllık Rockefeller bursu alan Eberhard, bir yıl kalmak üzere gittiği Amerika'da uzun yıllar kalır. Bunun nedeni Kaliforniya Üniversitesi'nin kendisine, Sosyoloji Bölümü'nde kalıcı görev teklif etmesidir. Bu tarihten itibaren emekli olduğu 1978 yılına kadar daha önce olduğu gibi Batı, Doğu ve Orta Asya kültürleri ve toplumlarına ilişkin kapsamlı dersler verir. Kendi bölümünde olduğu kadar, Asya kültürü konusundaki geniş bilgisinden dolayı, Doğu Dilleri, Tarih, ve Antropoloji Bölümü öğrencilerinin yüksek lisans ve doktora tez jürilerinde yer alır¹⁰. Sosyoloji Bölümü'nde çalışmasına rağmen tarih çalışmalarına devam etmiştir. Bu durumu bu yıllarda verdiği eserlerde de görmek mümkündür. Ancak bu yıllarda yayınlarının sayısında Türkiye'de kaldığı yıllara göre bir azalma olması dikkatimizi

⁸ Yuvalı Abdulkadir-M. Beşir Aşan; *Prof. Dr. Bahaeddin Ögel*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 137

⁹ Eberhard Wolfram; *Çin Simgeleri Sözlüğü*, Çev: A. Kazancıgil-A. Bereket. Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000, s. 8 (Türkçe Çevirinin Önsözü bölümü)

¹⁰ Çakmak Tülay, *a.g.e.* s. 253

çekmektedir. Bunun nedeni üniversitedeki çalışmalarının yoğunluğu olabilir. Ayrıca sık sık ABD dışına çıkması ve seyahatlerinin uzunluğu yayın sayısının azalmasına sebep olması muhtemeldir.

Berkeley Üniversitesi adına ABD dışına çıktığında 1951-1952 ve 1960 yıllarında tekrar Türkiye'ye gelmiştir. Ancak bu kez çalıştığı alan daha farklıdır. Çalışmaları, halk kültür alanına kaymıştır fakat çalıştığı bölge yine Asya'dır. 1953 yılında Pertev Naili Boratav ile birlikte *Typen Türkischer Volksmarchen (Türk Halk Masalları Türleri)* adlı eseri yayınlamıştır. Bunun ardından Türk halk kültürü ile ilgili çalışmalarına *Minstrel Tales From Southeastern Turkey* (1955) adlı eserinde toplamıştır. Bu alandaki çalışmalarının tamamı Çukurova bölgesi ile ilgilidir. Çalışmalarının farklı alana kaymasının sebebi Kaliforniya Üniversitesi'nde Sosyoloji çalışmalarına başlamış olmasıdır.

Türk halk kültürü konusunu çalışırken temel bölgesi Çin'i de ihmal etmemiştir. Bu yıllarda –özellikle 1950'den sonra- Çin halk kültürü alanına girmiştir. Hatta daha sonra Çin ve Türk halk kültürlerini karşılaştıran eserler vermiştir.

Kaliforniya Üniversitesi'nde görevli iken, 1956-1958 yıllarında Pakistan ve Hindistan köylerinde gelişme problemleri, 1958 yılında Burma-Yunnan sınırındaki köyler, Afganistan'da eğitim, Kore ve Tayvan'da işadamları, ayrıca eşi Alide Eberhard'ın yardımıyla 1960 yılında Tayvan'da aile planlaması konularında araştırmalarda bulunmuştur¹¹. Anlaşılan Prof. Eberhard ABD'de iken özellikle geri kalmış Asya ülkelerinde Sosyoloji çalışmalarına fazlasıyla yönelmiştir. Bu dönemde Tarih ve Sinoloji yayınlarının önceki yıllara oranla ciddi bir şekilde azalması, bu düşünceyi desteklemektedir.

Yine bu yıllarda dönem dönem Ulusal Tayvan Üniversitesi Antropoloji ve Sosyoloji Bölümleri'nde, Frankfurt Üniversitesi'nde, Heidelberg Sinoloji Enstitüsü, Münih Doğu Asya Enstitüsü'nde dersler vermiştir. Bavyera Bilimler Akademisi, Alman Bilim ve Edebiyat Akademisi, Amerikan Folklor Kurumu gibi saygın bilim kuruluşlarında üyelik yapmıştır. Ayrıca, 1954-1955 yıllarında *American Oriental Society (Amerika Doğu Toplamları Kurumu)*'nin batı kolu başkanlığını yapmıştır.

2.4. İlmi ve Fikri Yapısı:

Eberhard Türk tarihçiliğine sadece eserleri ile katkıda bulunmamıştır. Eserlerinin yanı sıra yaptığı en büyük katkı eski Türk tarihini araştırmada kullandığı metodlardır.

¹¹ Çakmak Tülay, *a.g.e.* s. 253

Kendisinden sonra, öğrencisi Bahaeddin Ögel'in kullandığı kültür çevreleri metodundan bahsettik. Bunun yanında tarih ve sinoloji bilgilerini birleştirmesi ve sonuçları yorumlaması pek az insanının yapabileceği bir şeydir. Çin belgelerini Türk tarihçiliğine kazandırmasıyla, o yıllara kadar genellikle destansı bir anlatım tarzına sahip olan eski Türk tarihi incelemeleri, daha çok belgelere dayanmaya başlamıştır. Eberhard'ın Çinlilerden farklı olarak bu belgeleri daha objektif bir anlayışla ele alması Türk tarihçileri için Çin belgelerini güvenilir kaynaklar haline getirmiştir.

Çalışmalarında bildiğimiz klasik yöntemleri tercih etmemiştir. Örneğin *Çin Tarihi* adlı eserinde, Çinlilerin tarihini, bugünkü Çin bölgesinde bulunan en eski insan fosilinden başlatmıştır. Bu fosilin adı "Pekin Adamı"dır. Böyle bir eser klasik yöntemlerle yazılmış olsaydı, muhtemelen Çin bölgesinde devlet kuran ilk topluluklardan başlardı. Tabi Eberhard'ın yöntemini de herkes uygulayamaz. Bunun için detaylı ve sağlam kaynaklara dayanan bilgilere ihtiyaç vardır. Binlerce yıl öncesini incelerken kullandığı yöntem, onun bilgisinin ve yorum gücünün genişliğini gösterir.

Kitaplarını yazarken kullandığı kaynakları ilgili bölümün sonunda ayrı ayrı vermiştir. Eserlerinde kullandığı kaynaklar da yine Türk tarihçiliği için çok değerlidir. Bu şekilde kendisinden sonraki nesiller için ilgili konularda çok güzel bibliyografyalar bırakmıştır. Makalelerinde de dipnotlar incelendiğinde, çok iyi kaynak eserleri görmek mümkündür.

Bunun yanında eski belgelerde etkili bir şekilde çalışan Prof. Eberhard, incelediği dönemin ilgili bilgilerini de belgelerdeki konulara çok iyi bağlayabilmiştir. Ulaştığı bilgilere –eğer varsa- istatistiki verileri de eklemeyi ihmal etmemiştir¹². Ayrıca yaşadığı dönemlerde bilgisayar olmadığı için, belgelerini dikkatli bir şekilde tasnif edip dosyalayarak muhafaza eden Eberhard elindeki bilgi ve belgeleri başkalarıyla paylaşmaktan imtina etmezdi.

Eberhard'ın hayatını ve çalışmalarını incelediğimizde, dönemin siyasi kargaşalarından uzak durduğunu görüyoruz. Kendisiyle ilgili incelediğimiz kaynaklarda ideolojik eğilimi, siyasi gelişmelere bakışıyla ilgili bir bilgiye rastlayamadık. Eberhard'a baktığımız zaman sadece çalışmalarını gördük. Hayatı boyunca Dünya'nın farklı ülkelerinde çalışmıştır. Bizce bunun nedeni yaşadığı yıllardaki problemlerden uzak, çalışmalarını yapabileceği sakin bir yer aramasıdır. Bilindiği gibi Almanya o yıllarda savaştaydı. Naziler ona kendilerine katılması için baskı yaptığı zaman

¹² Cohen Alvin, *a.g.e.* s. 130

ülkesinden uzaklaşması, bilimsel çalışmalar yapma isteğinin, milli hassasiyetlerinden önce geldiğini gösterebilir. 1930’larda Nazilerin baskıları sonucu, Eberhard gibi onlarca bilim adamı Almanya’dan uzaklaşmıştır. Bu insanların hakkında, çeşitli yakıştırmalar yapılması doğaldır ancak Eberhard ülkesinden ayrılmasaydı belki bugün biz bu satırları yazıyor olmazdık. Memleketinden ayrılp nispeten daha rahat ülkelerde çalışması, onu bütün bilim çevreleri tarafından tanınan bir bilim adamı yapmıştır.

2.5. Şahsiyeti

İnsan ilişkilerinde nazik bir yapısı olan Prof. Eberhard’ın çalışma şekline ve eserlerine baktığımızda, ayrıntılara dikkat eden ve önemli noktaları görebilen bir insan olduğunu görebiliriz. Öyle ki, Eberhard ile Sinoloji ve Çin tarihi çalışan, öğrencisi Alvin P. Cohen 1990 yılında yayınladığı *In Memoriam: Wolfram Eberhard, 1909-1989* (*Wolfram Eberhard Anısına 1909-1989*) adlı makalesinde şöyle der: “Eğer ona bir soru sormak için telefon etseydim, bana biraz beklememi söyler ve kısa bir süre sonra istediğimden daha fazlasını birincil ve ikincil referansları ve onların sayfa numaralarıyla bana okumaya başlardı”¹³. Bu cümleler bize Eberhard hakkında çok önemli bilgiler vermektedir. Bugün aradığımız paylaşımcılık daha önce de bahsettiğimiz gibi onun önemli özelliklerindendir. Bunun yanı sıra sistemli çalışması ve detaycılığı da göze çarpar. Hayat hikayesine baktığımızda ise bitmek tükenmek bilmeyen bir enerjiyle sürekli çalıştığını görüyoruz. Öyle ki, emekli olduğu 1978 yılından sonra bile araştırmaya, çalışmaya devam etmiştir. 1980 yılında İsveç’in köklü üniversitelerinden Lund Üniversitesi (kuruluşu 1666) Eberhard’a fahri doktora ünvanı vermiştir.

Türkiye’de çalıştığı yıllarda Türk meslektaşlarıyla uyum içinde olduğunu hatta beraber çalışmalar yaptığını söylemiştik. Bu uyum Dünya’nın farklı yerlerinde farklı insanlarla devam etmiştir.

İyi bir sinemasever ve gözlemci olan Prof Eberhard, Tayvan’da iken düzenli olarak Tayvan filmleri izlemiş ve bunun sonucunda, *The Chinese Silver Screen: Hong Kong and Taiwanese Motion Pictures in the 1960’s* (*Çin’in Gümüş Sahnesi: 1960’larda Hong Kong ve Tayvan Sinema Filmleri*) adlı eserini yazıp; 1972 yılında yayınlamıştır. Basit gibi görünse de bu nokta çok önemlidir. İlmi yaşantısına Sinoloji ile başlayan Eberhard, 61 yaşında yabancı olduğu bir ülkenin sinemasıyla ilgili, o ülkede bir kitap yazabilmektedir. Bu, onun çok yönlülüğünü, geniş ufkunu göstermektedir. Maalesef

¹³ Cohen Alvin, *a.g.e.*, s. 130

artık –özellikle ülkemizde- alanı dışında da bilgi sahibi, hayatın bilim dışındaki noktalarında da bir şeyler yapan, özel zevklere sahip yani öğrenmenin sonunun olmadığını bilen ve hayatın her anını dolu dolu yaşayabilen bilim adamları yetişmemektedir. Bu sorun, ülkemizde alan bilgisi açısından donanımlı birkaç bilim adamının varlığı nedeniyle fazla göze çarpmamaktadır. Ancak sadece alan bilgisi bilim insanını belli bir noktaya götürür. Oradan yukarıya çıkmak için ise çok daha geniş ufka ve bilgiye ihtiyaç vardır.

Eberhard, Cohen'in deyimiyle ilham veren bir hocadır. Bilgisinin zenginliği, ulaştığı bilgilerin ilk sahibi olmasıdır. Derslerini hep saat sekizde başlatan Prof. Eberhard, bunu öğrencilere ciddiyet kazandırmak için yaptığını söyler¹⁴. Tez komitelerinin sınavlarında zor sorular soran Eberhard, bunu yaparken nazik ve adil davranırdı.

Cohen, Eberhard'dan bahsederken onun öğrencileri ile arkadaş gibi olduğunu söyler. Bazen öğrencilerinin sıkıntılarını dinleyen Eberhard, bazen de onlarla saatlerce hayatın diğer alanları ile ilgili sohbet ederdi. Cohen, Eberhard ile çalışması için “onun bizim hocamız, rehberimiz ve arkadaşımız olması, bizim için olağanüstü bir şanstı”¹⁵ der.

¹⁴ Cohen Alvin, *a.g.e.* s. 131

¹⁵ Cohen Alvin, *a.g.e.* s. 131

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK TARİHİ İLE İLGİLİ KİTAPLARI

1. ÇİN TARİHİ¹⁶

Eberhard bu eserini ilk kez 1947 yılında yayınlamıştır. Türk Tarih Kurumu tarafından basılan eser günümüze kadar üç baskı yapmıştır. En son baskısı 1995 yılına aittir. Eserin en önemli özelliği, Eberhard tarafından Türkçe yazılmış olmasıdır. Eser daha sonra İngilizce'ye, Fransızca ve Almanca'ya çevrilmiştir.

Wolfram Eberhard eserin önsözünde, o güne kadar Avrupa'da yazılan tarih kitaplarının çoğunun Çin kaynaklarından çok uzak olduğunu veya Avrupa ya da Çin tarafının bakış açılarına göre şekillendiğini belirtir. Ancak kendisi orijinal kaynaklara birinci elden ulaşmış ve bu eserini tamamıyla incelediği kaynaklara dayandırarak yazmıştır. Zaten bu durumu eserin içeriğinden bahsederken açıkça göreceğiz.

Eser toplam on iki bölümden oluşmaktadır ve Eberhard, Çin tarihini M.Ö. 2400'lerden başlatarak, İkinci Dünya Savaşı sonrası Çin'in yaşadığı sorunları anlatarak bitirir. Bitirdiği dönem eserin yazıldığı yıllardır. Bu yönüyle Eberhard'ın eseri, Çin tarihi ile ilgilenen araştırmacılar ve okuyucular için derli toplu bir başvuru kaynağıdır.

Eberhard'ın "Çin Tarihi" adlı kitabı sadece Çin'in siyasi tarihini anlatmıyor. Çin'in ekonomisi, sosyal ve kültürel hayatı ile sanatı, iç işleri, komşularıyla ilişkileri eserde ele alınan konulardır. Eser bütünüyle çok değerlidir ancak özellikle Çin'in komşularıyla ilişkilerinin anlatıldığı bölümler Türk tarihi çalışmaları için daha da önemlidir. Tabi ki yine de eseri bir bütün halinde inceleyip değerlendirmek en doğru metot olacaktır.

Eserde görsel öğelere de yer veren Eberhard, toplam beş harita ve onlarca resim kullanmıştır. Eserin yazıldığı yıllarda harita hazırlamanın zorluğu dikkatlerden kaçmamalıdır.

¹⁶ Eberhard Wolfram, *Çin Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara 1995

Bütün bunların yanı sıra, Eberhard'ın eserlerini incelerken üzerinde durmamız gereken en önemli nokta, kendisinin metodu ve tespitleridir. Zira bu tespitler, orijinal kaynaklarla birinci elden çalışan ve Avrupalı ve Çinli tarihçilere göre daha objektif bir tarihçi tarafından yapılmıştır. Bizim bu çalışmamızda üzerinde en çok duracağımız nokta, Prof. Wolfram Eberhard'ın Türk tarihi ile ilgili tespitleri olacaktır. Şimdi Çin Tarihi adlı eseri Türk tarihi ile ilgili bölümleri daha ayrıntılı olmak üzere genel hatlarıyla inceleyelim.

1.1. Giriş:

Bu bölümde Eberhard Çin'in büyüklüğünün tarih boyunca çok değiştiğini söyler. Bu seyir normaldir. Eberhard eserde Çin derken, bugünkü asıl Çin denilen bölgeyi yani kuzeyde Çin seddi ile çevrilen, batıda Kansu eyaletini sınırları içerisine alıp Türkistan'ı dışarıda bırakan, kısaca 18 eyalet bölgesini kastettiğini söyler¹⁷. Burada bir başka önemli nokta da iki bin yıl önce bile, bugünkü anlamda Çinli'nin olmamasıdır. Eberhard aralarında kültürel birlik hissedenden kabile ve kavimlerin siyasi bir birlik teşkil ederek Çinli adını aldığını ileri sürmüştür.

Eserin giriş bölümünde Eberhard Çin'i, kuzey, kuzeybatı, güney olmak üzere üç ayrı bölüme böler. Bu bölgelerin iklimlerini, yer şekillerini ve coğrafi sınırlarını da ayrıntılı olarak anlatır.

Giriş bölümünün metodolojik olarak önemi, tarih-coğrafya ilişkisi göz önünde bulundurularak, konuya incelenen bölgenin coğrafi özelliklerinin detaylı bir şekilde anlatılmasıdır. Giriş bölümünde böyle bir çerçeve çizmek; konuya giriş bakımından ve metodolojik olarak zaruridir. Ayrıca bu bölümü uzatmayarak araştırmacıyı gereksiz ayrıntıya boğmamıştır. Bu bölüm dokuz sayfadan ibarettir.

1.2. Birinci Bölüm: Tarihten Önceki Zamanlar

Eberhard, bu bölüme modern arkeolojinin ve elindeki belgelerin verdiği bilgilere göre, Çin imparatorluklarının izine M.Ö. 2400 yıllarında rastlandığını anlatarak başlar. Kendisinin verdiği bilgiler dışında, sadece yazılı kaynaklara bağlı kalınarak yazılan

¹⁷ Eberhard Wolfram, *Çin Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara 1995, s. 1 (Bundan sonra Eberhard adı zikredilmeyecek, sadece *Çin Tarihi* ve sayfa numarası verilecektir).

eserler, M.Ö. dördüncü binde bile hayrete şayan derecede yüksek bir kültüre sahip Çin imparatorluklarının var olduğunu ileri sürmüşlerdir. Arkeolojik buluntular ve en eski tarihi kaynaklar incelendiğinde ilk imparatorluklar M.Ö. 2400’lerde, gelişmiş bir kültürel yapı M.Ö. 1000 yıllarında görülmektedir.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi, Wolfram Eberhard Çin tarihini anlatmaya o bölgede bulunan en eski insan buluntularından başlamaktadır. Bu bölgede bulunan en eski insan fosili “Pekin Adamı” adı verilen bir fosildir. Tipi itibarıyla bugünkü insandan farklı olan bu fosil, tahminen 500.000 yıllıktır.

Bu bölüme girişten sonra, bölgedeki ilk Taş Devri kültürlerinden bahseden Eberhard, kaynak olarak çoğunlukla arkeolojik verileri kullanmıştır. Dikkati çeken bir nokta, M.Ö. 4000 yıllarında Kuzey Çin’de neolitik kültüre sahip, hayvan besleyen ve bununla beraber biraz da ziraatle meşgul olan Moğol ırkından bir halkın varlığıdır¹⁸. Tabii ki bu insanlardan önce de çeşitli topluluklar bu alanda yaşamıştır ancak burada önemli olan, bu Moğol topluluğunun ileri medeniyet seviyesidir. Medeniyetlerinin ileri oluşu bu kadar eski dönemlerde tarımla uğraşmalarından anlaşılmıştır. Yapılan tarım hayvanlar için yem temin etmek amacıyla da yapılırsa bu dönem için çok önemlidir. Yalnız Eberhard bu topluluğun Moğol olduğu sonucuna nasıl vardığını belirtmemiştir. Belki de buna gerek duymamıştır¹⁹.

Eberhard daha sonra, Doğu Asya’nın en önemli Prehistorik kültürlerini kısaca inceler. Bu nokta ilk Türkler ile ilgili verdiği bilgiler bakımından önemlidir. M.Ö. 2500’lerde Çin topraklarında kendi kendilerine gelişen birçok ayrı yerli kültürler tespit edilmiştir²⁰. Bunlar Proto-Tunguz, Proto-Moğol, Proto-Tibet, Liao, Tai ve Proto-Türk kültürleridir. Buna göre Proto-Türkler hayvancılığın yanında az da olsa ziraatle de uğraşırlardı. En önemli hayvanları attı. Çin kaynaklarına göre, bu kültürün merkezi bugünkü Shensi (bugünkü Çin’in doğu bölgesinde) ve Kansu (kuzey batı Çin’de)’dur. Bu kültürü getirenlerin bugünkü Türklerin ataları olduğundan şüphe yoktur. Onlar ilk göründükleri zamanlar (M.Ö. 3. bin) bile sonraları taşıdıkları vasıflara haiz

¹⁸ Eberhard, *Çin Tarihi*, s. 15

¹⁹ Gerçekten de M.Ö. 4000 yıllarına ait bilgilerden buradaki kavimlerin kesin olarak tespiti mümkün olmamakla beraber Eberhard, burada bulunan kavmin Moğol olduğunu ileri sürmesi, bize göre aceleci bir tespittir. Hiç olmazsa ileride Türklerle ilgili bilgi verirken yaptığı gibi, bazı farklılıkları ortaya koyması gerekirdi.

²⁰ *Çin Tarihi*, s. 16

bulunuyorlardı²¹. Bu bilgiler bugünkü Türklerin ataları olarak niteleyebileceğimiz insanların ilk göründükleri zamanları, ilk yaşadıkları bölgeleri belirtmesi bakımından önemlidir. Ayrıca Eberhard, Kansu ve Shensi eyaletlerinin Türklere ait bölgelerin kenar kısımları veya sınırları olabileceğini düşünür. Bu konuda kesin bilgi yoktur, çünkü Çin kaynakları Türk bölgesinin merkezini tespit etmeye yetmemektedir. Ayrıca Proto-Türk kültürü döneminin hakim gücüydü.

1.3. Shang Sülalesi (M.Ö. 1450-1050):

Eberhard, Shang sülalesinin büyük bir kültüre sahip olduğunu ancak bazı önemli noktaların noksanlığı nedeniyle ona, Çin kültüründen önceki kültür adını vermek gerektiğini söyleyerek bu bölüme giriş yapar. Özellikle daha sonraki aile sistemlerinde görülen baba egemenliği yoktu; ana hakimiyeti baskındı. Din ise çok eski ve basit bir dini sistem olan “*zirai bereket dini*” idi.

Zirai kültür toplumu olan Shang’lar, şehirleşmiş ve evler yapmışlardı. Eşyalarında ve yaşadıkları yerlerde garip hayvan figürleri göze çarpmaktaydı.

Bu bölümde Wolfram Eberhard, Çin tarihini anlamak için bilinmesi gereken önemli bir noktaya işaret eder. Bu, ekonomik bir olaydır. Bu noktayı kendisinin cümleleriyle aynen aktaralım: “*Çin daima maden sıkıntısı çekmiştir. Bunun için madeni sermaye olarak biriktirirler ve bu suretle fiyatlar yükselir. Fiyatlar kâfi derecede yükselince, bunlar yine piyasaya arz edilir ve fiyatlar yine düşer. Daha sonraları madeni para mevcut olduğu zaman, enflasyon ve deflasyon devresi daha açık olarak görülmektedir. Madeni paranın hakiki kıymetiyle, itibari (nominal) değeri aynı idi. Bunun için bronz kapları eritmek suretiyle para yapılırdı. Piyasada fazla para bulununca da paranın kıymeti düşerdi. O zaman tekrar paradan madeni kaplar yapılırdı. Böylece yine para azalır ve kıymeti artardı. Çin’de bütün tarih boyunca, maden kıtlığından ve madenin az üretilmesinden dolayı daima maden mevcudu ile maden kıymeti arasında önemli bir dalgalanma tespit edilmiştir. Bunun için bronz kaplar hiçbir zaman devamlı olarak kullanılmamıştır. Fakat toprak kaplar her zaman vardı. Bu durum porselenin erken icat edilmesine sebep olmuştur*”. Porselen metal

²¹ Çin Tarihi, s. 17

*kabın özelliklerine haizdi ve daha ucuzdu*²². Bu bilgiler bize yeni zannettiğimiz ekonomik kuralların binlerce yıl önce de aynen işlediğini göstermektedir. Örneğin; maden fiyatları düşünce madeni sermaye olarak biriktirmek, bugünkü anlamda stokçuluktur. Para ile bronz arasındaki ilişki, paranın değerindeki dalgalanmalar yine ilerleyen yıllarda farklı biçimlerde farklı adlarla karşımıza çıkmaktadır. Paranın yeniden değerlendirilmesi bugün devalüasyon olarak bilinmektedir.

Piyasa her zaman kendi şartlarını yaratır ve bu, tarihin her döneminde böyledir. Bronzun o yıllarda kıymetli olması insanları kap yapmak için daha farklı kaynaklar aramaya itmiş ve şartları zorlayan insan, topraktan, metale eşdeğer bir kap olan porseleni bulmuştur. Buna benzer bir durum bugün ülkemizde yaşanmaktadır. Yakıtın pahalı olması nedeniyle insanlar, yağı yakıt olarak kullanmaktadır. Çinliler de yaklaşık üç bin yıl önce aynı şeyi yapmışlardır.

Ekonomiyle ilgili bu bölüme son bir not daha ekleyelim: Tesadüf ya da tekrür; bugün Çin yine maden temini konusunda sıkıntı çekmektedir. Hemen hemen bütün maden türlerinde aynı sıkıntıyı yaşayan Çin on yıl öncesine kadar Dünya'nın en büyük demir ithalatçısı iken, bugün demir ihracatı yapmaktadır. Çinliler tarihten ders almış gibi görünüyorlar.

Shang Devleti'nin dini konusunda net bilgiler yoktur ancak Eberhard, hakimiyetlerinin son yıllarında dinlerinin gittikçe gök dinine benzediğini belirtir. Bu etki kuzeyden, Moğollardan ya da Türklerden gelmekteydi²³. Bu etki kuzeyden gelmiştir ama Eberhard eldeki bilgilerle kültürleri farklılık gösteren bu iki kavimden hangisinin Türk hangisinin Moğol olduğunu ayırt etmenin zor olduğunu söyler.

Shang Devleti'nin at beslediğini ve bu atların da kuzeyden alındığını yazan Eberhard, at beslemeyle birlikte savaş arabalarının da Çin'e geldiğini belirtir. Savaş arabaları Çin icadı değildir. Herhalde kuzeyden, Türk kavimlerinden gelmiş olacaktır cümleleri kendisine aittir²⁴. İlerleyen yıllarda araba günlük hayata girmiş ve araba

²² *Çin Tarihi*, s. 28

²³ *Çin Tarihi*, s. 29

²⁴ M.Ö. 3. bine tarihlenen Oğuz Destanı, arabanın ilk defa icat edilmesiyle ilgili ilginç bilgiler vermektedir. Oğuz'un Karakurum'un ötesine kadar yaptığı seferde çok ganimet ile dönmesi sırasında, bu ganimetleri taşıyacak çareler aranırken, Türk kavimlerinden bir kavim *kanglı* (araba) yaptı ve bütün ganimet bunlarla taşındı. "Diğer bir kavim de, düşmanları yağma edip ganimet *olcay* alındığında,

sahipleri soylular ve imtiyazlı kimseler olmuştur. Bu açık ayırım derebeyliğin ortaya çıkmasına sebep olacaktır.

Sınırları fazlaca genişleyen Shang Devleti ülkeye hakim olamamış ve çıkan isyanlarla baş edemeyince, M.Ö.1050 yılında tarih kitaplarındaki yerini almıştır.

1.4. Chou Sülalesi (M.Ö. 1050-247):

Eserin bu bölümü Türk tarihi açısından çok önemlidir. Çünkü Eberhard, kuzeyden gelen Chou hanedanının Türk olduğunu ileri sürer. Bir derebeylik şeklinde Shang Devleti'ne bağlı olan Chou'ların gücü gittikçe arttı ve M.Ö. 1050 yılında iktidarı ele geçirdiler.

Eberhard, Choular'ın Türk kökenli olduklarını söylerken onların yaşam şekline bakarak böyle bir kanaate varmıştır. Orduları tıpkı bozkır toplumlarını orduları gibi, farklı kabilelerden askerlerden oluşmaktaydı. Hakimiyetlerinin gücü de bu ordu yapısından gelmektedir. Bunun dışında bu konudaki en önemli nokta dindir. Choular'ın dini saf Gök Dini olan ve içinde en önemlisi güneş ve yıldız kültü bulunan dindir. Bu din, Türk kabilelerinin dinleriyle yakın akrabadır²⁵. Ahlaki anlayış da Türklerin ahlaki anlayışları ile aynıydı.

Yine Shang Devleti gibi sınırları çok geniş olan Chou Devleti de hakimiyet problemi ile karşı karşıyaydı. Chou'ların merkezi olan Hsi-an-fu çevresinde Türklerden ve Moğollardan müteşekkil göçebelerle, yarı göçebe Tibetliler bulunuyordu. Chou'lar merkezi bölge haricinde sürekli ayaklanmalarla uğraştılar.

Bunların dışında Chou devrinin en önemli özelliği felsefe alanındaki önemli gelişmelerdir. Zira Konfüçyüs ve önemli birkaç filozof bu dönemlerde yetişmiştir. Eberhard eserinde bu bölümü ayrı bir başlık altında incelemiştir. Özellikle Konfüçyüs ve düşünce sistemi üzerinde ayrıntılı olarak durmuştur. Eberhard, bu detaylarla, Konfüçyüs'ün abartıldığı kadar büyük bir alim olmadığını söyler. Konfüçyüs sık sık

hayvanlar bunları taşımak için yetişmediğinden “*Qanqlı*”lar yaptılar. Bundan evvel tekerlek yoktu, ilk defa bunlar inşa ettiler. Levazım, ağırlık ve olcayları bunun üzerine koyarak taşıdılar gittiler. Oğuz bundan dolayı onlara *Qanqlı* (yani arabalı)lar adını verdi”. *Oğuz Destanı-Reşideddin Oğuznâmesi Tercüme ve Tahlili*, (Yay. A. Zeki Velidi Togan), İstanbul, 1972, s. 20

²⁵ *Çin Tarihi*, s. 35

yüksek görevlere girmeye çalışmış ancak girdiği hizmetlerde başarılı olamayınca bir süre sonra uzaklaştırılmıştı. Bu nedenle derebeylikler arasında dolaşmış ancak daha sonra bu dolaşmaya son vererek, doğduğu yer olan Lu'ya giderek, M.Ö. 479 yılında ölünceye kadar dersler vermiştir. Hasımları, onun çok müthiş bir siyasi entrikacı olduğunu, bir derebeylikten diğerine gittiği zaman derebeylerini birbirleri aleyhine kışkırttığını ve bunu, iktidar sahibi olmak için yaptığını iddia ederler. Bunların bir kısmının doğru olması muhtemeldir²⁶.

Eberhard aynı zamanda Konfüçyüs'ün kuzey kavimlerinin düşünce sisteminden etkilendiğini söyler. Bu etkilenme Konfüçyüs'ün Gök Dini ile ilgili fikirlerinde açıkça görülür. Eberhard'ın bu fikirlerinin en önemli kaynakları, Konfüçyüs'ün tarih kitabı, Ch'un-ch'iu ve literatüründe verdiği ciddi kaynaklardır. Konfüçyüs'ün bu kitabı kendisinden kalan yegane eserdir. Eberhard bu kitabı incelemiş ve Konfüçyüs'de bazı ihtilalci fikirler olduğu sonucuna varmıştır. Eser tahrif edilmiş olsa da dönemi için önemli bir kaynaktır.

Bundan sonraki döneme “muharip devletler devri” (M.Ö. 482-256) adı verilmiştir. Bu devir Çin tarihinde muharebelerin en bol olduğu devirdir. Derebeylerin hepsi imparatorlara bağlılık hislerini kaybetmiş ve müstakil beylikler olarak hareket etmişlerdi. Hiçbiri hepsine hakim olacak kadar kuvvetli olmadığından, aralarında ittifaklar yapıyorlardı²⁷. Eberhard Çin Tarihi kitabının başında Çin'in bazen çok büyük bazen de küçük bir devlet olduğunu vurgulamıştı. İç karışıklıkların ve savaşların yoğun olduğu bu yıllar Çin'in küçüldüğü dönemler örnek olabilir. Eberhard bu dönemin harp tekniğini, nüfusunu, toprak siyasetini incelemiştir.

Bu dönemin önemli bir özelliği de para ekonomisinin ortaya çıkmasıdır. Birçok derebeyinin bertaraf edilmesiyle çok sayıda arazi boşalmıştı. Eskiden arazi, bir ticaret vasıtası olmayıp, asilzadelere aitti ve Chou sülalesinin başlangıcında tabiiyet altına alınan ve yavaş yavaş köle haline gelen köylüler tarafından işleniyordu. Şimdi artık arazi alınabilen ve satılabilen bir mal haline gelmişti. Bunun para ekonomisinin

²⁶ Eberhard, *Çin Tarihi*, s. 45. Gerçekten de Konfüçyüs bir din kurucusu, peygamber veya vahiy alan bir şahsiyet değildir. Eseri de bir kutsal metin ya da dinin esası değildir. Zamanın bilim ve marifetlerine sahip, kendi dönemine göre felsefe bilen iyi bir demagog olduğu anlaşılmaktadır.

²⁷ *Çin Tarihi*, s. 51

başlamasıyla çok sıkı bir münasebeti vardır²⁸. Bu yıllarda Çin'deki maden problemi, madenin daha fazla kullanılmasıyla gittikçe artıyordu. Artık tarım aletleri madenden yapılıyordu. Bu nedenle maden ticareti başlamıştı. Tüccarlar, haydutlar yüzünden paralarını saklama gereği hissediyorlardı. Bakır paralarını saklayacak kadar geniş yer bulamayan zengin tüccarlar, eski asillerin seviyesine ulaşma hevesinin de etkisiyle arazi sahibi olmaya çalışıyorlardı. Bu şekilde ilk kez para karşılığı arazi satışı başlamış ve para ekonomisi canlanıp gelişmiştir²⁹.

Muharip devletler zamanında Çin'in dış ilişkilerini de inceleyen Eberhard'a göre kuzey kavimlerinden gelen Gök Dini, feodal üst tabaka da bu dönemde hakim olmuş ve bu zümrenin kaybolmasıyla hemen hemen Çin'de görülmez olmuştur. Bu yıllardaki dağınık siyasi yapıdan dolayı Çin'in dış münasebetlerini incelemek oldukça zorlaşmıştır. Bu dönemde kuzeyde “*Hun*” kabileleriyle devamlı savaşlar oluyordu. Takriben M.Ö. 300'den beri ilk defa *Hsiung-nu* adı geçmektedir. Bu kuzey kavimlerinin at sırtında muharebe etme tekniğinde üstat oldukları ve Çinliler'in de sonraları bu tekniği taklit ettikleri halde, ötekiler kadar başaramamış oldukları görülmektedir³⁰. Kuzey Çin halkı ordularını iç savaşta kullandıkları için Hun akınlarına karşı savunmasız kalıyorlardı. Bu nedenle bir sınır duvarı inşa ettiler. Böylece *Çin Seddi*'nin ilk hali oluştu ve Çinliler ile Çinli olmayanların sınırları ayrıldı. Bu duvarın olduğu bölgede pazarlar kuruluyor ve savaşan iki toplum ticaret de yapıyordu. Mübadele esasına dayanan bu ticarete iki grup da alışımtı. Göçebelerden at satın alıp Çin'in içinde at satan birçok at tüccarına tesadüf ediyoruz³¹. Hunlar ile Çinliler arasında sadece savaşların olmadığını ve Çin entrikalarının dönmediğini Eberhard'dan öğreniyoruz.

Eberhard bu dönemi yazarken hiç bir şeyi atlamamıştır dersek herhalde abartmış olmayız. Eberhard bu bölümde son olarak Çin mitolojisin, edebiyatını ve sanatını incelemiştir. Burada bizim için en önemli nokta Çin sanatındaki “Hayvan Üslubu”dur. Eberhard bu akımın Hun kökenli olduğunu ve bunun artık bilim çevrelerinde tamamen kabul edildiğini bildirir. Avrupa literatüründe İskit üslubu adı verilen bu sistemin, İskitlerde Yunan tesiriyle ortaya çıktığı düşüncesini reddeden Eberhard, bu üsluba ait

²⁸ *Çin Tarihi*, s. 53

²⁹ Bu anlayış günümüzde de aynıdır. Nakit parası olan insanlar için en güvenli yatırım aracı bugün de topraktır. Zamanımızda çok emlak sahibi olmak asaletin olmasa da zenginliğin bir göstergesidir.

³⁰ *Çin Tarihi*, s. 59

³¹ *Çin Tarihi*, s. 60

eserlerin sadece Ön Asya’da, İskit bölgesinde bulunmasını bu görüşüne delil olarak gösterir.

Eserin bu bölümündeki bir diğer önemli nokta ise Shang ve Chou devletlerinin mezar mimarilerinin karşılaştırmalı olarak verilmesidir. Bu karşılaştırma bizlere iki devletin inanç sistemi arasındaki farkları göstermektedir. Shang sülalesi imparatorlarının mezarları dört köşeli ve yerin altında idi. Araba ile girilecek dört tane yolu, dört tane giriş kapısı vardı. Chou hükümdarlarının mezarları ise, Orta Asya’dakilerin şekillerine çok benzeyen büyük tepeler halinde idi³². Eberhard’ın bahsettiği mezarlar “*kurgan*” dediğimiz Türk mezarlarıdır³³. Bu mezarlar, ölen kişi defnedildikten sonra tahta desteklerle tepe haline getirilir ve sonra üzeri toprakla örtülürdü. Böylece mezar doğal bir tepe görüntüsü alırdı. Mezarların bu şekilde yapılmasındaki amaç, mezarları gizleyerek, düşmanların ve hırsızların mezara zarar vermesini önlemek ve halkın mezarı bir mabed haline getirmesini engellemektir. Bu düşüncenin kaynağının da Gök Tanrı Dini’nin atalar kültü olması kuvvetle muhtemeldir. Atalara saygı ve bunun arka planındaki ölümden sonra dirilme inancı nedeniyle özellikle önde gelen kişilerin mezarları bu şekilde yapılırdı. Bu düşüncemiz Eberhard’ın, Chou’ların Türk kökenli olabileceği tezini desteklemektedir.

Eberhard bu bölümü Çin yazısı, edebiyatı ve o yıllarda yazılan ilk kitaplar hakkında bilgiler vererek tamamlamıştır.

1.5. Ch’in Sülalesi (M.Ö. 256-207):

M.Ö. 256 yılında Chou sülalesinin son imparatoru, Ch’in derebeyliğinin hükümdarı lehine tahttan feragat etti³⁴. Bu dönemde derebeylik sistemi tamamen kalkmış ve ekonomi ticaretle gelişmiştir. At ticareti bu yıllarda da ön plandadır.

Çin yüzyıllarca farklı ve müstakil derebeylikler tarafından yönetilmiştir. Bu durum bölgeler arasındaki kültürel ve ekonomik farkların ortaya çıkmasına neden

³² Çin Tarihi, s. 69

³³ Geleneksel Türk mezar tipi olan *Kurganlar*, Türk hakimiyet ve kültürünün uzandığı çok geniş coğrafyada görülmektedir. Moğolistan’dan Kuzey Hindistan’a, bütün Türkistan, İran, Kafkaslar, Hazar Denizi ve ötesi, Karadeniz’in kuzeyi, Anadolu, Balkanlar, Orta ve Doğu Avrupa’da Türk kurganlarını görmek mümkündür.

³⁴ Çin Tarihi, s. 77

olmuştur. Ch'in Devleti döneminde bu farklılıklar azaltılmış ve yavaş yavaş Çin birliği oluşmaya başlamıştır.

Bu birlik oluştuktan sonra artık devlet sınırlarını daha iyi korumak istedi. Kuzeydeki kabileler yani Türkler, Çin baskıları nedeniyle iç bölgelere doğru göç etmiş ancak burada da otlakları eskiye göre yetersizdi. Böyle durumlarda, kaybettikleri toprakları geri almak için birlik oluşturup savaşa hazır hale geliyorlardı. Bu dönemde ise Türkler, kuzeyde T'ou-man (bizim bildiğimiz şekliyle Teoman) idaresinde büyük bir birlik oluşturmuş ve Hsiung-nu devletini kurma noktasına gelmişlerdi. Bu devlet muharip ve faaldi; bu nedenle Çin için büyük tehlike arz ediyordu. Bu nedenle Çin Seddi M.Ö. 214'te tamamen savunma amaçlı olarak inşa edildi.

İçte ciddi bir birlik sağlayan Ch'in devletinin güçlü lideri Shih-huang-ti ölünce, eski asilzadeler ayaklandı ve altı tane önemli isyan çıktı. Bunun sonunda asilerden Liu Pang imparatoru tahttan indirdi ve idareyi ele aldı.

1.6. Han Sülalesi (M.Ö. 206-M.S. 220):

İlk hükümdarı Liu Pang'dır. Hükümdarlığının ilk yıllarında iç isyanlarla uğraşmıştır. İdare sistemi yarı derebeylik ve yarı eyalet sistemi şeklinde bölünmüştü. Liu Pang, derebeylikleri isyan etmemeleri için önde gelen kişilere vermişti. Han Devleti, kurulmakla meşgul iken kuzeyde T'o-uman'ın yerine Mao-tun geçmiş ve muhtelif taarruzlarla devletini, henüz birleşmemiş olan Çin'e karşı güçlü bir devlet haline getirmişti³⁵. Bu dönemde Liu Pang'ı bertaraf etmek isteyen Çinli derebeylerinden biri Mao-tun'un himayesine sığınmıştır. Bu olay, Hsiung-nu Devleti'nin bölgedeki gücünün ve etkinliğinin önemli bir göstergesidir.

Bu yıllarda Çin ile Türkler arasında ilk büyük savaşlar meydana gelmiştir. Eberhard eserinde bu konuyu ayrı bir başlık altında incelemiştir. Kuzey Çin'de yaşayan Çinliler'in Türklerle iyi ilişkileri vardı ve bu bölgedeki Çinliler'in çoğu Türklerin tarafına geçmiştir. Mete'nin amacı Çin'e hakim olmaktır. Eberhard'a göre bunun sebebi ekonomikti. Eberhard Türklerin, gıda sorununu çözmek için Çin'i ele geçirmek

³⁵ Çin Tarihi, s. 87

istediğini belirtir. Böyle olduğu takdirde her şey daha düzenli işleyecek ve milletin en temel ihtiyacını kolaylıkla sağlayabilecekti.

Eberhard bu bölümde ayrıca Çin ve Hsiung-nu devletlerinin sistem olarak karşılaştırmasını da yapar. Ona göre, Hsiung-nu Devleti'nin kuruluşunda Çin etkisi vardı fakat idari sistemi Çinliler'in sisteminin bire bir kopyası değildi. Mete bir feodal devlet kurmuştur fakat bu, Çin feodal devletine nazaran, daha merkezileşmişti ve zirai olmayıp göçebe idi³⁶.

Mete ile Çin hükümdarı Kao-tsu (Liu-Pang) arasındaki mücadele, M.Ö. 200 yılında, Kao-tsu'nun Mete ile ittifak yapan Kuzey Çin kralına karşı savaş açmasıyla başladı. Eberhard'ın tespitine göre, Mete ittifak yaptığı Kuzey Çin kralının kendisine ihanet edip, Çin tarafına geçmesinden çekinmemiş olsaydı Kao-tsu ya öldürür ya da esir alırdı. Bu, belki de Türk tarihi için bir dönüm noktasıdır. Kuzey Çin kralı ile anlaşılan Mete savaş sırasında onun kıtalarını bekliyordu. Beklediği askerler gecikince onların karşı tarafa geçtiğini zanneden Mete, kuşatmayı kaldırıp geri çekildi. Eberhard'a göre, Mete geri çekilmeseydi bütün Çin'i alabilirdi. Bundan sonra aynı fırsatı birkaç kez daha yakalayan Mete, Çin'i tamamen işgal etmeye yeltenmedi. Hizmetinde bulunan bir Çinli ona, Çin'i işgal ederse halkının, kalabalık olan Çin'de eriyeceğini ve Çin gibi büyük bir ülkenin dışarıdan idare edilemeyeceğini; bunu için Çin'e tamamen yerleşmek gerektiğini söylemiştir. Mete de bu nedenlerle Çin'i bütünüyle alma fikrinden vazgeçmiştir.

Bu dönemi anlatan eserlerde de rastladığımız "Çin hileleri" ilk olarak bu yıllarda karşımıza çıkmaktadır. Çin imparatoru Kao-tsu, yağmacılık yapan ve Çin'i rahat bırakmayan Hsiung-nu'lara istedikleri kumaşları ve gıda maddelerini vereceğini bildirmiştir. Bu anlaşmayı Çinli bir prensesi Mete ile evlendirerek sağlamıştır.

M.Ö. 195 yılında imparator Kao-tsu bir savaşta ölünce idareyi karısı Lü ele almıştır. Devleti gittikçe güç kaybeden ve idari yönden gücü eline almaya çalışırken büyük zaafı gösteren Lü'ye, Mete mektupla evlenme teklif etmiş ve Çin'i beraber yönetme önerisinde bulunmuştur. Güçsüzlüğü ayyuka çıkan Lü, bu teklifi tabiidir ki kabul etmemiş ama gereken sert cevabı da verememiştir.

³⁶ *Çin Tarihi*, s. 88

Liu Pang öldükten sonra Çin’de “*Gentry*”³⁷ sağlamlaşmış ve halktan gittikçe ayrılarak ilimle meşgul olmaya başlamışlardır. İlerleyen yıllarda Gentry’nin yönetimdeki etkinliği artmıştır.

Bu dönemde Han Devleti, Hsiung-nu’lara taarruz etmemiştir. Ancak M.Ö. 141 yılında başa geçen Wu-ti bu siyaseti değiştirmiştir. M.Ö. 141-89 yılları arasında hükümdar olan Wu-ti, Çin tarihinde ilk kez Hsiung-nu’lara karşı aktif bir siyaset takip etmiştir. Bu mücadelenin sebebi yine ekonomi idi. Liu Pang ile Wu-ti arasındaki dönem sükunet içinde geçmiş ve bu nedenle ticaret hacmi artmıştır. Ticaret hacminin artmasının doğal sonucu ticaret yollarının öneminin artmasıdır. Özellikle Hsiung-nu’ların batısında bulunan Türkistan, Çin için önemli bir ticaret merkeziydi. Ancak Türkistan’a giden önemli ticaret yolları Hsiung-nu’ların kontrolü altındaydı. Bize göre, sakin geçen dönemde ticaretin artması nedeniyle çoğalan rant, imparator Wu-ti’nin, bu gelirin tamamını elde etmek için, Çin tarihinde görülmemiş bir şekilde Türklere hücum etmesine sebep olmuştur. Yani bu aykırılığın sebep-i hikmeti ekonomik mücadeledir. M.Ö. 133 yılında savaş başladı ve on dört yıl sürdü. Savaşın bu kadar uzun sürmesinin nedeni, orduların çok güçlü olması ve bu sebeple iki tarafın da kesin sonuçlar alamamasıdır. Nihayet Çinliler, ağır kayıplar vermelerine rağmen Hsiung-nu’ları biraz daha kuzeye itmeyi başarmışlardır. Ancak bu büyük savaş, Çin ekonomisine büyük yük getirmiştir. Türkistan’daki işgal ordularının masrafları Wu-ti’yi zor durumda bırakmıştır. Bu uzun savaş bize, büyük ekonomik mücadelelerin o dönemde de var olduğunu ve Hsiung-nu’ların -yani Hunların- zannedildiği gibi tek derdi otlak bulmak olan, bölgede ekonomik bakımdan zayıf bir devlet olmadığını göstermektedir.

Eberhard, Hsiung-nu’ların güç kaybını M.S. 45 yılında meydana gelen büyük bir kuraklık ve sonrasında görülen çekirge istilasını nedeniyle hayvanlarının önemli bir kısmını kaybetmelerine bağlamıştır. Çin’in kuzeyinden ayrılıp, dağılan Hsiung-nu’lar, Çin için tehlike olmaktan çıkmıştır. Kuzey ve güney şeklinde ikiye ayrılan Hsiung-nu’ların tekrar birleşip büyük bir devlet kurma ihtimaline karşılık Çin, kuzeye büyük bir sefer düzenlemiştir. Eberhard bu bölümü bir önceki bölümde olduğu gibi sanatı ve kültürel hayatı anlatarak bitirir.

³⁷ Bu terim Eberhard’ın, imparator ailesine mensup olan kişileri ve ülkenin önde gelen insanlarını nitelemek için kullandığı bir kelimedir. Kendisi Çince kökenli olduğunu düşündüğümüz bu terimi aynen kullanmıştır. En yakın haliyle bu sınıfa münevver tabaka denilebilir.

1.7. Çin'in Parçalanma Devri (M.S. 220-589)

M.S. ikinci yüzyılda Kuzey Çin'e hicret etmiş olan 19 Hsiung-nu kabilesi, 220'de, ilk defa olarak, çok kuvvetli olmasa da, bir yeni siyasi birlik kurarak sahneye çıkmışlardır³⁸. Bu birlik ileride daha da gelişmiş ve Kuzey Çin'e bu dönemde tekrar hakim olmuştur.

Eberhard bu bölümde Hsiung-nu'larla ilgili çok önemli bilgiler vermektedir. M.S. 140 yılında Çin nüfusu ile ilgili belgelerden hareketle, Hsiung-nu'lar'ın Çin'den çok daha az olduğunu ve bu yıllarda Çin'in en güçlü haliyle nüfusun yaklaşık 29 milyon civarında olduğunu belirtir. Çinli olmayanlar buna dahil değildir. Mete zamanında ise (M.Ö. 200 yıllarında) kurulan Hsiung-nu Devleti'nin nüfusunun, sonraları iki kısma ayrıldığından, bundan çok daha az olması icabeder³⁹. Ayrıca Eberhard Hsiung-nu'lar'ın şefi Lü- Yüan'ın, 304 yılında, 50.000 askeri olduğunu belirtir. Bu bilgiler Çinliler ile Türkler arasındaki güç dengesini de gözler önüne sermektedir.

Eberhard, varlığı yine bu döneme rastlayan Toba Devleti'ni Türk olarak kabul etmektedir. Bu küçük devletin güneyinde ise, 287'de Liu Yüan'ın şef olduğu, Hsiung-nu'ların 19 kabilesi bulunuyordu. Liu Yüan, bu devrin en mühim şahsiyetlerinden birisi olmuştur. Adı, has Çin adıdır. Fakat kendisi, Hsiung-nu'ların Shan-yü'sünden yani Mete'nin kabilesinden ve ailesinden inmişti. Kabilesinin adı Tu-ku olacak, bu kelime de galiba "Türk" kelimesinin transkripsiyonu görünmektedir⁴⁰.

Lü-Yüan ve Hsiung-nu Devleti yöneticileri, Çin'i işgal etmek yerine, Lü Yüan'ın sülalesine "Han" adını vererek en meşhur Çin sülalesi ile birleştiler. Amaçları Çin tahtına geçmekti. Demek ki Hsiung-nu'lar, artık Mete'nin devletini, yani göçebe Hsiung-nu'lar'ın devletini tekrar kurmak istemiyorlar. Onlar, Çin hükümdarı olmak istiyorlar ve Mete'nin halefi Çin imparatoru, bir ziraat memleketinin hükümdarı olacaktır⁴¹. Lü-Yüan bu amacına 312 yılında ulaştı. Eberhard'dan edindiğimiz bu bilgilerle, Çin idaresinin bir dönem Türklerin elinde olduğunu söyleyebiliriz. Türkler bunu Çin'i fethederek yapmamışlardır. Eğer böyle bir fetih olsaydı, daha önce de

³⁸ Çin Tarihi, s. 123

³⁹ Çin Tarihi, s. 131

⁴⁰ Çin Tarihi, s. 137

⁴¹ Çin Tarihi, s. 140

belirttiğimiz gibi Türkler, nüfuslarının az olması nedeniyle, Çinlilerin arasında eriyebilirdi. Bu nedenle barış ve anlaşma yolu ile içeri sızmış ve iktidarı güç kullanarak ele geçirmişlerdir. Bu dönemde bahsettiğimiz Çin, örneğin Han devrindeki gibi çok geniş topraklara sahip değildi. Çin'in dağılma sürecine girmesi, Türklerin işini kolaylaştırmıştır. Türklerin hakim olduğu bölge daha çok iç bölgelerdir.

Ancak bu bölümdeki bilgilerde bazı karışıklıklar göze çarpmaktadır. Eberhard Liü-Yüan'ın 309 yılında Çin hükümet merkezi olan Lo-yang'a taarruz yapıldığını, 311'de bu taarruzun tekrarlandığını ve 313 yılında imparator Huai-ti'nin bütün taraftarlarıyla beraber öldürüldüğünü söylemiştir. Liü-Yüan'ın 310'da öldüğünü ve onun ölümünden sonra bazı karışıklıkların yaşandığını belirtmektedir⁴². Bu kargaşadan sonra 319 yılında Shih Lo kendisini imparator ilan etmiştir. Görüldüğü gibi olaylar ve yıllarla ilgili bir uyumsuzluk vardır. İç karışıklıkların olduğu bir dönemde Çin hükümet merkezine taarruz yapmak pek mantıklı değildir. Ayrıca Eberhard, 313 yılında Çin hükümet merkezinin hangi hükümdar tarafından, nasıl ele geçirildiğini açık olarak belirtmemiştir. Bilgilerdeki bu tutarsızlıkların sebebi, müellifin kullandığı kaynaklar olabilir. Çünkü Çin belgeleri arasındaki malum tutarsızlıklar, o dönemdeki vakanüvislerin çok olmasından ve bu kişilerin kendi düşüncelerini eserlerine fazlaca katmaları ile bilgi yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır. Çin kaynaklarındaki bu malum sorunlar Eberhard'ı da yanıltmış olabilir.

Hunların teşkilatlanmasını da inceleyen Eberhard, kölelik sisteminin olduğu devlette sınıf ayrımının mevcut olduğunu belirtir. En az 500 yıldan beri siyasi şefler yetiştirdiği söylenen asil bir kabile vardı. Her kabile yalnız kendi nüfusunun belli bir oranını asker olarak veriyordu. Böylece kabilelerin nüfusu dengeli bir şekilde korunmuş oluyordu. Aynı zamanda her vatandaş askerdi ve gereken hallerde asker sayısı rahatlıkla arttırılabiliyordu. Ayrıca Eberhard'dan Hunların hükümet merkezi olarak kullandıkları “Yeh” adlı bir şehrin varolduğunu öğreniyoruz⁴³. Bu bilgi M.S. IV. yüzyıla aittir⁴⁴. Bu verilere dayanarak Hunların, sadece hayvanlarına otlak arayan insanlardan kurulu; zannedildiği gibi tamamen göçebe olan bir devlet olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

⁴² *Çin Tarihi*, s. 141-142

⁴³ Bu da Türklerin zannedildiği gibi, şehir hayatını bilmeyen göçebe topluluklar olduğu fikrini çürütmekte ve Türklerde şehirciliğin çok eski dönemlerde var olduğunu göstermektedir.

⁴⁴ *Çin Tarihi*, s. 145

Çin'in parçalanma devri başlığıyla incelenen bu devirde, Türk tarihi açısından en önemli olay Toba Devleti'nin (385-550) kuruluşudur. Toba adı, Orhun kitabelerinde geçen "Tabgaç"tan gelmektedir. Bu ad ile, Kuzey Çin'e hakim olan Tobalar ve diğer zamanlarda da bütün Çin kastedilmiştir⁴⁵. Bu devlet bugünkü Shansi eyaletinin kuzeyinde kurulmuştur. Evlenme suretiyle Hunlarla akraba olan Toba Devleti Hunlarla dayanışma içindeydi. Eberhard Tobaların etnik kimliği konusunda kesin ifadeler kullanmamıştır. Moğol ve Türklerden kurulu bu devlette Türk kültürünün daha ağır bastığını söylemekle yetinmiştir. Tobaların ülkesi kurak ve dağlıktı. Bereketli topraklar için Doğu Çin'e akınlar yapıldı ve bu bölge 409 yılında zaptedildi. Bu dönem Türklerin Çin'e karşı askeri olarak tekrar üstün olmaya başladığı bir dönemdir. Doğu Çin'in alınmasından sonra bazı Çinli memurların Toba Devleti'nde görev alması dikkat çekicidir. Bu durum bize iki toplumun fazlaca etkileşim halinde bulunduğunu gösterebilir. Ancak bu durum genellikle Türklerin aleyhine olmuştur. Çünkü işe giren bir Çinliyi diğerleri takip ederdi. Bu şekilde Toba Devleti gittikçe Çinlileşiyordu. Ancak Türkistan'a giden ticaret yollarına yavaş yavaş tamamen sahip olan Tobalar 440'lı yıllarda bütün Kuzey Çin'e hakim olmuştur ve Doğu Asya'nın en büyük devleti olduğu söylenebilir⁴⁶.

İdare mekanizmasının yavaş yavaş Çinlilere geçmesi Tobalar için farkında olmadıkları bir tehlikeydi. İdareye hakim olan Çinliler gittikçe zenginleşti. 440-490 yılları arasında zengin Çinlilerle evlenen Tobalar nüfus olarak eridiler. Budizmin de resmi din olmasıyla Toba Devleti Türklüğünü kaybetmiştir diyebiliriz. Ancak bazı Türk kabileleri bu durumu görerek batıya göç etmiştir.

1.8. Sonuç

751 yılındaki Talas Savaşı'yla Türk-Çin ilişkileri farklı bir döneme girmiştir. Çin'lilerin ağır mağlubiyeti ile sonuçlanan bu savaştan sonra Türk'lerin İslamiyet'e geçiş süreci başlamıştır. Bundan sonra Türkler yönlerini batıya çevirmişlerdir. Tabii ki bütün Türkler bölgeyi terk etmemişlerdir. Ancak tarihin ilerleyen dönemlerinde kurulan büyük Türk devletleri daha batıda kurulmuştur. Böylece Türk-Çin ilişkileri eskiye nazaran azalmıştır.

⁴⁵ *Çin Tarihi*, s. 166

⁴⁶ *Çin Tarihi*, s. 166

Eserin bazı bölümlerindeki bir iki küçük tutarsızlığın nedeni ise bize göre kullanılan kaynaklar ve incelenen dönemin binlerce yıl geride olmasıdır. Çünkü Çin kaynakları objektif değildir ve bir vakanüvisin ak dediğine diğeri kara diyebilmektedir. Tutarsızlık had safhadadır. Bu kaynakların en büyük faydası hayal ürünü olmamaları; en büyük eksikliği ise Çinlilerin kendilerini üstün ırk olarak görmeleri neticesinde olaylara tek taraflı bakmalarıdır. Bunu Eberhard da sık sık dile getirmiştir. Ancak incelenen dönemle ilgili başka kaynakların bulunmayışı verilen bilgileri pek fazla sorgulayamamıza neden olmaktadır. İnsan keşke Türkler Orhun Abideleri'nden önce tarih yazıcılığına başlasaydı demekten kendini alamıyor. Öyle olsaydı Çin ve Türk kaynaklarının sentezi ile daha net sonuçlara varabilirdik.

Eserde bulabildiği en güvenilir ve tutarlı Çin kaynaklarını karşılaştırarak kullanan Eberhard, yukarıda kısaca bahsettiğimiz, Türk tarihi açısından önemli bilgileri bize sunmaktadır. Türklerle Çinlilerin sürekli etkileşim halinde olduklarını, aralarındaki mücadelelerin ekonomik nedenli olduğunu söyleyebiliriz. Kesin rakamları bilmemekle beraber Çin nüfusunun Türk nüfusundan kat kat fazla olduğunu ve bu durumun Türkler açısından çeşitli olumsuzluklar yarattığını öğreniyoruz.

İslam öncesi Türk tarihi ile ilgili bazı yüzeysel eserler, o dönemde Türklerin, Çinlilere göre çok geri olduğunu ve Türkler üzerinde Çin etkisinin çok fazla olduğunu ileri sürmektedirler. Ancak Çin kaynaklarına dayanan bu eser ile Çin üzerindeki Türk etkisi açıkça görülmektedir. Türk'lerin üzerindeki Çin etkisi de aynı şekilde mevcuttur. Kanaatimizce bu, ayrı bir çalışma konusudur.

Eberhard “*Çin Tarihi*” adlı eserinde bundan sonra Türk tarihinden fazla bahsetmez. Kendisi eserini II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Çin tarihini anlatarak tamamlar.

2. ÇİN'İN ŞİMAL KOMŞULARI⁴⁷

Eberhard'ın ikinci önemli eseridir. Türk tarihi bakımından daha da önemlidir. Çünkü, bu kitapta Türk, Moğol, Tunguz ve Kora kavimleri ile ilgili yüzlerce kayıt toplanmıştır. Eberhard Çin kaynaklarında yaklaşık 800 adet kavim ve boy ile ilgili bilgi yer aldığını belirtir. Kendisini eserinde sadece Çin'in kuzeyindeki kavimleri ele almıştır.

2.1.Giriş

Yazar eserin giriş bölümünde eserin amacı, kullanılan kaynaklar ve eserin metodu üzerinde durmuştur. Bu konular içinde ağırlıklı olarak kaynaklardan bahsedilmiştir. Çin kaynaklarının olumlu ve olumsuz yönlerini, onların nasıl incelenmesi gerektiğini anlatır. Eserin metodu biraz farklıdır. Bir boy incelenirken onun, bulunduğu yer ile ilgili kaynaklar “Y”, kültürü ile ilgili kaynaklar “K” ile gösterilmiş, konuya başka kaynak ilavesi “B” ile, boyun başlangıcının ilk tespiti “M” ve tenkit mahiyetinde düşünceler “D” ile belirtilmiştir. Bu noktada özellikle kültür ile ilgili materyaller çok önemlidir. Çünkü bu kadar uzak geçmiş incelenirken, bir topluluğun kökeni ancak kültür hayatı incelenince ortaya çıkar. Alışkanlıklar, yaşam şekli ve özellikle din böylesi çalışmalarda çok değerli verilerdir.

Eserde bir kavimden bahsedilirken bazı bilgilerin tekrarlandığı görülür. Bu, farklı Çin kaynaklarının taranmasının ve incelenen kavimle ilgili bütün kaynaklarda verilen bilgilerin derlenmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim bir bilgi verildiğinde, kaynak hemen parantez ile farklı kaynağı belirtilmiştir.

Giriş kısmında ayrıca bir sayfalık bir transkripsiyon bölümü mevcuttur. Bu, klasik Çince ile modern Çince arasındaki farkı ortaya koyması açısından önemlidir.

⁴⁷ Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, (çev. Nimet Uluğtuğ), Türk Tarih Kurumu, Birinci Baskı, Ankara 1942, ikinci baskı, Ankara 1996

2.2. Şimal Komşu Kavimleri

2.2.1. Kora Kavimleri:

Bu bölümde Eberhard, toplam 13 Kora kavmini incelemiştir. Eserin metodu, ilk anlarda karışık gelse de, konunun anlatımını pratikleştirmiş ve anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca “B” ile gösterilen ilave kaynaklar da araştırmacılara büyük kolaylık sağlamaktadır.

Verilen bilgiler çok detaylıdır. Bir kavmin giyimi, kullandığı müzik aletleri hatta insanların saç şekilleri bile anlatılmıştır. Bu bilgiler, kavimler arasındaki etkileşimi ve ortak noktaları tespit etmek açısından çok değerlidir.

Çin kaynaklarına göre bu 13 kavim birbiri ile akrabadır ve ortak kültürel özellikleri nedeniyle Kora Kavimleri adı altında incelenmiştir. Bu kavimler ile ilgili malzeme Han zamanından (M.Ö. 206 - M.S. 220) başlar ve Tang zamanında (618-906) son bulur⁴⁸. Kayıtlar Han döneminde başladığı için bu dönemden önce Kora Kavimleri yoktur denemez. En azından Han zamanından itibaren Kora Kavimleri mevcuttu. Eserde detaylı bir şekilde ortaya koyduğu benzerlikler neticesinde Eberhard, bu boyların Çin ile akraba olduğunu ileri sürer. Ayrıca Hsiung-nu kültürü ile benzerlikler de mevcuttur. Çin Tarihi adlı eseri incelerken, bölgede kavimler ve devletler arası etkileşimin zannedildiğinden daha fazla olduğunu görmüştük. Bu durumda kültürler arasında bazı benzerlikler normaldir. Bu benzerliklerin yanında farklılıklar da vardır ve zaten bu farklılıklar neticesinde kavimler ortaya çıkmıştır.

Kora Kavimleri çağdaş oldukları kavimlere göre daha ileri ziraat teknikleri kullanmış tarım toplumlarıdır. Babanın hakim olduğu ailede Türklerde olduğu gibi leviratus (kardeş karısı ya da üvey anne ile evlenme) olayı görülür. Gök kültürünün hakim olduğu Kora Kavimlerinde, ölümler tabutla gömülürdü.

⁴⁸ Eberhard Wolfram, *Çin'in Şimal Komşuları*, Çev: Nimet Uluğtuğ, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 1996, s. 27

2.2.2. Su-şın Kavimleri:

Su-şın kavimleri 6 tanedir. Bu grup bugünkü Mançurya'da oturan kavimlerden bir kısmını ihtiva eder. Bu grup hakkındaki materyaller M.Ö. 1000 yılından (hatta daha önceden) başlayarak, Tanğ zamanının sona ermesiyle nihayet bulur⁴⁹. Bu kavimler ile ilgili verilen bilgiler onların bir kısmının çok ilkel olduğunu göstermektedir ancak bu noktada eser incelenirken kavimlerin tarih sahnesinde görüldüğü yıllara dikkat etmek gerekir. Aynı başlık altındaki iki kavim arasında yüzlerce yıl fark olabilmektedir. Bu nedenle tarihin her alanında olduğu gibi bu eser incelenirken de Çinli vakanüvislerin aksine peşin hükümlerden kaçınmak gerekir.

Bu kavimle ilgili önemli bir detayı eserden aynen aktarmakta fayda var diye düşünüyoruz: “Bu kültürün en eski bir Tunguz kültürü olduğu iddia olunabilir. Her ne kadar diğer ev hayvanları bulunursa da en tipik ev hayvanı domuzdur ve dolayısıyla Tunguz kelimesinin Türkçe domuz aslından çevrilip çevrilmediği burada bir kere daha sorulmak icap eder”⁵⁰. Tunguz kelimesinin domuzdan gelip gelmediği kesin olarak bilinmemektedir. Bu konuda daha fazla yorum yapmayan Eberhard bu kavimlerin diğer özelliklerini anlatmaya devam eder. Bundan sonra kısaca Şamanizm konusuna değinen yazar, Çin kaynaklarında Şamanizm'den fazla bahsedilmemesini, bu konunun Çinlilere fazla ilginç gelmemesine bağlar. Çünkü ülkelerinde Taoizm'de de benzer olağanüstü davranışlara rastlamışlardır. Bu nedenle Çin kaynakları sadece şu bölgede Şamanizm de vardı diye belirtmekle yetinir, Şamanizm ile ilgili daha fazla detay yoktur.

2.2.3. Dunğ-hu Kavimleri:

Bu bölümde beş kavim incelenmiştir. Bu kavimlerin Türklere ve Moğollara yakınlığı söz konusudur. Örneğin Han zamanından evvel görülen Dun-hu kavmi, Shirokogoroff'a göre Tunguzların ilk atalarıdır⁵¹. Yine bu bölümde ele alınan bir başka kavim olan Mu-junğlar, To-balar devrinde To-baların batı bölgesi kabilelerinden biri olarak görünmektedirler.

⁴⁹ Çin'in Şimal Komşuları s. 41

⁵⁰ Çin'in Şimal Komşuları s. 41. Gerçekten Türkçede domuz kelimesi, bugün bile Anadolu'da halk arasında, Tunguz'a yakın telaffuzla “Donguz” şeklinde söylenmektedir ki bu, Tunguz ile Domuz kelimelerinin aynı kök ve söylenişten geldiğini ifade eder. Tunguzların domuzu ev hayvanı olarak beslemelerinden dolayı bu isimle anılmaları mümkündür.

⁵¹ Çin'in Şimal Komşuları s. 45

Ayrıca Eberhard, bazıları Tunguz’lar gibi köpek kurban eden bu kavimlerin Proto-Moğol olabileceğini düşünmektedir. Kımız içmelerine rağmen ailede ana egemenliğinin olması, bu kavimlerin Proto-Türk olma ihtimalini azaltmaktadır. Nitekim kımız içen her topluluk Türk’tür demek de yanlıştır⁵².

2.2.4. Şı-veğ Kavimleri:

Altı Proto-Moğol kavminin incelediği bu bölüm kısa olmasına rağmen ilginç ve önemli bilgiler içermektedir. Bu kavimlerden Çi-dan (Ki-tan)ların mezarları ağaçların üstündedir. Üç yıl ağaç üzerinde kalan naaş, bundan sonra yakılırdı.

Yine bu bölümde incelenen Ku-mo-hi kavmindeki memur ünvanları Türklerin memur ünvanları ile aynıdır. Bu kavim To-balar ile sürekli bir çekişme halinde olmuştur fakat To-balara yenilmekten ve haraç vermekten kurtulamamışlardır.

Bugünkü Moğolistan’da yaşayan bu topluluklar akrabadır. Eberhard’a göre ünvanların aynı oluşu doğrudan doğruya Türkleşme belgesidir ancak incelenen kavim kültürel açıdan Dunğ-hu kavimlerine de çok benzemektedir. İşte böyle durumlarda milli kimliğin tespiti çok zorlaşmaktadır. Türkler ile Moğollar arasındaki sıkı benzerlik malumdur. Dolayısıyla Moğol kültürünün prototipi olan Şı-veğ kavimlerinin Türk kültürüne yakınlıkları şaşırtıcı olmamalıdır.

2.2.5. H’yunğ-nu Kavimleri:

Bütünüyle çok kıymetli bir eser olan “Çin’in Şimal Komşuları” adlı kitabın Türk tarihçiliği açısından en önemli bölümü bu kısımdır. Çünkü H’yunğ-nu kavimleri ilk Türk kavimleridir. Eberhard’ın bu konuda en küçük bir şüphesi dahi yoktur. Bu konu ile ilgili fikirlerini eserinden aynen aktaralım: “*Vaktiyle H’yunğ-nuların kültür maddeleri olarak nelerden bahsediliyorsa, bunların tamamıyla aynıları, sonradan tekrar Tu-cüe’lerde geçiyor ki bizim, bu Tu-cüe’lerin Türkler olduğuna hiç şüphemiz yoktur. Sonra bütün Türkler için bir hususiyet gösteren kurttan türeme efsanesi, H’yunğ-nularda da vardır. Yine şimdiye kadar tetkik edilegelen H’yunğ-nu dili bakiyelerinin*

⁵² Kavimler arasında birlik unsurunun en önemli ögesi kültürdür. Ortak kültür, ortak yaşayışı beraberinde getirir. Tunguzların domuz beslemeleri, Mu-jungların köpek kurban etmeleri gibi adetleri, bu kavimleri Türklerle esastan ayırır. Kımız ise, hayvancılıkla geçinen bütün göçebe Asya kavimlerinin din ve inanışa bağlı olmayan ortak içeceği.

*bugün bile Türkler arasında kullanıldığı bu hakikati teyit eder*⁵³. Bu bilgiyi temel alarak H'yunğ-nu kavimlerini incelediğimizde detaylı ve önemli bilgiler karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kurttan türeme efsanesinin sadece Türklere ait bir efsane olduğunu bilmek ve bu yolla Türk kavimlerini ayırabilmek önemli bir noktadır.

Eberhard, hep ulaşamamaktan yakındığımız Çin kaynaklarında, ilk Türk kavimleri ilgili bilgileri bize tabiri caiz ise süzerek vermektedir. Kendisinin Çin'in Şimal Komşuları adlı kitabı ve bütün eserleri bu bakımdan kıymetlidir. Ayrıca daha önce de değindiğimiz, boyları anlatırken konu ile ilgili başka kaynakları da belirtmesi bu bölümde daha fazla önem arz etmektedir.

Bu boyların ortaya çıkışı ile ilgili belirtilen tarihler kesin değildir. Çünkü daha önce Eberhard'ın da belirttiği gibi bu tarihler, mevzubahis boylarla alakalı tarih yazıcılığının başladığı yıllar da olabilir.

Bu bölümde üçüncü sırada ele alınan Cye-gu Boyu'nda on iki hayvanlı takvime rastlanmaktadır. Türeyiş efsaneleri haricinde Türklük özellikleri gösterirler. Türeyiş efsaneleri ineğe dayanmaktadır. Otto Franke Kırgız olduklarını ileri sürer. Tu-cüe'lere demirden silahlar satarlar⁵⁴. Tu (Türkçe tuğ) adlı bayrakları vardır. Ölülerini yakarlar ve ölülerinin ardından uzun müddet yas tutarlar.

Bu bölümde incelenen kavimlerden H'yunğ-nu kavimi ile ilgili detaylı bilgiler verilmiştir. H'yunğ-nu kavmi ile ilgili Çin Tarihi adlı eserde de kıymetli bilgiler vardır. O eserdeki bilgiler daha fazladır diyebiliriz. Hsiung-nu adı ile de bilinen H'yunğ-nu kavimi Hunların atalarıdır.

Eserde hakkında doyurucu bilgi bulunan bir diğer kavim de To-balardır. Bazı araştırmacılar To-baları Moğol olarak kabul etse de Pelliot konuştukları dilin Tunguzca olmadığını ve H'yen-bi'lerden türediklerini ileri sürer. Eberhard da genel olarak bu görüşe katılmaktadır. Orman kültürüne rastladığımız To-balar ile ilgili daha detaylı bilgi, Eberhard'ın başka bir eserinde(To-pa-Şa-to)mevcuttur. To-balar'ın kökeni ile ilgili bazı tereddütlerin sonucunda, onların Türk- Moğol karışımı bir kavim olduklarını belirten Eberhard bu konu ile ilgili bölümün sonuç kısmında şöyle der: “ *To-baların bu*

⁵³ Çin' in Şimal Komşuları s. 91

⁵⁴ Çin'in Şimal Komşuları s. 68

(*H'yunğ-nu*) gruba mensubiyetlerine karşı sürülebilien nazariyelere itiraz etmek biraz güçtür. Bana göre bu mensubiyet oldukça şüphelidir"⁵⁵. Kendisinin bu görüşlerine katılmamak mümkün değildir. Zira bugün bile Türkler ile Moğolların sadece alt gruplarının değil; tamamının aynı kökten gelip gelmediği soruları zihinleri kurcalamaktadır. Ayrıca o dönemde bu iki kavmin etkileşiminin yoğunluğu da göz önüne alındığında böylesi şüphelerin ortaya çıkması normaldir.

To-balardan sonra incelenen Tü-cüe kaviminin adı bugünkü Türk adının köküdür. H'yunğ-nu'ların (Hunlar) bir kolunu teşkil eden bu kavim Altay Dağı'nın eteklerinde yaşamıştır. Tu-cüe'ler hakanlarını yaşa bakarak değil şahsi kudrete göre seçerler. Bu durum H'yunğ-nu'larda da aynıdır. Göç eden bir topluluk olan Tü-cüe'lerde sadece hakanın doğan Güneş kültünün bulunduğu yerde sağlam evleri vardır⁵⁶. Bir kaynak yazıları yoktur derken bir başka kaynak, Hunların yazılarının aynısı Tü-cüe'lerde de vardır der. Bayraklarında kurt figürü vardır. Yılda dört kez tanrıları için kurban keserler.

Tü-cüe'ler' in sosyal ve kültürel hayatını anlatan Eberhard onların ilk Türkler olduğunu ileri sürer. Bugünkü bilgilerimiz de bu tezi doğrular fakat Türklerin tarih sahnesine ilk çıkışları hala net olarak bilinmemektedir. Bunun temel sebebi Türk tarihinin çok gerilere giderek tabiri caizse bilinmeyen dönemlerde kaybolmasıdır. Bu konuyu en net açıklayan kaynağımız Oğuz Destanı'dır ki, M.Ö. II.binin başları ile tarihlenmiştir⁵⁷. İncelediğimiz dönemin ne kadar eski olduğu temel kaynak olarak bir destanı görülmesinden de rahatlıkla anlaşılabılır.

Eserin bu bölümünde incelenen bütün Türk boyları az da olsa tarımla uğraşmaktadırlar. Darı ve buğday ekerler. At yetiştiren, sığır, koyun ve deve bulunduran Türklerde domuza rastlanmaz.

⁵⁵ Çin'in Şimal Komşuları s. 91

⁵⁶ Çin Tarihi adlı eserde bazı bölümlerde Türk saraylarından bahsedilir. Tabi ki bu saraylar günümüzdekilerle ya da 19. yüzyıldakiler ile karıştırılmamalıdır. Çin Tarihi'nde bahis olunan sarayların Türk hakanlarının evleri olması muhtemeldir.

⁵⁷ Klasik tarih kaynakları veya arkeolojik bilgiler bu konuda bir tarih vermemektedir. Oğuz'un Batı Seferi, ilk olarak Halep Salnamelerinde tarihlenmiştir. Kaynak göstermeyen Halep Salnamesi'nin bilgilerine göre "Orta Asya'da hüküm süren Türk Hanlarından Oğuz Han'ın Halep ve Mısır Havalisini istila etmesi" Hicret'ten önce 3360 yılı ile tarihlenmektedir. Buna göre Oğuz'un Batı Seferi M.Ö. 2738 yılındadır. *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep*, (Yayına Hazırlayanlar: Cengiz Eroğlu-Murat Babuçoğlu-Mehmet Köçer), Global Strateji Yayınları, Ankara 2007, s. 84

Eberhard son olarak ilginç bir bilgiyle bu bölümü tamamlar: Türklerde yatak ile sandalye bulunur ve Çinliler bunları Türklerden almışlardır.

2.2.6. Sair Şimal Kavimleri:

Bu grubu oluşturan 11 kavim Çinli vakanüvisler tarafından ayrı tasnif edilmiştir. Bunlar bazı Tunguz boyları ile ve Türklerin, Moğolların ya da Çin'in egemenliği altında yaşamış alt gruplardır.

Bundan sonra 52 adet eski kavim hakkında kısa bilgiler verilir. Sonuç kısmında Çin kültürünün nasıl böyle bir medeniyet oluşturduğu tartışan Eberhard, bu kültürün komşu kültürler ile etkileşim ve kalabalık nüfus sayesinde ortaya çıktığını düşündüğünü belirtir. Sonuç kısmının ardından Şimal kavimlerinin Çin kaynaklarına göre kabile isimlerinin yer aldığı ek ile eser son bulur.

2.2.7. Sonuç:

Türk tarihçiliği için temel kaynaklardan biri olan bu eserde Eberhard, H'yung-nu kavimlerinin Türklüğünü ispat etmiştir diyebiliriz. Buradaki Türklüğü kanıtlama konusu hamaset yapıldığını ya da herkes Türk idi gibi bir anlayışın ispatına girişildiği gibi yanlış düşüncelere yol açmamalıdır. İncelenen dönemler ırkların net olarak ayırlamadığı yıllardır. Kimin hangi kökten geldiğini belirlemek kültür tarihçiliğinin en önemli gereğidir. Çünkü bugün olduğu gibi eski dönemlerde de kültür bir ayrıştırıcıdır. Kültür dairelerini belirleyip; bunların içine boyları yerleştirebilirsek Çin kültürü, Türk kültürü gibi ayrımlar yapabiliriz. Yani köklerin ve kültür çevrelerinin belirlenmesi kimin kim olduğunu bulmakla başlar. Tarih yazıcılığı da bu bilgilerin elde edilmesiyle ortaya çıkar.

3. ÇİN SİMGELERİ SÖZLÜĞÜ⁵⁸:

Ülkemizde sadece son yıllarda çalışılan mitoloji konusu esasen kültür tarihçiliğinin temelini oluşturan çok büyük derinliğe sahip bir çalışma alanıdır. Çoğu mitoloji çalışmalarında şu şekil şunu simgeler denir ve geçilir. Oysa ne zaman ortaya çıkarsa çıksın, insan elinden çıkan her şey değerlidir ve mutlaka az ya da çok bir derinliğe sahiptir. Bu yüzden önce sembol nedir sorusunu cevaplamak gerekir. Carl Gustav Jung, “*bir sözcük ya da imge, ilk bakışta anlaşıldığından daha fazla anlam taşıyorsa bir simgedir*” der. Bir sözcüğün veya imgenin görüldüğünden daha fazla anlam taşıyıp taşımadığını anlamak da kolay değildir. Hele hele görüntünün dışındaki manayı çözmek büyük birikim ister.

Sembolleri çözümleyebilmek için öncelikle o şekli duvara kazıyanın da fırtınalı ya da dingin bir ruhu olduğunu unutmamak gerekir. Mitolojiyi anlamak ve yorumlayabilmek için çok iyi psikoloji bilgisi gerekir. Çünkü o semboller birdenbire ortaya çıkmamıştır. Sembolün arkasında pek farkına varmasak da bir ruh mevcuttur. Bu nedenle sembolleri çözümleyebilmek için neden sorusu sürekli sorulmalıdır. Örneğin; “bir taşa neden keçi figürü kazınmıştır? Neden koyun kazınmamıştır? Ya da at?” Bu o toplumda keçi kutsaldır gibi sathi bir yaklaşımla açıklanamaz. Başka kutsal hayvanlar da vardır. Neden keçi? Veya neden kaplana kurbanlar verilmiştir? Kaplan güçlüdür, insan da güçlü olmak ister gibi seviyesiz bir cevap ancak cehaleti gösterir. Bu efsane neden böyledir? Böyle sorular yüzeysel yaklaşımlarla açıklanacak kadar basit değildir. Mitolojiyi anlamak için öncelikle incelediğimiz alandaki insanların da ruhları olduğunu görmek ve onları düşünen, yemek yiyen, uyuyan, hisleri ve zaafı olan bireyler olarak kabul etmemiz gerekir. Daha sonra onları toplum olarak görmek icabeder.

Tarihi araştırmalarda her zaman şu bölgenin halkı böyle yaşar şöyle savaşır gibi genellemeler yapılır. Bir sosyal bilim olan tarihte insanın iç dünyası çalışma alanlarına pek girememiştir. Tarih mitoloji ile birleştirildiğinde, hep tek parça zannettiğimiz kitlelerin içinde bireylerin var olduğunu, onların da bizler gibi hislerinin olduğunu ve yine bizler gibi yaşadıkları dönemde evrenin büyüklüğünü kendi iç dünyalarının çapı ile kıyaslayan insanlar olduklarını görürüz. Bugün bile çözümlemesi çok zor olan insan ruhunu, binlerce yıl geriye götürerek incelemek çok teferruatlı bir çalışmadır. Bu zor

⁵⁸ Eberhard; *Çin Simgeleri Sözlüğü*, (çev. Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket), Kabalcı Yay., İstanbul, 2000

Çalışma başarıya ulaşırsa, tarihçilik altın çağını yaşar demek herhalde abartılı olmaz. Çünkü eski dilleri, siyasi olayları, uluslar arası ilişkileri çözen tarih, bir tek atalarımızın ruh dünyasını özümleyememiştir. İşte bunun anahtarı mitolojidir. Ancak W. Eberhard'ın da eserin giriş bölümünde belirttiği gibi mitoloji incelemelerinde kendi sentez tekniğiniz ve içgüdülerinizle baş başa kalırsınız. Bu yönüyle büyük bir birikim gerektiren bu alanla ilgili bahsettiğimiz özellikleri taşıyan çalışmaların artmasını temenni ediyoruz.

Önemli bir malzeme alanı olan mitoloji ile çalışmaların azlığı malumdur dedik. Bu noktada Wolfram Eberhard'ın Çin Simgeleri Sözlüğü adlı eseri büyük önem arz etmektedir. Eser, ilk defa 1983 yılında Almanca olarak yayınlanmıştır. 2000 yılına kadar Almanca altı, Fransızca iki, İngilizce olarak da dokuz baskı yapan eserin, Dünya bilim çevrelerinde büyük bir teveccüh görmüştür.

Çok geniş ve eski bir kültür olan Çin Kültürü'nün sembolizmi de mitoloji alanı içerisinde büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle bu eser önemli bir başvuru kaynağıdır. Eserde dört yüzden fazla sembol tanımlanmış; bu semboller önemlerine göre detaylandırılmıştır. Eserin dili Eberhard'ın diğer eserlerinde de olduğu gibi akıcı ve açıktır. Kendisinin bütün yayınlarının ortak yanı akıcı üslubudur. Alana yabancı bir kimse bile eserlerinden rahatlıkla faydalanabilir. Eserin Türkçe evirinin önsözü bölümünde Eberhard'ın Sinoloji'ye Giriş adlı kitabının önsözü aynen yayınlanmıştır. Daha sonra değineceğimiz bu önsöz Türk tarihi için Sinoloji'nin önemini çok net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Prof. Eberhard eserin giriş bölümünde Carl Gustav Jung'un yukarıda değindiğimiz sembol tanımından hareketle Çin dilinin bile aslında sembollerden oluşan bir dil olduğunu belirtir. Çin sembolizmi ile az sayıda konu çok sayıda simge ile ifade edilmiştir. Bu konular; uzun ömür, toplumda yükselme isteği ve erkek ocuk sahibi olma isteğidir. Bunlar dünyevi konulardır. Öbür dünya ile ilgili olarak ise yeniden doğuş ve tanrıların iyi dilekleri gibi konular öne çıkmaktadır.

Eberhard, eserin giriş bölümünü, bu eserin Çin mitolojisini anlayabilmek için bir başlangıç olduğunu ve daha çok yol kat edilmesinin gerektiğini belirterek tamamlar.

Eser bundan sonra bir sözlük formatında devam eder. Simgeler genel hatlarıyla açıklanır.

Alanında önemli bir başvuru kaynağı olan bu eser, Türk tarihçiliği ve Türk mitolojisi için de önemlidir. Daha önce incelediğimiz iki eserde de Türkler ile Çinlilerin çok yakın ilişkileri olduğunu gördük. Hemen hemen her alanda etkileşimin olduğunu biliyoruz. Bu etkileşim sanat alanında da görülmüştür. Eberhard'ın eserinin sonunda Doç. Dr. Yaşar Çoruhlu'nun, esere ek mahiyetinde Türk-Çin Sanatı İlişkileri adlı bir yazısı mevcuttur. Eberhard'ın eserinin sonundaki bu ekleme de önemli bir çalışmadır.

Aynı bölgede yaşayan Çinliler ile Türklerin mitolojilerinde benzer öğelere rastlamak mümkündür. Bunun karşılaştırmasını yapabilmek ve Çinlilerin yaşam şeklini, Çin tarihini Çinlilerin iç dünyalarını anlamak için önemli bir başvuru kaynağıdır

4. ESKİ ÇİN'DE YEREL KÜLTÜRLER

(Lokalkulturen im Alten China I)

Eberhard'ın 1942 yılında Türkiye'de iken yayınlanan bu kitabı Hollanda'da basılmıştır. İki ciltten oluşan eserin birinci cildinin ilk bölümü kuzey halklarının kültürel hayatı ile ilgili önemli bilgiler içermektedir. Kuzey halklarının çoğu bildiğimiz gibi Türklerden oluşmaktadır. Öncelikle at ve at kültüründen bahseden Prof. Eberhard, Türklerin gök kültünü anlatır. Kısa kısa yaşam şekli anlatılırken detaylı ve önemli bilgiler göze çarpmaktadır. Örneğin Türklerde futbol oyununun var olduğunu görmekteyiz⁵⁹.

Eserin birinci bölümünde kuzey kavimlerinden bahsedilirken Fu ve La günlerinde köpek kurban edilmesi konusu işlenmiştir. Köpek kurban etme Tunguzların bir adeti idi ve burada bahsedilen kavim de muhtemelen Tunguzlardır. Nitekim Tunguzlar da Çin'in kuzeyindeki kavimlerdendir. Daha sonra bu kavimlerin sosyal hayatı anlatan Eberhard, kutsal hayvan kültürlerinin üzerinde durmuştur.

Eserin ikinci bölümünde kuzey kültürünün geç biçimini ele alan yazar, burada, tanrılar ile birkaç kutsal doğa üstü varlık (cin denilebilir), müzik enstrümanları, yemek kültürü ve giyim kültüründen kısaca bahsetmiştir.

Üçüncü bölümde ilk iki bölümdeki metotla Tibet kültürü ele alınmıştır. Eserden öğrendiğimize göre Tibetliler ziynet eşyalarına düşkünlük, ahlakın pek önemsenmemesi ve temizliği fazla sevmeme gibi özellikleri ile bilinmektedir. Ormanlık bölgelerde yaşadıklarından olsa gerek, Tibetliler de ağaç evler vardı.

Eserin dördüncü bölümünde de Pa adlı bir kültür grubundan bahsedilmektedir. Tahminimize göre bu kültür grubuna daha çok Kuzey Çin'deki Çinli boylar girmektedir. Bu kavimlerin de kültürel eğilimlerinden ve günlük yaşayışlarından bahseden Eberhard sonuç bölümü ile eserini tamamlar.

⁵⁹ Bu konu Prof. Eberhard'ın "Çin Kaynaklarına Göre Türkler ve Komşularında Spor" adlı makalesinde de incelenmiştir. Çalışmamızın makaleler bölümünde bu eseri de ele alacağız.

Türkçe'ye çevrilmiş olmaması nedeniyle detaylı olarak faydalanamadığımız eser özellikle kültür tarihi ile ilgili nadide bilgiler içermektedir. Eser iki cilttir ve biz sadece birinci cildin bir bölümüne ulaşabildik. Kütüphanelerimizde Almanca dışında bir baskısına da rastlayamadık. Ancak bu eserden sonra incelediğimiz İngilizce kitabı, Eberhard'ın Lokalkulturen Im Alten China adlı eserinin ikinci cildinin gözden geçirilmiş şeklidir. İkinci cildini bu haliyle inceleyebildik.

1942 yılında Eberhard Türkiye'de çalışırken basılan eser neden Hollanda'da yayınlandı ve yayınlanışının üzerinden 67 yıl geçmesine rağmen neden dilimize kazandırılmadı bilemiyoruz. Bu kıymetli eserin Türkçe'ye çevrilmesi bilim çevrelerinde daha çok tanınmasını ve daha çok okunmasını sağlayacaktır.

Türklerin İslamiyet öncesi siyasi tarihleri ile ilgili kaynaklar çok sayıdadır. Bu alanda en çok sıkıntı çekilen nokta kültürel hayattır. Örneğin yıllardır devam eden Şamanizm'in din mi yoksa bir sihir sistemi mi olduğu tartışması yeni yeni son bulmaktadır. Bugün varılan sonuca bakınca geçmişte pek çok önemli sosyal bilimcinin bu konuda yanılığa düştüğünü görmekteyiz. Böylesi muğlak noktaların aydınlanabilmesi için bu eser gibi nitelikli eserlerin Türk tarihçiliğine kazandırılması gerekmektedir. Klasik Çin kaynaklarını okuyup anlayabilmenin zorluğu, bu kaynakların kullanıldığı eserlerin önemini bir kat daha arttırmaktadır. Hele de Eberhard gibi Çin kaynaklarına ve Çin diline tamamen hakim bir bilim adamının çalışmasının bütünü mutlaka Türk tarihçiliğine kazandırılmalıdır. Türkçe olmasa da bu kaynaklara en azından rahat ulaşabilmek gerekir.

5. ÇİN'İN GÜNEYİNDE ve DOĞUSUNDA YEREL KÜLTÜRLER

(The Local Cultures of South and East China)

Az önce de belirttiğimiz gibi Lokalkulturen Im Alten China adlı eserin ikinci cildinin genişletilmiş İngilizce baskısı olan bu kitap Eberhard'ın eşi Alide Eberhard tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir. Bu eserde Eberhard, Çin'in güneyindeki ve doğusundaki kavimlerin kültürel hayatlarını incelemiştir. Beş bölümden oluşan kitapta Yao, Thai, Yüeh, Liao ve son olarak da Tunguz kültürü incelenmiştir. Lokalkulturen Im Alten China-I'de de ele alınan Tunguz kültürü burada yine kısaca incelenmiştir. Bu, Tunguzların Çin'in doğu ve güneyinde de görünmelerinden kaynaklanmaktadır.

Bu bölgedeki kültürel hayat ile Çin'in kuzeyindeki toplumların yaşayışları ve kültürleri arasındaki fark, benzerliklerden daha çok göze çarpmaktadır. Buradaki benzerlikler aynı dönemde dünyanın başka yerlerindeki kavimlerle olan benzerliklerden daha fazla değildir. Bu yakınlıklar da, ateş, yılan gibi ortak değerlerde görülmektedir. Bu nedenle Çin'in kuzeyi ile güneyi ve doğusundaki yaşayış farklıdır. Normal sayılabilecek bu farklılığın temel nedeni coğrafya olabilir. Bahsedilen bölgeler arasındaki coğrafi farklılıklar göz önündedir. Çin'in kuzeyi dağlar ve yüksek platolardan oluşurken özellikle güneyi daha alçaktır. Mesela Çin'in güneyinde görülen Thai Kültürü'nde fil kutsaldır. Bunun kuzeyde görülmesi mümkün değildir çünkü kuzeydeki dağlık bölgelerde o yıllarda filin yaşaması mümkün değildir. Bunun haricinde dağlık, sert iklimli bölgelerin insanları ile sıcak bölgelerin insanları arasında bazı karakter farklılıkları görülür. Sıcak iklim ahalisi çabuk sevinir, neşelenir, bu sevinç ve neşenin tesiri ile bunlarda hafiflik ve düşüncesizlik husule gelir⁶⁰. Bu temel fark sıcak bölgeler ile soğuk bölgelerdeki insanların karakterleri arasındaki ayrışmanın temelidir. Bu temel nedenden hareketle aralarında çok uzak mesafeler olmamasına rağmen Çin'in kuzeyi ile güneyindeki kavimlerin kültürleri çok farklıdır diyebiliriz. Eberhard'ın bu iki ciltlik eseri aslında bu farkı ortaya koymaktadır.

Bu eserin belki de en önemli bölümü giriş bölümüdür. Bu bölümde Eberhard, ırkların ayrılışı ve toplumların ortaya çıkışı gelişimleriyle ilgili önemli görüşlerini ortaya koymaktadır. Eberhard'ın görüşlerinin dayandığı temel nokta, sosyal etkileşim

⁶⁰ İbni Haldun; *Mukaddime I*, (Çev: Zakir Kadiri Ugan), Maarif Basımevi, İstanbul 1954, s. 215

ile ekonomik etkileşimin ayrılması noktasıdır. Burada önemli olan her ekonomik ilişkinin sosyal ilişkiyi doğurduğunu ancak her sosyal ilişkinin ekonomi nedeni olmadığını bilmektir. Öncelikle bu ayrımın yapılması gerekir. Bu kitap da bu yolla kültürlerin ve toplumların belirlenebilmesi için kaleme alınmıştır.

Toplumlar birbirinden ayrılırken ilk olarak ilkel, gelenekçi ve modern toplumlar olarak sınıflandırılır. İlkel kavimden kasıt, en büyük parçası en fazla birkaç bin kişilik bir kabile olan ve kendisi dışındaki bütün toplulukları yabancı olarak gören insanlar topluluğudur. Alt grupları olabilen bu toplulukların belli bölgeleri vardır ve bu bölgeler diğer gruplarınkinden kesin olarak ayrılmıştır. Grubu birleştiren nokta sosyal ilişkiler ve kültürdür. Kültürün de en temel birleştiriciliği, dil ve dindir. Genellikle insan türü anlamına gelen sözcükleri kendine isim olarak seçen grup, kendisi dışındaki grupları ve komşularını “barbar” gibi kelimelerle tanımlayarak insanlık dışı olarak görürler. Eberhard’ın eserlerinde gördüğümüz onlarca kavim ismi bu nedenle ortaya çıkmaktadır. Aynı kültür dairesine mensup kavimlerin farklı isimleri vardır ve bu kavimler bir araya gelerek büyük devletleri oluşturmuşlardır. Hun Devleti’nin kuruluşu bu teze örnek olabilir.

Zaman geçtikçe kavimler arasındaki ilişkiler özellikle nüfusun artmasıyla yoğunlaşır. İlişkilerin artmasının temel nedeni ekonomiktir. Örneğin göçebe bir topluluğun kışlık olarak kullandığı bölgeyi bir başka zirai toplum ürün ekmek için kullanabilir. İki toplum belki yıllar boyu dostça geçinebilir ancak tarım toplumu, nüfusu arttığı için göçebe topluluğun kışlak bölgesine depo gibi binalar yapmaya başlar. Nüfus arttığı için tahıl depolamak gereklidir. Bu bölgeye tamamen hakimiyet kurmak isteyen tarım toplumu ile göçebeler karşı karşıya gelir. Eğer göçebeler aynı yerde kalmak için ısrar ederlerse artık savaş kaçınılmazdır. Bu savaşta da üstün olan taraf, yaşam şekillerinden dolayı göçebelere karşıdır. İşte insanlar arasındaki ilk ayrılmalar, nüfusun artmasıyla bu gibi ekonomik nedenlerle ortaya çıkmıştır. Zamanla kavimler birbirinden ayrılınca her toplumun elitleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durumda kölelik de yavaş yavaş görülmeye başlamıştır. Toplumlar zamanla zenginleşince de ticaret başlamıştır. Ticaret ile de kavimler arasındaki ilişkiler tekrar yoğunlaşmıştır.

Eberhard'ın burada çok kısaca anlattığımız bu görüşleri daha detaylı bir şekilde - ne yazık ki ulaşamadığımız- 1965 basımı "*Conquerors and Rulers (Fatihler ve Yönetenler)*" adlı kitabının giriş bölümünde yer almaktadır.

6. ASYA'DA YERLEŞİM ve SOSYAL DEĞİŞİM

(Settlement and Social Change in Asia)

Eberhard'ın o zamana kadar yayınladığı makalelerin toplandığı bu eser Hong Kong Üniversitesi tarafından 1967 yılında basılmıştır. Başlıktan da anlaşıldığı gibi daha çok Asya'daki yerleşim ve sosyal değişimle ilgili makalelerin öne çıktığı kitap, Eberhard'ın ülkemizin de içinde bulunduğu farklı ülkelerde yaptığı çalışmaların eseridir. Bu yayın, Eberhard'ın toplu makalelerinin birinci cildidir.

Birinci bölümde toprak, toprak hakkı ve Asyalı toplumlar tarafından toprağın nasıl kullanıldığı konuları ile ilgili makaleleri mevcuttur. İkinci bölüm Çin Kültürü ile ilgilidir. Burada öne çıkan düşünce bugünkü küçük Huangho Ovası'nda yeşeren Çin kültürünün esasen çevre kültürlerden beslenen bir kültür olmasıdır. Çevresindeki kültürlerle beraber, Çin Kültürü bugün bile bu hareketini sürdürmektedir. Kültürün çekirdek bölgesinden göçlerin başlaması ve diğer kültürler ile etkileşim sonucu gelişen Çin kültürü, Çin devletlerinin oluşmasıyla gelişimini hızlandırmıştır.

Altı bölümden oluşan eserin üçüncü bölümünde Çin ailesi ilgili makaleler, dört ve beşinci bölümlerde ise Çin ve Kore şehirleri ile alakalı makaleler yayınlanmıştır. Ayrıca bu iki bölümde Çin'de başlayan fakat gelişemeyen sanayi atılımları ile ilgili bilgilere de rastlıyoruz. Son bölümde ise Çin'in kuzey komşularını konu alan makaleler tekrar ele alınmıştır. Bu yayınları, çalışmamızın üçüncü bölümünde inceleyeceğimizden burada daha fazla detaya girmeye gerek görmüyoruz.

Daha önce ayrı yayınlanmış makalelerin derlendiği bu eserde, yayınlanan makaleler gözden geçirilerek tekrar basılmıştır. Eberhard'ın makalelerine toplu olarak ulaşmak isteyen araştırmacılar için değerli bir kaynaktır.

7. ÇİN'DE AHLAKİ ve SOSYAL DEĞERLER

(Moral and Social Values of China)

Bir araya toplanan makalelerin ikinci cildi niteliğindeki bu eser yine Hong Kong Üniversitesi tarafından 1968 yılında basılmıştır. Bu kitapta daha çok Çin kültürü ile ilgili makaleler gözden geçirilerek ve bazı eklemeler yapılarak derlenmiştir.

Daha çok Çin'de dini ve ahlaki yapı üzerinde duran eser, Çin'in sosyal değişimini çağımıza kadar getirmiştir. Özellikle Konfüçyüs'ün etkilerinden bahseden Eberhard, Çin Tarihi adlı eserde de değindiğimiz gibi, onun çok da muteber bir şahıs olmadığını düşünmektedir.

Çin kültürü ve Çin'de sosyal değişim ile ilgilenen araştırmacılar için, bu konu ile alakalı 1968 yılına kadar yazılmış bütün Eberhard makalelerinin bulunabileceği önemli bir kaynaktır.

8. ÇİN: SİNOLOJİ'YE GİRİŞ

Ankara Üniversitesi yayınları arasında yer alan ve 1946 yılında İstanbul'da basılan eserin tercümesi İkbâl Berk'e aittir. Çince öğrencileri için ders kitabı niteliğindeki bu yayının en önemli yanı Eberhard'ın önsözün ardından kaleme aldığı *Türkiye'de Sinoloji'nin Vazifeleri* başlıklı yazısıdır. Daha önce incelediğimiz Çin Simgeleri Sözlüğü adlı eseri çeviren yazarlar Türkçe çevirinin önsözü bölümünde bu yazıyı aynen aktarmışlardır. Biz de burada bu yazıya değinmek istiyoruz.

Eberhard bu yazısında Çince ile ilgilenen ülkelerin Çin ile ya münasebeti olan ya da Çin üzerinde hedefleri olan ülkeler olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin böyle bir durumu söz konusu olmadığından Çince ile ilgilenmemiştir. Ancak Ankara Üniversitesi bünyesinde Sinoloji kürsüsünün açılması ile bu ilgisizlik son bulmuştur. Bunun nedeni ise eski Türk tarihi ile ilgili kaynakların çoğunun Çince yazılmış olmasıdır. Çince'nin ve Çin kaynaklarının Türk tarihçiliği için önemini Eberhard'dan aynen aktaralım: *“Yunanca ile Latince Avrupa tarihi için mühim olduğu gibi Sinoloji de Türkler için mühimdir. En eski Türklerde hayat şartları yazıya lüzum göstermiyordu. Sonra şartlar değişti ve yazı yazamayan Türk kavimleri olduğu gibi yazı yazmasını bilenler de meydana geldi. Bunların yarattığı eserlerin çoğu tamamen veya kısmen gaip olmuştur. Eski Fransa tarihinin Fransızlar tarafından değil, Romalılar tarafından meydana getirilmiş olması gibi, eski Türk tarihi de Türkler tarafından yazılmayıp Çinliler tarafından yazılmıştır. Tabii bu, Türklerin Orta Asya'da yaşadığı zamanlar ve Orta Asya'da hala yaşayan Türkler için mevzu bahistir. Daha sonraki Türk kavimleri hakkında muhtelif kaynaklardan malumat elde edebiliriz. Fakat Hunlar gibi zaman zaman bütün Orta Asya'ya hakim olan bir devletin tarihi hakkında Çin kaynaklarından maada hemen hiçbir yazılı malumat yoktur. Avrupalı müdekkikleri, Hun tarihi, Hunların kendi tarihlerinde rol oynadıkları müddetçe alakadar etmiştir. Fakat biz Hun tarihini tetkik etmekle, Türk tarihinin ve kültür tarihinin parlak bir kısmını menşesinde tetkik etmiş oluyoruz.*

Çinliler, Türk mefhumunu bilmezler ve her Türk kabilesini kendi adı ile anarlardı. Yine Çin kaynaklarında Türklere mensup olduklarını zannettiğimiz bin küsur kabile ve klan ismi bulduk. Bu suretle Türk tarihinde Hunlardan evvel rol oynamış olan kavimleri de öğrenmiş oluyoruz ve M.Ö. 800'e kadar Türk kavimlerini takip

*edebiliyoruz. Bu tarihlerden önceki zamanlar için Çin kaynaklarında kat'i tarihler bulunmadığından, o kaynaklar da kıymetlerini kaybeder. O zaman hususi bir metot ile tarihler tespit edilemez ise de, Neolitik Çağı'na kadar Türk tarihi değil Türk kültürü takip edilebiliyor. Bütün bu meseleleri halledebilecek malzeme Çin kaynaklarında bulunmaktadır. Mesela muhtelif Türk kavimlerinden bahseden kısımlar bu kaynaklarda bolca bulunur. Bunlar kısmen Avrupa dillerine tercüme edilmişse de muhtelif eserlerde dağınık bir şekilde bulunan bir kısım malzeme Avrupa dillerine tercüme edilmemiştir ve belki edilmeyeceklerdir; bundan maada bu Avrupalıların tercümeleri hiç olmazsa kısmen modern tetkikler için کافی derecede hatasız ve izahlı değildir: Türk Sinolojisinin ilk vazifesi, bu zengin Çin malzemesini Türkçe'ye çevirerek, memleketi için kullanılabilir bir hale koymaktır. Bu malzemeyi kullanırken dikkat edilecek şey, Çinlilerin daima Türkler düşman olduğunu unutmamaktır.*⁶¹

Aslında Eberhard'ın bu düşüncelerinin üzerine söylenebilecek fazla bir şey yoktur. Kendisi Sinoloji'nin Türk tarihi için önemini açıkça ortaya koymuş ve çalışma hayatı boyunca bu yönde çalışmıştır.

Bu yazıda dikkat çekici bir nokta da Çinlilerin Türk adını bilmemesidir. Türk kültür dairesi içindeki onlarca topluluk değişik adlarla ayrı ayrı yaşamışlardır. Bu adlandırma bazen Çinliler tarafından bazen de topluluklar tarafından yapılmıştır. Çin'in Şimal Komşuları kitabındaki gibi onlarca ayrı Türk kabilesinin bulunması ve bunların hiç birinin Türk adı ile anılmaması bu sebeptendir.

Bahsettiğimiz gibi Sinoloji öğrencileri için kaynak olan bu eser, aynı zamanda giriş kısmı ile Türk tarihçileri ve Sinologları için rehber niteliğindedir.

⁶¹ Eberhard Wolfram, *Çin: Sinoloji'ye Giriş*, (Çev: İkbâl Berk), Ankara Üniversitesi DTCF Yay. Pulhan Matbaası, İstanbul 1946, s. 7-8

9. TÜRKİYE’NİN GÜNEYDOĞUSU’NDAN AŞIK HİKAYELERİ

(Minstrel Tales from Southeastern Turkey)

Eberhard’ın Berkeley Üniversitesi’nde sosyoloji çalışmalarının yoğunlaştığı döneme ait bir kitabıdır. 1955 yılında basılan ve California Üniversitesi yayınları arasında yer alan bu eser, Eberhard’ın ülkemize ikinci kez geldiği yıllarda Çukurova bölgesinde topladığı malzemelerden oluşmuştur.

Prof. Eberhard bu eserinde dört tane halk hikayesini, bir tane de halk türküsünü incelemiştir. Bu halk hikayeleri, “Elbeylioğlu”, “Ali Paşa”, “Köroğlu” ile “Hurşit ve Mahmiri” adlı hikayelerdir. Son olarak da Kozanoğlu türküsü incelenmiştir.

Eserde hikayeler eldeki malzemeyi göre hemen hemen aynı yöntemle incelenmiştir. Aynı hikaye farklı bölgelerde -bazı küçük farklılıklarla- benzer şekillerde söylenegelmiştir. Sırasıyla hikayelerin doğuşu, sosyal fonksiyonları ve hikayeyi anlatan aşıklar anlatılmıştır.

Eberhard kitabının giriş bölümünde, halk hikayelerinin biçiminden ve bu hikayelerin aşıklar tarafından bağlama ile dillendirilişini açıklamıştır. Bu anlatım şekli bize basit gelebilir ancak eseri Türkler dışında insanların da okuyabileceği unutulmamalıdır.

Özellikle bir kahraman etrafında yoğunlaşan bu tip hikayeler aslında mitoloji ile ilişkili olabilir. Zaten benzer kahramanlık, üstün cesaret hikayeleri hemen hemen bütün dillerde –özellikle doğu kültürlerinde- anlatılır. Ancak Eberhard’ın ele aldığı hikayeler bilindiği gibi bütünüyle hayal ürünü değildir. Lakin bazılarında biraz abartı söz konusu olabilir. Yüzyıllar boyu anlatılan bu hikayeler aşıklıkla beraber çağımızda unutulmaya başlanmıştır.

Eberhard, giriş bölümünden sonra, bire bir görüştüğü 1950’lerin bazı aşıklarından edindiği bilgileri aktarmıştır. Aslan Ali, Mehmet Göçün, Jandarma Ali, Mustafa Kılıç bu aşıklardan birkaçıdır. Eberhard özellikle hikayelerin geçmişleri ile ilgili bu aşıklardan bilgi toplamıştır. Bu bölümde aşıkların hayatları ile ilgili de bilgiler vardır.

Değindiğimiz giriş bölümünden sonra yukarıda bahsettiğimiz hikayeler bütün detayları ile (ortaya çıkışı, anlatıldığı bölge, halk üzerindeki etkisi gibi) anlatılmıştır. Eberhard bu çalışmasında Pertev N. Boratav'dan etkilenmiştir diyebiliriz. Zira Boratav'ın da bu alanda çalışmaları mevcuttur ve Eberhard onun çalışmalarına sık sık atıfta bulunmuş ve kaynakçasında da göstermiştir. Ayrıca yine bu alanda beraber çalışmaları da olmuştur.

Eberhard'ın sosyoloji çalışmalarının arttığı yıllarda yaptığı bu çalışma tarihçiler için önemli bir kaynaktır. Çünkü tarih-sosyoloji ilişkisi malumdur. Bu iki bilim sürekli birbirine malzeme verir ve birbirlerinden destek alırlar. Ayrıca halk hikayeleri kültür tarihçiliğinin önemli bir malzemesidir. Bu hikayeler Eberhard'ın yaptığı gibi iyi incelenirse, ilgili bölge halkının yaşayışı ile ahlaki ve sosyal değerleri hakkında net bilgiler elde edilebilir. Bu yönüyle halk hikayeleri ile mitolojik destanlar benzerlikler taşır. Çin Simgeleri Sözlüğü adlı eseri incelerken bahsettiğimiz noktalar halk hikayeleri için de geçerlidir. İşi gerçekten zor olan kültür tarihçisi her değere kaynak gözüyle bakmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK TARİHİ İLE İLGİLİ MAKALELERİ

1. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi'ndeki Makaleleri

1.1. Çin Romanının Çin Hayatındaki Yeri

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi'nin üçüncü cildinin ikinci sayısında yayınlanmış ve Türk Tarih Kurumu tarafından basılmıştır.

Avrupa'da son yüzyılda ortaya çıkan roman, Çin'de yüzyıllar önce vardı. Romana ilk olarak T'ang devrinde –yani 7 ve 9. yüzyıllar arasında- rastlanmaktadır. Fakat Avrupa'dakinden farklı olarak Çin'de roman türü daha çok orta tabakaya hitap eden bir edebi türdür. Bunu en açık şekilde romanın yazıldığı dilden anlıyoruz. Çin'de roman halk dilinde, konuşma dilinde yazılmıştır⁶². Çin'de seçkin bir dille yazılan hikayeler sanat eseri kabul edilir. Gentry tabakasına hikayeler, şiirler ve tarihi yayınlar hitap eder. Bu nedenle Çin'in edebiyat tarihinde romandan pek bahsedilmez. Çin'de roman son yüzyıllarda gelişmiştir.

T'ang devrinde romanla beraber, hikayeler anlatan meddahlar da görülmüştür. Eberhard bu meddahları Türk meddahlara benzetmektedir. Ancak Çinli meddahlar para karşılığı çalışırlardı.

Prof. Eberhard bundan sonra makalesinde önemli Çin romanlarından bahsetmiştir. Bahsettiği bazı romanlar Çin'de sosyal hayatla ilgili önemli ipuçları vermektedir. Ancak Çin edebiyatında en çok ilgi gören tür tarihi romanlardır. Bu romanlardaki kahraman tipleri bizim ya da diğer kültürlerin kahraman türünden oldukça farklıdır. Çin kültüründe kahraman zor koşullarda çareler üretebilen kimsedir. Çin kahramanının ahlak bakımından mükemmel olmasına lüzum yoktur. Eğer bir kahraman mücadele esnasında hasmı karşısında ölürse, bu, Çinlilere göre bir kahraman değil, bir aptaldır. O ilerde hasmını yenmek için kendini kurtaracak bir çare bulmalıdır. Eğer kurtulma çaresi firar ise, kaçması ayıp sayılmaz⁶³.

Eberhard'ın bu makalesi ile Çinlilerin sosyal ve ahlaki değerleri hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Atalarımızla bazen iç içe, bazen de düşmanca yaşayan

⁶² Wolfram Eberhard; "Çin Romanının Çin Hayatındaki Yeri" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. III Sayı 2, s. 193-204

⁶³ "Çin Romanının Çin Hayatındaki Yeri" s.197-198

Çinlilerin yapısını bilmek, Türklerin tepkilerine ve hareketlerini anlamamıza yardımcı olur.

1.2. Sülaleler Nasıl Kurulurdu? Çin Tarihinin Bir Problemi

Bu makale 1945 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi'nin üçüncü cildinin dördüncü sayısında yayınlanmıştır. Dergi. Türk Tarih Kurumu Basımevi'nde basılmıştır. Eser İkbâl Berk tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

Çin Tarihi adlı kitabı incelerken de Çin'de bazı sülalelerin dönem dönem idareye hakim olduklarını gördük. Çin, uzun tarihi boyunca yirmiden fazla resmi –yani tarihçiler tarafından meşru sayılan- sülale, ve daha fazla da gayri resmi sülale görmüştür⁶⁴.

Eberhard bu sülalelerin kuruluşuyla ilgili olarak, “Beş Sülale” dönemini (906-960) ele almıştır. Bu dönemden de ilk iki sülaleyi ele almıştır. Bunlar; Liang ve Sonraki T'ang sülaleleridir. Prof. Eberhard, “Sonraki T'ang sülalesi”nin Türk olduğunu söyler. İlk T'ang sülalesinde Çin yönetiminde etkili olan ilk isim Li Shih-min'in ailesinde Toba ailelerinden zevce almanın adet olduğunu biliyoruz. Tobalar ile bu ilişkilerin gelişimi de V. Yüzyıla dayanır. 429 yılında daha önce Tobalar için tehlike arz eden Juan-juan'lar⁶⁵ savaşlar neticesinde Tobalar'a yenilince batıdaki küçük Çin devletleri de Juan-juan tehdidinin ortadan kalkması sebebiyle batıya yönelen Tobalar tarafından bertaraf edilmiştir. Bu devletlerin halklarından Çinli olmayanlar kuzeye gönderildiler. Batı Liang Çinlileri ise köle oldular. Fakat çok geçmeden burada da yine Çin gentry'si kendini gösterdi. Batı Liang Çinlileri, aslen Doğu Çin'den göç etmişlerdi. Oradaki akrabaları şimdi Tobaların yanında idiler. Böylece birçok ailelerin tekrar itibar görmesine yardım ettiler. Bu meseleye temas etmenin sebebi, rivayetlere göre T'ang sülalesi (618-906) hükümdar ailesinin Batı Liang'ların hükümdar ailesinden geldiğinin iddia olunması ve böyle bir ailenin mukadderatını takip etmenin de mühim bulunmasıdır⁶⁶. Burada bahsedilen ilk T'ang sülalesidir. T'ang sülalesinin kökeni konusunda net bir bilgi yoktur ancak “Sonraki T'ang sülalesi ise Sha-t'o Türkleri'ndendir. T'ang'lar onlara aynı soyadını verdiklerinden, kendi sülalelerine “Sonraki T'ang sülalesi adını verdiler⁶⁷. Bu dönem zaten Çin'in ikinci bölünme devridir

⁶⁴ Wolfram Eberhard; “Sülaleler Nasıl Kurulurdu? Çin Tarihinin Bir Problemi” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. III Sayı 4, s. 361-376

⁶⁵ Juan-juanlar bir Proto-Moğol kabilesidir.

⁶⁶ *Çin Tarihi*, s. 166

⁶⁷ *Çin Tarihi*, s. 231

ve bu yıllarda Çin’de idare sık sık el değiştirmiştir. Bu şartlarda Türklerin Çin’e hakim olması şaşırtıcı değildir.

Silahlı küçük çeteler soygunlar ve isyanlarla güçlenince artık Çin gentry’sini tehdit etmeye başlar. Gentry ise çeteleri birbirine düşürerek bu çekişmelerden galip çıkmaya çalışmıştır. Tabi bu mücadeleler kanlı olmuştur. Çin yıllıkları hemen hemen her yıl büyük kıyımlardan bahsederler. Mücadelelerden galip çıkan çete artık gentry’yi tehdit eder hale gelmiştir. Gentry üyeleri onlara yağmacılığa son verip ülke idaresini ele almalarını önerirler. Vergi toplayarak da önemli kazançlar elde edebileceklerini telkin ederler. Çete reisi bunu kabul ederek kendisini imparator ilan eder. Şef, muavinlerine uygun unvan, rütbe, beylik ve hediyeler verir; bu suretle sülale kurulmuş olur. Fakat aynı zamanda köylülerden müteşekkil olan çete reisleri de yeni gentry üyeleri olmuşlardır. Bunlar eski gentry ile beraber çalışırlar. Artık köylülerin değil gentry’nin menfaatlerini korurlardı⁶⁸. Bundan sonra eski imparatorla mücadeleye girişen yeni imparator güç için gentry’ye daha fazla yaklaşır. Bu durumdan kazançlı çıkan hemen hemen her zaman gentry olmuştur. Çünkü asıl güç; yani ekonomi onların elindedir.

İşte böyle çekişmeli bir dönemde Sha-t’o kabilelerinden, uzun süredir Çin ile temas halinde olan Chu-yeh klanına mensup bir Türk olan Li K’o-yung iktidara geldi. Sonraki T’ang sülalesinden olan Li K’o-yung’un doğumu ile ilgili tipik bir Türk efsanesi anlatılır. Efsaneye göre Li K’o-yung’un doğumu çok zor ve annesi tehlike altında olduğundan, bir yaşlı kadın kabilenin erkeklerinin tam teçhizatla at üzerinde üç kez evin etrafında dolaşmalarını söyledi. Bunun üzerine doğum gerçekleşir. İyi bir savaşçı olan Li, ibadet ettiği Budist tanrılarından birini görmüştür. Bu tip efsaneler Türklere aittir. Ayrıca burada yaşlı bir kadının yapılmasını söylediği at ile hızlı bir şekilde evin etrafında dönülmesi Şamani bir motiftir. İnanişâ göre doğacak kimse iyi bir ruha sahiptir ve kötü ruhlar onun dünyaya gelmesini istemezler. Atlar ile hızlı ve gürültülü bir şekilde evin etrafında dönülmesi ile kötü ruhların kovulacağına inanılır. İkinci bölümde de değindiğimiz gibi destanlar bu dönemler için önemli kaynaklardır. Özellikle türeyiş destanları milletleri ayırmada rahatlıkla kullanabilir.

Bu makalede sülalelerin kuruluş bahsinden sonra incelenen sülalelerin siyasi tarihleri hakkında bilgiler verilmiştir. Li’nin devleti yabancı asilzadeler tarafından kurulmuş bir devlettir. Ancak azınlıkta olan yabancılarla birlikte hareket eden Çin gentry’si mensupları tarafından idare edilen devlette gentry’nin etkisi çok fazlaydı.

⁶⁸ Wolfram Eberhard; “*Sülaleler Nasıl Kurulurdu?*”, s. 364

Zaten bu nedenle yabancılardan müteşekkil bir grup Çin'e hakim olabilmıştır. Türklerin Çin'i idare etmesi o dönem gentry'nin işine gelmiştir diyebiliriz. Makalenin son sayfalarında bu konudan bahseden Prof. Eberhard, Çin kaynaklarına dayanarak Li'nin devletindeki yabancılardan sayıları ile bilgiler vermektedir. Buna göre, Sha-t'o'ların beş kabilesi ve yardımcı kabilelerle birlikte yabancılardan sayısı en fazla 100.000'dir. Li K'o-yung'un ordusunun bel kemiği olan süvari alayı 7000 atlıdan oluşmuştur. Bu bilgiler o döneme ait sayısal veriler çok az olduğu için çok önemlidir. O yıllarda Çin nüfusu yaklaşık altı milyondur. Çin içinde küçük bir azınlık olan Türklerin Çin'i yönetmesi de gentry'nin Çin'de ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Eberhard, makalesini bu bilgilerle tamamlar.

1.2.2. Chou'lar ile Sonraki T'ang Sülalesinin Karşılaştırılması:

Bu makale başka kaynaklarda pek rastlamadığımız detaylı bilgiler içermektedir. Örneğin Sonraki T'ang sülalesinin Türk olduğunu Eberhard'ın bu yayınından başka yerde göremedik. Daha önce de değindiğimiz gibi bir kavim Türk'tür denildiği zaman korkmamak gerekir. Burada önemli olan azınlık durumunda olan ve daima kalabalık Çin nüfusu arasında kaybolmaktan, Çinlileşmekten çekinen Türklerin, Çin'i nasıl idare edebildikleridir. Sadece bu nedenle Mete'nin Çin ordularını rahatlıkla yok edebilecekken geri döndüğünü biliyoruz. Çin Tarihi adlı eseri incelerken Eberhard'ın Chou Hanedanı'nın Türk olduğunu ileri sürdüğünü ve bu tezinde çok büyük ihtimalle haklı olduğunu gördük. Yani Türkler daha önce de Çin'i idare etmişlerdi. Aradaki fark nedir?

Chou'lar M.Ö. 1050 yılında ihtilalle idareyi ele aldılar. O dönemde Çin devleti yeni yeni kuruluyordu. Çinli dediğimiz insanların, aralarında kültürel bir birlik hissederek devletleşme bilincinin başlaması M.Ö. 2. bine denk gelir. Yeni gelişen Çin devletinde, özellikle ilk yıllarda Türklerle mücadelelere rastlamıyoruz. O yıllarda bugünkü anlamda Çinli de yoktu. Chou'lar bu rahat ortamdan faydalanarak Çin'i idare altına almış olabilirler. Zaten o dönemde güçlü olan ülkeyi idare ediyordu. Sistem çok basitti. İdareden memnun olmayan boy isyan ederdi ve eğer gücü yetiyorsa iktidarı devirip, yönetimi ele alırdı. En önemli nokta ise Çin gentry'sinin bahsettiğimiz yıllarda ortaya çıkmamış olmasıdır. Gentry Han Sülalesi (M.Ö. 206-M.S. 220) dönemde ortaya çıkmıştır. İlginçtir; Türklerle ilk ciddi mücadeleler ve Çin'in büyümesi de yine bu dönemde başlamıştır. Bu mücadelelerin de ekonomik temelli olduğunu yine Çin Tarihi

ve Çin'in Şimal Komşuları adlı eserlerden öğrenmiştik. Zaman geçtikçe ticaretin gelişmesi ve ekonomik seviyenin yükselmesiyle, Çin'de, Eberhard'ın tabiriyle gentry sınıfı ortaya çıkmıştır. Bu sınıf yönetimde etkisini arttırmıştır. Yıllar geçtikçe Çin Devleti bir gentry devlet halini almıştır diyebiliriz. Yönetimdeki etkilerinden Prof. Eberhard yukarıdaki makalesinde bahsetmiştir. Öyle ki artık özellikle 7-8. yüzyıllardan itibaren gentry, istediği boyu iktidara getirebiliyordu. İşte Sonraki T'ang sülalesi bu şekilde iktidara taşınmıştır. Gentry için devleti yönetenlerin etnik kökleri çok önemli değildir. Bu nedenle gentry'nin milli hassasiyetleri zayıftır diyebiliriz. Böyle olunca da kendi sistemlerini en iyi şekilde yürütebilecek boyları yönetime getirebiliyorlardı. Bunu yapabilecek güçleri vardı. Gerekğinde parayla insanları yönlendirebiliyorlardı. Öyle ki dönem dönem Türkler arasında görülen bölünmelerin, ikiliklerin arkasında Çin gentry'si vardı.

İşte Sonraki T'ang sülalesi gentry'nin desteği ile Çin'i yönetmiştir. Li K'o-yung'un ölümünden sonra iyi bir idareci çıkaramamaları, onların gözden düşmesine sebep olmuştur. Kısaca, bu şekilde Çin'i yöneten Sonraki T'ang sülalesi ile Chou'lar arasındaki fark gentry'den kaynaklanmaktadır diyebiliriz.

1.3. Toba Devrinde (385-550) Buddhist Kilisenin Ekonomik Önemi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi'nin dördüncü cildinin üçüncü sayısında yayınlanan bu makalede, temel düsturu Dünya'dan uzaklaşmak, nefsi terbiye etmek olan Budizmin mabetlerinin ekonomik çıkarlar için nasıl kullanıldığını öğreniyoruz.

Budizmi 385 yılından önce de bilen Tobalar, bu öğretiye ciddi bir ilgi gösteriyorlardı. Bu devrin budizmi, Hun ve diğer kuzey kavimlerine has şamanistik din⁶⁹ ile çok yakın bir akrabalığı vardı⁷⁰. Bazı Türkler Budizmin daha yüksek bir kültürün inanç sistemi olduğunu düşündüklerinden Budizm Türkler arasında ilgi görmüştür.

⁶⁹ Eberhard'ın şamanistik dinden kastının Gök Tanrı dini olduğunu düşünüyoruz. Çünkü Türklerin dininin Gök Tanrı dini olduğu konusundaki fikirlerini biliyoruz. Hatta kendisi, Çinlilerin Gök Tanrı'ya, Tu-cüe İlahı dediklerini aktarır. Ayrıca gerçekten de saf Budizm ile Gök Tanrı dini arasında benzerlikler mevcuttur.

⁷⁰ Wolfram Eberhard; "Toba Devrinde (385-550) Buddhist Kilisenin Ekonomik Önemi" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. IV Sayı 3, s. 297-311

Toba devrinde çok sayıda Hun isyanı çıkmıştır. Bu isyanlar hemen hemen her zaman Güney Çin'den destek görmüştür. İlginç olan bu isyanların dini karakterli olmasıdır. İsyancıların sebebi mesihlik meselesidir. Tobalar arasında kabul gören Mahayana Budizmi'nde Mesihlik inancı mevcuttur ve bu mesihe de "Maytreya" adı verilmiştir.

Kaynakların verdiği bilgilere göre Budist tapınakları sadece tapınak değildi. Tapınaklar o dönemde bile ziraat yapıyordu. Gentry'ye ait kıymetli eşyaların saklandığı tapınaklar bir nevi banka vazifesi görüyorlardı. Eğer devlet tapınağı korumuyorsa gentry kendi adamlarıyla ve inşa ettiği duvarlarla tapınağı korurdu. Hatta tapınaklar vasıtası ile kredi verildiği bilgisi bile mevcuttur. Ayrıca bu tapınaklarda gentry kızlarının rahiplerle ahlak dışı davranışlarda bulundukları odalar da bulunmuştur. Eberhard bu durumun abartılı olmadığını hatta bu ahlak dışılıkların daha sonraları tapınakların sosyal fonksiyonlarından biri olduğunu belirtir.

Daha önce Çin Tarihi adlı eserde değindiğimiz maden arz ve talebindeki dengesizlikler bu dönemde de görülmüştür. Buna rağmen bazı rahipler devletle tapınak arasındaki münasebetlerin kopmaması için imparatorların bakırdan dev heykellerini yaptırmışlardır. Bu şekilde beş imparatorun heykeli yapılmıştır. Bu sadece hükümete yakın görünme çabası olarak algılanmamalıdır. Bu maden varlığı, maden arzının kıt olduğu dönemlerde tapınak için önemli bir kaynaktı. Madenden dev heykeller yapılabildiğine göre tapınakların maden arzıyla yakından ilgilendiği düşünülebilir.

T'an-yao adlı baş rahip, kendi döneminde tapınakları gitgide kapitalist bir kurum haline getirmiştir. Rahiplik dairesine yılda 60 hu⁷¹ hububat verenlerin manastır ailesi olma hakkını kazanabilecekti. Verilen hububat, manastır hububatı olacak ve kıtlık zamanında halka dağıtılacak; daha doğrusu satılacaktı⁷². Ayrıca bu dönemde suçlular ve köleler de tapınaklarda amele olarak çalıştırıldı. Bu nedenle bu tapınaklar, tarihin ilk kapitalist müesseselerinden oluyordu. Çünkü kredi verir gibi buğday veriyorlar ve büyük zirai işletmeler gibi çalışıyorlardı.

Tapınakların bu şekilde zenginleşmesi sonucunda rahip sayısı gereğinden fazla bir şekilde artmıştır. Bu nedenle devlet rahip sayısını azaltmıştır. Bunun sebebi dini değil iktisadidir. Ayrıca devlet tapınağı ve hür tapınak olmak üzere iki grup tapınak

⁷¹ Bir "hu" yaklaşık 20 kg.'dır.

⁷² Wolfram Eberhard; *"Toba Devrinde (385-550) Buddhist Kilisenin Ekonomik Önemi"*, s. 302

vardı. Hür tapınak daha çok alt tabakaya hitap etse de o da benzer şekillerde zenginleşmiştir. Bu nedenle iki tapınak arasında rekabet ve çekişmeler de vardı.

Toba Devleti'nde Konfüçyanizm, Taoizm ve Budizm olmak üzere üç din vardı. Konfüçyanizm din değildi fakat gentry tabakasının özel ahlakıdır yani gentry'nin kendisini halktan ayrı gördüğü ahlaktır. İnsan hayatta lazım olan bütün Konfüçyanist kaideleri öğrenince gentry'ye mensup olabilir. Bu yönüyle Konfüçyanizm devlet diniydi. Halk arasında rağbet gören Budizm ise, halk için bir kurtarıcı idi. Hayatta çektikleri ızdırabı tazmin etmek için ölümden sonra daha iyi bir gelecek vaat ediyordu. Aşağı halkı günlük hayat savaşımdan ayıran ve düşüncelerini diğer dünyaya götüren bir görüş sistemi, gentry'ye pek yarıyordu. Bu nedenle gentry Budizme karşı hiç bir şey yapmadı⁷³. Sadece köylülerin rahip olmalarını engelliyorlardı.

Görüldüğü gibi Toba devrindeki dini görünümü bütün çekişmeler temelde ekonomik nedenli idi. Arka planda din de olsa herkes ekonomik güç peşindedir. Rahip tapınak vasıtası ile daha fazla kazanmaya, gentry yerini korumaya ve herkesin sınıfına girmesini engellemeye, devlet de rahip gibi din üzerinden kazanç sağlamaya, gözünü açabilen köylüler ise ya rahip olmaya ya da gentry sınıfına girerek daha çok kazanmaya çalışmaktadırlar. Bundan başka ilginç olan tapınakların neredeyse banka gibi çalışmasıdır.

Aslında benzer davranışları daha eski dönemlerde başka toplumlarda da görebilmekteyiz. Bu gerçekler bizi şaşırtmamalıdır. Çünkü insan evrim geçirmemiş sadece belli konularda gelişim göstermiştir. Bugün modern insan dediğimiz varlığın vahşi istekleri insan yeryüzüne ayak bastığı günden beri vardır; gelecekte de var olmaya devam edecektir. Çünkü malzeme aynıdır. Kazanma hırsı, üstünlük arayışı, şehvet; kısaca nefis insanlarda her zaman olmuştur. Tarih, bütün bireylerinin erdemli olduğu bir toplum görmemiştir. Tarih, sadece ahlak çöküntüsü yaşayan ya da en fazla orta derecede ahlaklı toplumlar arasındaki çizgi üzerinde toplumlar görmüştür. Bu nedenle insanın olduğu yerde her şey olabilir. Bu sebeplere bağlı olarak da tarihte bir toplumu peşinen üstün kabul etmek yanlıştır. Sadece üstün nitelikli şahsiyetler vardır olağanüstü niteliklere sahip toplum ya da millet yoktur. Bir millet ancak diğerinden üstün bazı meziyetlere sahip olabilir. Bu üstünlüğü düzenleyen de aslında devlettir. Eberhard'ın yukarıda değindiğimiz makalesinde Toba Devleti'nin tapınaklarla ilgili ciddi ve faydalı

⁷³ Wolfram Eberhard; "Toba Devrinde (385-550) Buddhist Kilisenin Ekonomik Önemi", s. 304

politikalarının olmadığını görüyoruz. Bunun yarattığı başıboşluk bir rant ekonomisinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İşte devlet bu tip boşluklara mahal vermemelidir. Devlet tam olarak etkin olmazsa, etkin olamadığı alanlardaki boşluklar mutlaka birileri tarafından doldurulur. Eğer bir devlet uzun yıllar –tabi ki insanları ezmeden- düzeni korursa ve insanlarını eğitebilirse, geçen yıllar zarfında halkta da vatandaş olma, toplu halde yaşama bilinci gelişir. Böyle olunca da başkasının hakkına saygı gösterme bilinci yerleşir. Düzenli, ahlaklı toplumun temel direği olan hakka riayet bilinci geliştiği zaman bir toplum diğerlerine göre daha ahlaklıdır demek mümkün olur.

1.4. Bugünkü Avrupa’da Etnolojinin Esas Cereyanları

Bu önemli makale Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi’nin altınca cildinin birinci sayısında, 1948 yılında yayınlanmıştır. Eberhard’ın bütün yayınları içinde bu makalesinin ayrı bir yeri olduğunu düşünüyoruz. Çünkü bu yayında kendisinin fikri yapısı ile ilgili önemli ipuçları elde edebilmekteyiz. Ayrıca bu eser, kültür tarihçileri için rehber niteliğindedir. Şimdiye kadar Prof. Eberhard’ın hep Çin kaynaklarına dayanan yayınlarını ele aldık Böyle derken onun sıradan bir aktarımcı olduğu düşüncesine kapılmamak gerekir. Çin kaynaklarındaki değerli bilgileri süzerek vermek ve o bilgilere dayanarak yaptığı tespitleri çok önemlidir. Chou Hanedanı’nın Türklüğü meselesi bu düşüncemize örnektir. Bilindiği gibi Çinliler Türk adını bilmezlerdi. Bu nedenle Chou’ların Türk olduğu tespiti Çinli vakanüvislere değil Eberhard’a aittir. İncelenen dönemin binlerce yıl geride olmasının yarattığı güçlüklerden bahsettik. En büyük güçlük doğru bilgiyle ulaşabilmektir. Doğru ve yanlış bilgiyi ayırt ederek doğru tespitleri yapmak tarihin her alanında zordur. Ancak çalışılan dönem ne kadar eski olursa bu zorluklar da aynı derecede artmaktadır. İşte bu noktada Wolfram Eberhard’ın yaptığı işin ne kadar kıymetli olduğunu anlamak gerekir. Şimdi bu önemli eserden kısaca bahsedelim:

Eberhard makalesine etnolojinin tanımı ve etnografya ile farkını anlatarak başlar. Ona göre etnografya dünyamızda bulunan muhtelif halkların kültürün tetkik ve tasvirle uğraşır. Etnoloji ise, kültürün nasıl meydana geldiğini, nasıl tekamül ettiğini, hangi kültür tiplerinin mevcut olduğunu araştırır. Buna göre etnografya, daha ziyade tasviri bir ilimdir; onun gayesi etnoloji için malzeme hazırlamaktır⁷⁴.

⁷⁴ Wolfram Eberhard; “Bugünkü Avrupa’da Etnolojinin Esas Cereyanları” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. VI Sayı 1, s. 1-15

Bu eser yakınçağa ait bir çalışmadır. Etnoloji akımlarının iki önemli temsilcisi vardır. Bunlar Ratzel ve Bastian'dır. Bugünkü beş esas etnolojik akım bu iki düşünürü temel almıştır. Ratzel'e göre bir etnolojik malzeme iki ayrı yerde aynı dönemlerde bulunmuşsu, bu toplumlar arsında mutlaka bir münasebet olmuştur. Ancak benzerliğin neye ve kime göre benzerlik olduğu bu düşüncenin eksik yanındır diyebiliriz. Ratzel'den gelen diğer iki akımın temsilcileri Graebner ve Ankermann'dır. Graebner'e göre iki toplum arasındaki benzerliğin varlığını ispat için, eşyalar arasında tam bir benzerlik ve benzer eşyalardan çokça olması gerekir. Daha sonra bu akımın, ilerleyen yıllardaki temsilcileri Schmidt ve Koppers tarafından geliştirilmesi ile kültür çevreleri sistemi veya Viyana mektebi adlı sistem bugün Avrupa'ya hakimdir. Bu iki şahıs Birinci dünya Savaşı'ndan önce papazdı. Hristiyan dinine çok bağlı oldukları için gelişimi, yenilenmeye tanımak onlara güç geliyordu. Çünkü kutsal kitapları, dünyadaki insanların bir günde bugünkü şekliyle yaratıldığını söylüyordu. Bu yapılarından hareketle bir düşünce sistemi yaratmışlardır. Buna göre; insan maymuna yakın bir hayvan cinsinden meydana gelmiş değildir, yine Tanrı tarafından muayyen, fakat bizce malum olmayan bir günde yaratılmıştır. O günde, Tanrı insana dinin (tabii ki Hristiyanlığın) esas kaidelerini de vermiştir. Bugün dahi Dünya'nın bazı köşelerinde bulunan çok iptidai bazı kavimler, bu bilgiyi nispeten temiz olarak muhafaza etmişlerdir, onlar da tek Tanrı'ya inanırlar ve ahlakları saf ve temizdir. Bunların kültürüne ilk kültür (Urkultur) denir. Fakat bugünkü manada ilk kültür hiçbir yerde bulunmaz ancak bu kültüre yakın kültürler vardır⁷⁵. Eberhard'a göre bu yaklaşımın zayıf tarafı, tespit edilen kültür çevrelerinin yeryüzünde bulunamamasıdır. Bize göre de bu düşünce sistemi sadece Hristiyanlığın tesiri altında ve kurallarına göre ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle bakış açısı tek yanlıdır ve bu şekilde kültür çevrelerinin tasnifi ister istemez yanlış sonuçlar verebilir. Ayrıca Prof. Eberhard da Hristiyanlık tesiri altındaki bu teorinin prehistorya ve antropolojiye tatbik etmenin hata olduğunu belirtir.

Eberhard, makalesinde L.H. Morgan'ın evrim teorisini etnolojiye tatbik ederek, kültürün, hayvanlar gibi basitten karmaşığa doğru geliştiğini ileri sürdüğünü söylemektedir. Özellikle Engels tarafından desteklenen bu teori Marksizm ile de birleşmiştir. Ancak Prof. Eberhard'a göre bu sistem etnolojinin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Kendisi eserinde tabiri caiz ise bu teoriyi çürütmüştür. Burada ilgili bölümü makaleden direk aktarma gereği duyuyoruz: *“bize basit ya da karışık*

⁷⁵ Wolfram Eberhard; *“Bugünkü Avrupa’da Etnolojinin Esas Cereyanları”*, s. 4

görünen şey, hiç basit veya karışık değildir. Basit ve benzeri kelimeler, çok defa peşin hükümler ihtiva etmektedir. Mesela Morgan ve Engels'e göre ilk insanlarda evlilik hayatı yokmuş; her erkek herhangi bir kadınla birleşiyor ve gene ayrılıyormuş. Sonraki devirlerde, tabiaten daha kuvvetli erkekler, birkaç kadın birden almış ve ancak çok geç zamanda tek kadın sistemi meydana gelmiştir. Morgan'ın zamanında, toplanan malzememiz henüz noksandı; bugün biliyoruz ki, en basit kavimlerde bile evlilik hayatı ve aile mefhumu vardır ve çok kadın prensibi ancak daha sonra meydana gelmiştir. Tamamen serbest bir hayat, bazı çağlar ve bazı zamanlar veya muayyen bir cemiyetin anormal şartlar altında yaşaması sarf-ı nazar edilirse, hiçbir zaman bütün insaniyet için tipik değildi⁷⁶.

Engels ayrıca insanlığın yükselmesini iktisadi sistemin değişmesine bağlamıştır. Ancak bu fikir, özellikle komşu iki kavimden birinin gelişirken diğerrinin gelişmemesi, bir boy göç ederken diğerrinin göç etmemesi gibi durumları açıklayamamaktadır. Bu da tek yönlü izahın sakıncasından kaynaklanmaktadır.

Wolfram Eberhard, funktionalizm metodunu da benimsememektedir. Bu akım ise tarih aleyhtarıdır. Kùltürler incelenirken tarihselliğın göz önüne alınmaması anlaşılır gibi değildir.

Eberhard'ın dikkate aldığı ilk isim Mühlmann'dır. Kendisi etnolojiyi yaşayan bir bilim olarak görmüştür. Ona göre etnoloji hem fiziki ihtimallere hem de yaşayan insana bağlıdır. Bu yönüyle etnoloji, hem müspet hem de manevi bir bilimdir. Mühlmann'a göre insan ile insan, insan ile tabiat ve onları tetkik eden alim arasında bir ilişki vardır. Buna göre bir kabileyi incelerken, insanların kendileri hakkında söylediklerine, alimin onlar hakkında söylediklerine ve alimin manevi yapısına dikkat etmek gerekir. Eberhard, Mühlmann'ın ırkçı olmasını da göz önünde tutmak gerektiğini söyler çünkü bazı yerlerde bu yapısı görüşlerine doğal olarak yansımıştır. Bu durumda Mühlmann'ın teorisinin, alimin manevi yapısına dikkat etme hususunu Eberhard, belki de farkında olmayarak dikkate almıştır. Mühlmann'a göre bir millet; aynı kùltüre sahip, bir bütünlük hissine sahip, bir tek menşeden geldiğine inanan, bir tek dil konuşan insanlar topluluğudur⁷⁷. Eberhard, Mühlmann'ın bu görüşlerinin bir kısmına katılsa da bu yaklaşımın tehlikeli olabileceğini düşünmektedir.

⁷⁶ Wolfram Eberhard; *"Bugünkü Avrupa'da Etnolojinin Esas Cereyanları"*, s. 7

⁷⁷ Wolfram Eberhard; *"Bugünkü Avrupa'da Etnolojinin Esas Cereyanları"*, s. 12

Prof. Eberhard son olarak Ratzel ekolünden gelen genç bir etnolog⁷⁸ olan Frobenius'dan bahseder. Onun fikirlerini ilginç bulmuştur. Frobenius, kültürün bir bütün olduğunu ve bir kültürde bulunan unsurların tamamının birbirleriyle ilişkisi olduğunu ileri sürmüştür. Viyana mektebi ekolünden bu yönüyle ayrılan bu sistemi Eberhard benimsemiş ve bu konuyu Almanca bir makalesinde genişletmiştir. Ayrıca bu metot özellikle Lokalkulturen im Alten China gibi kültür çevreleri çalışmalarında temel prensibi olmuştur. Eberhard, makalesinde bahsettiği bütün metotların birleştirilerek tam ve doğru bir tablo vermenin etnolojinin temel vazifesi olduğunu belirtir.

Çok önemli bir konuyu ele alan ve Eberhard'ın deyişiyle, detaylara girilirse bir kitabın bile yeterli olamayacağı bu konu ilgili bu makalenin üzerinde fazlaca durmamızın ve çok kıymetli bir çalışma olarak görmemizin nedeni aslında Mühlmann'ın görüşlerinde gizlidir. Ona göre bir kabileyi incelerken o alanda çalışan alimin manevi yapısını da nazari itibara almak gerekir. Biz de bu düşünceden hareketle, çalıştığımız alan ne olursa olsun, o konu ile ilgilenen, o konuyu çalışan bilim adamlarının, filozofların, eserleri kadar, manevi yapılarını da bilmek gerekir. Bu gerekliliğin önemi, bizim yaptığımız gibi biyografik çalışmalarda daha da artmaktadır.

Şimdiye kadar Prof. Wolfram Eberhard'ın eserlerinde ağırlıklı olarak Çince'nin ve Çin kaynaklarının kullanıldığını gördük. Esasen bu yayınların satır aralarında ve değerlendirme bölümlerinde, kendisinin sadece kaynak okuyup çeviren ve bunları yayınlayan bir insan olmadığı kanaatine vardık. Eserleri incelerken de değindiğimiz gibi genellikle Çin kaynaklarına dayanan eserlerde önemli tespitleri olduğunu gördük. Ancak yine de bu makaleyi okuyana kadar sayın profesörün fikri yapısı hakkında net bilgiler öğrenemedik. Eser hakkında kısa bilgiler verirken de ortaya çıktığı gibi, Eberhard'ın bir araştırmacının yapması gerektiği gibi bir neticeye varırken, çalıştığı alandaki bütün bilgileri toplamaya çalıştığını görüyoruz. Bu metodun önemi özellikle felsefi kökenli çalışmalar yaparken daha da artmaktadır. Sonuçta hemen her bilimde olduğu gibi etnolojide de felsefenin tesirli olduğunu gördük. İlgili alandaki yaklaşımları incelemek ve doğru sonuca varmak için düşünmek gerekir. Eberhard da böyle yapmıştır. Etnolojinin gelişiminde etkili olan akımları incelemiş ve kendisine en mantıklı gelen teoriyi seçerek onu genişletebilmiştir. Etnolojinin gelişimi konusunu incelerken satır aralarında kendisinin fikri yapısını yakalamak mümkündür. Çalışmamızın konusu nedeniyle bu noktada, bu yayının önemi bizim için büyüktür. Net

⁷⁸ Makalenin yayın tarihini göz önüne almak gerekir.

olarak söyleyebileceğimiz en önemli husus, Wolfram Eberhard'ın pozitivist olmadığıdır. Özellikle Engels'in yaklaşımına getirdiği eleştiriler bunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu ve benzeri akımların geçmişte yaşamış toplumları sürekli vahşi, değer yoksunu olarak görmeleri, bize göre, mükemmelin kendi yaşadığı toplum ile değerler sistemi olduğunu ve geçmişin barbar topluluklardan oluştuğunu ileri sürerek kurulmaya çalışılan üstünlüğün arkasındaki aşağılık kompleksi ve psikopatolojik inceleme gerektiren kişilik yapılarıdır. Bu teoriler dönem dönem insanlığı etkilemiş olsa da, eninde sonunda yıkılmış ancak yıkılırken de tarihte kötü izler bırakmışlardır. Bu sistemlerin dışında kalan Eberhard'ı etnolojinin gelişimi konusunda ilk etkileyen Mühlmann olmuştur. Görüşlerinin bir kısmını benimserken, onun ırkçı olduğunu unutmamış ve sistemindeki bazı yanlışlardan uzak durmuştur. Bu da onun, bir çalışmaya ve bilim adamına yaklaşırken objektif olabildiğini göstermektedir. Eberhard ırkçı değildir ve ırkçılık yüzünden çeşitli sıkıntılar yaşamıştır ancak Mühlmann'ı ırkçıdır diyerek bir kenara itmemiştir; hatta görüşlerinin bir kısmını benimsemiştir. İşte bir araştırmacının yola çıkarken temel düsturu bu olmalıdır. Sadece kendi düşünce çizgisindeki çalışmalara yönelmek değil; önemli ya da önemsiz ulaşılabilen bütün bilgiye ulaşmak ve eldeki verileri değerlendirmektir. Wolfram Eberhard'ın Çin kaynaklarına yaklaşımı da böyle olmuştur. Yöntemi sayesinde bugün için en doğru diyebileceğimiz neticelere ulaşmıştır. İşte onu bu neticelere ulaştıran metodu ve düşünce yapısını bu makalesinde açıkça görebilmekteyiz.

2. ÜLKÜ DERGİSİ'NDEKİ MAKALELERİ

2.1. Türkler ve Komşularında Spor

Bu makale, Ülkü Dergisi'nin Mayıs 1940 tarihli sayısında yayınlanmıştır. Almanca aslından dilimize Nimet Uluğtuğ tarafından çevrilmiştir. Wolfram Eberhard'ın Ülkü'de yayınlanmış dört adet makalesi vardır.

Spor konusu Çin kaynaklarında fazla işlenmemiştir. Spor da kültürel hayatın bir parçasıdır ve bu nedenle kavimleri belirlemede malzeme olarak kullanılabilir. Çin kaynaklarında geçen en önemli Türk sporlarından biri top oyunudur. Bu, bugünkü manada bildiğimiz futbolun hemen hemen aynısıdır. Çinlilerde de görülen bu oyunla ilgili ilk bulgular, Han zamanına ait mezar kabartmalarıdır. Umumiyetle Çin kaynaklarında ayaktopu oyununu, batı Kora'da Gav-liler boyundan ve Tu-kyular'dan alındığı zikrolunur⁷⁹.

Bölgede yaygın bir diğer spor dalı da güreştir. Bu da Han zamanından itibaren görülür. Muhtemelen ilk olarak Çin'de görülmüştür. Gelen elçilere akrobatik sanatlar içinde güreş müsabakaları da izlettirilirdi. Hsiung-nu elçileri de bu karşılaşmaları izlemiştir. Bunun haricinde Türkistan'ın Yen-çi ülkesinde, zırhlı iki kişi, biri ölünceye kadar çarpışırdı. Bundan gelecek hakkında neticeler çıkarılırdı⁸⁰. Bu karşılaşmanın dini bir anlam taşıması muhtemeldir. Ayrıca yine Türkistan'ın Kuça şehrinde de öküz, at ve deve güreşleri benzer amaçlarla yapılırdı.

Çin kaynaklarına göre sadece Türkler ve Moğollarda görülen kayakçılık sporu, ayaklara tahta bağlayarak buz üzerinde kaymak suretiyle geyik avlama amacıyla yapılırdı. Ba-h'i-miler⁸¹, ağaçtan at yaparak kar üstünde geyik avlardı. Aynı kaynakların Tu-cüe'lerin de aynı yöntemi kullandıklarını aktarırlar.

Çinliler'de görülen bir spor dalı olan polo oyunu, eski bir top oyunundan çevrilmişe benziyor. Çin kaynaklarından bugüne kadar polonun Türklerde bulunduğu dair bir vesika elde edilememiştir. Şüphesiz kabul edilmelidir ki Çinliler, bu oyunu Orta Asya Türkleri vasıtasıyla öğrenmişlerdir⁸². Prof. Eberhard, Çin kaynaklarında Türklerde polo oynandığına dair bilgiye rastlanmamasına rağmen, Çinliler'in bu oyunu Türklerden öğrenmiş olmasını, oyunda kullanılan atlara bağlamıştır diye düşünüyoruz. Çünkü polo oynamak için iyi cins atlar gerekirdi ve bu atlar ya Moğollardan ya da Türklerden

⁷⁹ Wolfram Eberhard; "Türkler ve Komşularında Spor", *Ülkü Dergisi*, Mayıs 1940, s. 209-215

⁸⁰ Wolfram Eberhard; "Türkler ve Komşularında Spor", s. 211

⁸¹ Eberhard bu boyun bizim bildiğimiz adıyla Basmiller olduğunu belirtir ve Basmiller'in de bir Türk boyu olduğunu düşünür.

⁸² Wolfram Eberhard; "Türkler ve Komşularında Spor", s. 212

alınırdı. Polo oyunuyla ilgili ilginç bir bilgi de Maniheizm ile olan ilişkisidir. Yabancı otlardan temizlenerek hazırlanan polo oyunu sahalarında daha sonraları maniheist tapınaklar yapılmıştır. Bilindiği gibi Maniheizm Çin'e Uygur Türkleri vasıtasıyla yayıldı. Zaten Çin'deki maniheistlerin büyük kısmı Uygur Türkleri idi. Uygur Türkleri'nin bölgede evvelce toprak sahibi oldukları ve bu bölgede polo oynadıkları; daha sonra Maniheizmi kabul edince, tapınak inşasına uygun polo sahalarına tapınak yaptıkları söylenebilir. Eberhard bu konu ile ilgili daha geniş bilgi içeren Çin kaynaklarını makalesinde zikretmiştir.

Türk ve Moğol etkisiyle Çin'e giren bir başka spor dalı da at yarışıdır. Eberhard, Lokalkulturen im Alten China adlı kitabında, Çin'de at ile ilgili görülen gelişmelerin, Türk ve Moğol etkisiyle ortaya çıktığını ortaya koymuştur. At yarışları kuzey kavimlerinde sürekli yapıldı. Bazen ölümden, ölünün çadırının etrafında bazen de doğumda doğumun olduğu çadırın etrafında at koşturulurdu. Bu yönüyle at yarışlarının Şamanizm içinde de yeri mevcuttur. Eberhard, at yarışlarından evvel araba yarışları vardı diye bir bilgi aktarmıştır. Çin'de Han zamanında, kuzey kavimlerinde ise daha önce bu yarışlar ortadan kalkmıştır. Bu yarışlar, insanların çektiği arabalarla yapılıyordu demek mümkün olabilir. Eğer böyle ise, bu yarışlar atın henüz evcilleştirilmediği eski dönemlerde yapılıyordu. Atın evcilleştirilmesi sonucu bu yarışlar ortadan kalkmış; yerini at yarışları almış olabilir.

Prof. Eberhard, bir belgede Türklerin okçuluğu spor olarak da yaptığını bulduğunu belirtir. Kendi düşüncesine göre yay, Türk icadıdır ve Çin'e yine kuzeyden gelmiştir. Yine bir başka belgede de, bir Türk kavimi olan Tuk-yolular ile Çinliler arasında bir kez okçuluk müsabakalarının yapıldığını aktarır.

Bundan başka salıncak ve çu-pu adı verilen oyunlar da bölgede görülmüştür. Türkler bozkır kültürünün tesiri altında olduğundan, onlarda sporun ve oyunların daha yaygın olması normaldir. Aynı şekilde bu oyunların bütün bölge kavimlerine yayılması da normaldir. Daha önceki bilgilerimizden bu bölgedeki kavimlerin sıkı ilişkilerinin olduğunu ve yılın her günü savaşp, birbirlerine düşmanlık gütmediklerini biliyoruz. Bu nedenle kültürel hayatın diğer alanlarında olduğu gibi spor ve oyunlar konusunda da benzerlikler olması bizi şaşırtmamalıdır. Hatta kavimler arasında müsabakaların da yapıldığını görüyoruz. Burada önemli olan hangi kavimin hangi sporda öncü olduğu ve bu bilgiyle beraber sporun kültürel etkisidir. Eberhard da bunu ayırabilmiştir.

2.2. Çin Kaynaklarına Göre Orta Asya'daki At Cinsleri ve Beygir Yetiştirme Hakkında Malumat

Bu makale *Ülkü Dergisi*'nin Ekim 1940 sayısında yayınlanmıştır. Bilindiği gibi at, tarihin her döneminde Türkler için önemli olmuştur. Bu noktada atın kimler tarafından ehlileştirildiği sorusu ortaya çıkmaktadır. Atı ilk evcilleştirenlerin İskitler olduğunu ve bununla beraber İskitlerin Türk olmadığını ileri süren yaklaşımlar olmuştur. Ancak bu mesel özellikle Issık Kurganı'nın bulunmasından sonra çözülmüştür diyebiliriz. Bilindiği gibi Issık Kurganı bir İskit prensine ait mezardır ve bu mezar, tamamen Türk mezar tipidir. Ayrıca kurganda bulunan yazılı malzemedeki yazı da Göktürkçe ile hemen hemen aynıdır.

Eberhard, Çin kaynaklarının atın ehlileştirilmesi meselesini çözmeye yetmediğini belirtir. Orta Asya'da kullanılan, at cinslerinden bahsettikten sonra atın Çinliler tarafından evcilleştirildiğini ileri süren görüşleri de çürüten Eberhard, *Yine ülkü dergisi*'nde yayınlanan –birazdan ele alacağımız- “Türkler ve Komşularında Spor” başlıklı makalesindeki kaynaklara atıfta bulunarak, Türklerin Çinlilerden çok daha önce atı kullandıklarını belirtmiştir. Bu bilgiler Çin kaynaklarına dayanmaktadır. Ayrıca Eberhard'ın Çin Tarihi adlı eserinde Türklerin Çinlilere at sattığını görmüştük. Bundan başka atın şamanizmde de yeri vardır.

Sonuç olarak, Eberhard'ın bu makalesinde ve diğer yayınlarında verdiği bilgilere dayanarak, atın ilk olarak Türkler tarafından ehlileştirildiğini ve bu atların komşulara satıldığını söyleyebiliriz.

2.3. Çin'de Kıymız ve Yoğurdun Yapılması Meselesi Hakkında

Ülkü Dergisi'nin 1940 yılının Kasım sayısında yayınlanan makale Çin kaynaklarına göre kıymız ve yoğurdun yapılışını anlatmaktadır. Çince'de sık sık geçen “lo” adlı bir içki vardır. Bunlardan at lo'sundan o şekilde bahsedilir ki bunu kıymız olduğundan artık şüphe edilemez⁸³. Ayrıca lo'nun bir diğer türü de yoğurttur. Ancak bilindiği gibi bugün Çinliler süt içmezler. Bu eskiden de böyleydi. Eberhard makalesinde bundan sonra Çince bir ziraat kitabında bulunduğu Türk kıymızı ve yoğurdu

⁸³ Wolfram Eberhard; “Türkler ve Komşularında Spor”, *Ülkü Dergisi*, İkinciteşrin (Kasım)1940, s. 207-210

tariflerini anlatır. Kımız bildiğimiz gibi Türk içkisidir ve Çinliler de az da olsa kımız içerlerdi.

2.4. Mazdaizm ve Maniheizm Hakkında Notlar

İlk kez *Ülkü Dergisi*'nin Haziran 1941 sayısında yayınlanan bu makale, Türkçe'ye İkbâl Berk tarafından çevrilmiştir.

Daha çok tüccarlar arasında görülen Maniheizm ve Mazdaizm Türk tarihi için önemlidir. Çünkü bilindiği gibi Uygurlar bir dönem Maniheizm, Batı Türkistan'daki Soğd (Fars) devletlerinin de Mazdaist olduğunu biliyoruz. Türkistan bölgesinde Farslardan başka Türkler de yaşıyordu ve onların arasında bir dönem Mazdaizm yayılma alanı bulmuştur. Zamanla kaybolan bu dinlerle ilgili Çin kaynaklarında da bilgiler mevcuttur. Çünkü Uygurlar vasıtasıyla da olsa Maniheizm bir dönem Çin'de de görülmüştür.

Mazdaizm 516'dan beri, Maniheizm ise 694'ten beri Uygurlar Çin'de siyasi rol oynadıkları müddetçe, devlet tarafından resmen himaye edilmiştir⁸⁴. Çin'de Uygur Devleti ile beraber Maniheizm de ortadan kalkmıştır. Ancak bu olay bir günde gerçekleşmemiştir. Bir dinin ortadan tamamen kalkması uzun zaman alır. Eberhard, Çin'de Maniheizm ve Mazdaizm'in bu durumu hakkında detaylı bilgiler vermektedir.

Maniheizm, Budistler'e benzerler. Bu nedenle bu iki din sürekli karıştırılmıştır. Hatta Buda ile Mani'nin aynı kişi olduğu bile söylenmiştir. Ancak birçok kaynak Buda ile Mani'nin farklı tarihlerde yaşadıklarını belirtir. Ayrıca Budizm, Buda öldükten sonra bir din haline gelmiş ve yayılmıştır. Ancak Maniheizm dininin gelişimi böyle değildir. Bu iki din Çin içindeki Türkler arasında çok geniş yayılma alanı bulmuştur. Bir kaynakta Çin içindeki Hunların mabetleri vardı ve bu mabetlerde her yıl koyun ve domuz keserek dua ederlerdi. Yalnız bu Hunlar tüccardı. Değişik bölgelere seyahat eden bu kişilerin, Türk kültürünün dışında kalan bazı adetlerinin olması normaldir. Örneğin domuz kurban etmeye Türk kültüründe rastlanmamıştır. Hatta domuzun Türkler ile Tunguzları ayırmada önemli bir unsur olduğundan bahsettik. Ancak eğer buradaki bilgi doğru ise bu Hunların domuz kurban etmeleri ancak tüccar olmaları ile açıklanabilir. Çünkü böyle bir bilgi başka hiçbir yerde yoktur. Kesin bir sonuca varabilmek için bu bilginin birkaç kaynak tarafından daha teyit edilmesi gerekir. Eberhard bu kişilerin batı

⁸⁴ Wolfram Eberhard; "Mazdaizm ve Maniheizm Hakkında Notlar", *Ülkü Dergisi*, Haziran 1941, s. 295-301

illerinin sihirbazları olabileceğini düşünmektedir. Nitekim Mazdaizm de sihirbazlık önemli rol oynamıştır.

Eberhard mazdaist sihirbazların ilk hristiyanlarla birlikte bölgeye gelmiş olabileceğini ve Türklerle Çinlileri etkilemelerinin ihtimal dahilinde olabileceğini düşünmektedir. Bu düşüncesinin temellerini makalesinde anlatmıştır. En önemli nokta mazdaistlerin batıdan gelmesi ve kültür yapısı itibarıyla ilk hristiyanlara benzemeleridir. Anlaşılan o ki; Türklerin bu dinlerle –özellikle Mazdaizm ile- temasları ve bu dine bakışları tam olarak aydınlatılamamıştır. Bunun en önemli sebebi kaynak eksikliği ve kaynaklar arasındaki tutarsızlıklardır.

3. BELLETEN DERGİSİ'NDEKİ MAKALELERİ

3.1. Muahhar Han Devrinde (M.S. 25-M.S. 220) Hun Tarihine Kronolojik Bir Bakış

Belleten Dergisi'nin Cilt IV-on altıncı sayısında yayınlanan bu oldukça uzun makale, Han devri vakanüvislerinden Shen Wei-hsien tarafından başka kaynakları da inceleyerek yazılmış kronolojik Hun tarihinin çevirisidir. Eberhard'a göre bu malzeme, Hun kronolojisini inceleyen en iyi kaynaktır. Ancak Hun tarihinin incelenen tarihlerden daha geriye gittiğini de unutmamak gerekir. Ayrıca incelenen dönem Hunların nispeten zayıfladığı yıllara denk gelmektedir.

Çinliler, senelerini imparatorların saltanat senelerine veya devrelerine göre ayırırlar. Bunlar kısa veya uzun olabilir. Devrelerin isimleri tercüme edilemez⁸⁵. Bu nedenle Prof. Eberhard, miladi seneleri ilave etmiştir.

Kısa bir girişin ardından Çince metnin tercümesi başlar. İmparator dönemleri başlık olmak üzere yıllara göre incelenen Hun tarihi, siyasi yönüyle M.S. 25 yılından itibaren anlatılır. Metin rahat anlaşılır bir metotla yazılmıştır. Bir dönemin başlığından sonra, önce Çinliler sonra Hunlar ele alınmıştır. İsimler benzediği için böyle bir yöntem karışıklığı ortadan kaldırmıştır.

Çince metnin ardından iki adet indeks vardır. Bunlarda metin içerisinde geçen Hun isim ve ünvanları ile Çince isimler ve kitap isimleri mevcuttur. Özellikle Hun

⁸⁵ Wolfram Eberhard; "Muahhar Han Devrinde (M.S. 25-M.S. 220) Hun Tarihine Kronolojik Bir Bakış", *Belleten Dergisi*, Cilt IV, Sayı 16, İkinci Baskı, TTK Basımevi, Ankara 1995 s. 337-443 (Almanca çevirisi ile birlikte)

isimleri başka kaynaklarda pek verilmediği için değerlidir ancak bu isimlerin Çinliler tarafından kaydedildiği unutulmamalıdır. İsimler Çince karşılıkları ile yazılmış olabilir.

3.2. Yeni Türkiye ve Çin

Belleten Dergisi'nin Cilt V-yirminci sayısında yayınlanan makale, Türkçe'ye İkbâl Berk tarafından çevrilmiştir. Makalenin konusu, Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürk'e Çin'de oluşan ilgi ve bunun neticesinde yazılan eserlerdir.

Çin'de Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürk ile ilgili bir çok kitap yazılmıştır. Bu kitaplar Çin'deki kütüphanelerde konuyla ilgili az malzeme olması nedeniyle, diğer dillerden alınan kaynaklardan faydalanılarak yazılmıştır. Çünkü Çin'de Türkçe okuyabilen insan bulmak zordur. Ayrıca bu metot yazarları yanlış sonuçlara da götürebilir. Eksikliklere rağmen Çinlilerin böyle bir teşebbüste bulunmaları, onların Türkiye Cumhuriyeti'ne olan ilgisinin delilidir. Bu ilgi neden bu kadar büyüktür, neden bu kitaplar yazılmıştır? Bu sorunun cevabını en iyi Çinli müelliflerin kendileri veriyorlar; biri diyor ki: "Türkiye'ye ve Çin'e, her ikisine de, şarkın hasta adamı deniyordu. Çin uzak şarkın hasta adamı, Türkiye ise yakın şarkın hasta adamı idi. Eğer Türk inkılabından evvel Çin ile Türkiye'nin iç ve dış vaziyetleri mukayese edilecek olunursa her ikisi de kardeş devletler sırasına girmiştir. Fakat şimdiki Türkiye 1924 inkılabından sonra artık hasta adam değildir, büyük devletler sırasına girmiştir. Buna mukabil Çin?..."⁸⁶. Çinli araştırmacılar, kuruluş yıllarındaki Türkiye Cumhuriyeti'nin Mustafa kemal'in önderliğindeki, güçlü dış siyasetinin, güçlü ordusunun ve savaşlardaki azminin, halkın işgale karşı kenetlenerek direnmesinin Çin'e örnek olması gerektiği konusunda hemfikirdirler. Müelliflerin bu düşüncelerini aktaran Eberhard, daha sonra elindeki altı Çince kitaptan bahsetmiştir. Bu kitaplar Liu Ko-şu tarafından yazılan Yeni Türkiye (Hin Tu-ırğ-çi), aynı ismi taşıyan Sung Şu-jın tarafından kaleme alınan bir başka kitap, Türk Tarihi isimli Cav Cing-yüan'ın kitabı, Lin Van-yen'in, Türkiye'nin en Yeni Dış Politikası adlı eseri, Dzıng Cin tarafından yazılan Kemal'in Bibliyografyası ve A. Toynbee'nin, History of Turkish Revolution eserinin Cing Cing-hing tarafından yapılan çevirisidir. Son eser Eberhard için pek orijinal değildir. Bu eserlerin içeriklerinden kısaca bahseden Prof. Eberhard'a göre eserlerde bazı yanlış veya noksan bilgilerin olması normaldir. Bu Çinli müelliflerin yabancı dildeki kaynakları

⁸⁶ Wolfram Eberhard; "Yeni Türkiye ve Çin", *Belleten Dergisi*, Cilt V Sayı 20, İkinci Baskı, TTK Basımevi, Ankara 1995, s. 625-633

kullanmasından ileri gelmektedir. Eberhard bu makalesini, Türkçe'den ve bilhassa Atatürk'ün bizzat yazdığı eserlerin tercümeleri de noksandır. Buna teşebbüs edileceğinden ve Türkiye'nin orada daha iyi tanınmasına yardım edileceğinden eminim⁸⁷, diyerek tamamlar.

Bu makaleden Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun Çin'e ilham verdiğini öğrenmekteyiz. Devletimizin kuruluşu, Çin'den başka da birçok ülkeye ilham vermiştir. Bu ülkeler özellikle emperyalistlerden yana sıkıntı çeken ülkelerdir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde sağladığı başarıyı tarih tekrar görmemiştir. Çin'de yazılan eserler de bu başarının göstergesidir. Çin, ülkemizden uzak bir ülkedir. Hele de bu makalenin yazıldığı yıllarda Çin ile ilişkiler çok da gelişmemiştir. Atatürk'ten sonra batı macerasına yönelen Türkiye Cumhuriyeti, doğudan uzaklaşmasına rağmen o bölgedeki ülkelerden teveccüh görmeye devam etmiştir. Ancak bugüne baktığımızda kuruluş döneminde halkta gördüğümüz kenetlenmeden ve güçlü dış siyasetten maalesef eser görememekteyiz. Bu kadar kısa zamanda bu kadar gerilemek bugün sorulması gereken en önemli sorudur. Yabancı bir ülkede –hele de Çin gibi uzak bir ülkede- Türk siyasetini ve gücünü örnek alan yöneticilere, yazarlara rastlayamamaktayız. Bilakis bizde bazı hayranlıklar baş göstermeye başlamıştır. Bununla beraber sürekli kendimizi bir yerlere hoş gösterme, beğendirmeye çabası sürüp gitmektedir. Seksen yıl önce büyük zorluklara rağmen genel olarak böyle bir karakterimiz yoktu. Bu yapı ne yazık ki beraberinde ezik bir karakteri ve aşağılık kompleksini getirmektedir. Böyle bir yapı ortaya çıkınca da Çinlilerin bile örnek aldığı dik duruş maalesef yok olmaktadır.

3.3. Türkistan Seyahatnamesi ve Hsiung-Nu'ların Müttefikleri Olarak Roma Askerleri

Bu iki yazı Belleten Dergisi'nin VIII: cildi yirmi dokuzuncu sayısında, notlar bölümünde arka arkaya yayınlanmıştır.

Türkistan Seyahatnamesi, 1218 yılında Moğol ordusu ile Türkistan'a giden Yeh-lü Ch'u-ts'ai'ye aittir. Eberhard bu seyahatnameyi gerekli açıklamalarla tercüme etmiştir. Daha çok coğrafi bilgiler içeren seyahatnamede Prof. Eberhard açıklamalarını dipnotlarla yapmıştır. Bu yazıyı okurken bu dipnotlara da dikkat etmek gerekir.

Hsiung-nu'ların Müttefikleri Olarak Roma Askerleri başlıklı yazı ise Amerikalı Sinolog H.H. Dubs'ın bir yazısına değinmek maksadıyla kaleme alınmıştır. M.Ö. 36

⁸⁷ Wolfram Eberhard; “Yeni Türkiye ve Çin” s. 633

yılında bir Çinli general Talas Nehri boyunca bir şehir kuran Hun, Shan-yü'ye taarruz etti ve onu mağlup ederek öldürdü. Bu generalin resimli raporuna göre yazılan vakayiname Romalı lejyonierlerin Shan-yü'ye yardımcı oldukları göstermektedir. Prof. Dubs, 100 piyadenin tertip şekillerinden ve taşıdıkları mühimmattan hareketle kesin olarak Romalı askerler olduğunu yazmıştır. Bu düşüncenin dayandığı bir diğer nokta da M.Ö. 54'de, Carrhae civarında 10.000 civarında Romalı askerın Part'lar tarafından esir edildiğini, ve bunların hududu muhafaza için Merv civarına gönderildiğini söylüyor⁸⁸. Bu askerler Merv'den getirilmiş olabilir. Ayrıca Dubs, Shan-yü'nün hükümet merkezinin çevresinde Roma tekniğı ile yapılmış duvarların olduğunu belirterek; bu duvarların Romalılar tarafından yapıldığını kabul etmektedir.

Bu bilgiler gerçekten çok orijinal ve değerlidir. Önemli olan nokta çok sayıda Roma askerinin Hunlar ile beraber Çin'e karşı savaşmış olmasıdır. Bu, Hunların, halkları ve kültürleri bağlayan bir halk olarak, ne kadar büyük bir rol oynadıklarını gösteriyor⁸⁹. Eğer Romalılar, Shan-yü'nün kalelerini ve surlarını yaptılarsa, o zaman Roma kültürü Hsiung-nu kültürünü etkilemiştir diyebiliriz. Eğer böyle ise, bu kültür Hsiung-nu'lardan da başka kavimlere aktarılmıştır.

Gerçekten önemli bilgilerin yer aldığı bu yazı, ihtiva ettiği bilgiler bakımından araştırmacılar için çok değerlidir. Ancak bu konu ile ilgili daha fazla çalışma gerekmektedir.

3.4. Kay'lar Kabilesi Hakkında Sinolojik Mülâhazalar

Fuat Köprülü'nün makalelerinden yola çıkarak yazmıştır⁹⁰. F. Köprülü bahsi geçen makalelerinde, Türk tarihçiliğinin daha çok Selçuklu ve Osmanlı tarihi üzerinde durduğundan, İslam öncesi Türk tarihi ile ilgili çalışmaların yetersizliğinden yakınmaktadır. Bu büyük devletler birden ortaya çıkmamıştır. Tarihi birikimin eseri olan bu devletlerin öncesi incelenerek, bu güçlü sistemlerin nasıl ortaya çıktığı anlaşılır. Bu düzenin meydana gelmesini sağlayan birçok değişken tarihin bir bütün olarak ele alınması neticesinde anlaşılabilir. Eberhard ve Köprülü bu konuda hemfikirdirler.

⁸⁸ Wolfram Eberhard; "Hsiung-nu'ların Müttefikleri Olarak Roma Askerleri", *Belleten Dergisi*, Cilt VIII Sayı 29, TTK Basımevi, Ankara 1944, s. 143-145

⁸⁹ Wolfram Eberhard; "Hsiung-nu'ların Müttefikleri Olarak Roma Askerleri", s. 145

⁹⁰ Wolfram Eberhard; "Kay'lar Kabilesi Hakkında Sinolojik Mülâhazalar", *Belleten Dergisi*, Cilt V, Sayı 32, TTK Basımevi, Ankara 1944, s. 625-633

Eberhard, Köprülü'nün bahsi geçen makalelerinde Kay Kabilesi'nin üzerinde durduğunu görmüştür. Zeki Velidi Togan'ın Moğollar adlı eserinde Kay ile Kayı'nın aynı boy olduğu fikrine Köprülü karşı çıkmaktadır. Eberhard burada da Köprülü ile hemfikiridir. Bu noktadan sonra Kay'lar ile ilgili tetkik ettiği Çin kaynaklarına dayanarak Kay kabilesinin siyasi tarihini ve kültürel yapısını anlatmaya başlar. Biz bu kısa tanıtım bölümümüzde daha çok Kay Kabilesi'nin kültürel yapısından bahseden bölümlere kısaca değineceğiz. Çünkü bu makalede Kay Kabilesi'nin kökeni araştırılmıştır.

Prof. Eberhard, öncelikle Çin kaynaklarında Kayı'lara ne ad verildiğini söylemekle işe başlamıştır. Çin kaynaklarında Kayı'lara "Ch'iyen-t'e" (telaffuzu Çi-yen-tı) demektedir. Böylece Kayı ve Kay kelimelere arasındaki benzerlik ortadan kalkmış oluyor.

Kay Kabilesi'ne aynı zamanda Hsi'ler de denmektedir. Aslında Hsiler ile ilgili Çin'in Şimal Komşuları adlı eserde de detaylı bilgi mevcuttur. Esasen Hsilerin kökeni konusunda biraz karışıklık söz konusudur. Onlar, ilk Moğollar denilen Hsien-pi'lerin üç kolundan biridirler. Ancak bu üç koldan biri olan Yü-wen'lerin (Yü-vın) etnik bakımdan nereye mensup oldukları biraz şüphelidir. Kültür bakımından kuvvetli mikyasta Türkleşmişe benzerler⁹¹. Türkler ile Moğolların ırk ve kültür yönleriyle zor ayrılması; zannederiz iç içe yaşam sonucu kültürlerin fazlasıyla birbirine benzemesinden kaynaklanmaktadır. Yü-wen'lerin akıbeti buna örnektir.

Hsi'ler Türkler gibi keçe çadırlarda yaşayan göçebelereydi. At, sığır, koyun ve domuz beslerlerdi ve bu noktada, hiçbir vakit domuz beslemeyen Türklerden ayrılırlardı⁹². Daha önce de değindiğimiz gibi Türkler hiçbir zaman domuz yetiştirmemişlerdir. Bu noktada Türkler ile Moğolları ya da Proto-Moğol sayılan Tunguzları birbirinden ayırt etmek mümkün olmaktadır. Aynı zamanda iyi avcı olan Hsi'ler darı da ekerlerdi. Dilleri hemen hemen Kitanlar ile aynıdır. Kitanlar'ın Moğol olduğundan şüphe yoktur. Bu noktada, domuz besleyerek Türklerden Hsi'leri ayırabildiğimize göre ve dillerinin de Kitanlar ile aynı olması neticesinde, Hsi'ler Moğol'dur demek mümkün olmaktadır. Eberhard bu iki tespit ile nazariyesini ispatlamıştır. Bunu yaparken de makalesinde sürekli Çin yıllıklarına atıfta bulunur ve kaynakları dipnotlarda sürekli zikreder.

⁹¹ Wolfram Eberhard, *Çin' in Şimal Komşuları*, s. 88

⁹² Wolfram Eberhard; "Kay'lar Kabilesi Hakkında Sinolojik Mülâhazalar", s. 630

Eberhard 1200 yılına kadar Hsi'lerin siyasi tarihini anlatmıştır. 10. yüzyıldan itibaren iyi teşkilatlanmış Hsi'ler en parlak dönemlerini yaşamışlardır. Bu dönemdeki krallarının isimleri makalede mevcuttur.

Prof. Eberhard, Hsi'ler ile ilgili bölümü tamamladıktan sonra bir ekleme ile Ongut'lar hakkında kısa bilgiler verir. Bu yazıyı kaleme almasının sebebi Prof. Abdulkadir İnan'ın, Eberhard'ın Çin'in Şimal Komşuları adlı eserinde, Ongut'lara Moğol demesinin yanlış olduğunu belirtmesidir. Eberhard, kaynakların böyle dediğini, bu fikrin kendi görüşü olmadığını belirtir. Bu yazıda daha detaylı bilgiler veren Wolfram Eberhard, kesin olmadığını belirterek Ongutlar'ın Türk olabileceğini belirtir. Ancak bu konuda kaynakların sınırlı olduğunu ve daha fazla çalışma yapılması gerektiğini de eklemiştir.

Eberhard'ın bu makalesi, özellikle Hsi'ler konusunda tamamen aydınlatıcıdır. Bu makale, Hsi'ler ile ilgilenen araştırmacılar için eşsiz bir kaynaktır.

3.5. Birkaç Eski Türk Ünvanı Hakkında

Bu makale Belleten Dergisi'nin cilt IX 35. sayısında yayınlanmıştır. Bu yayında Eberhard, Prof. Fuat Köprülü'nün başlattığı Türk ünvanları ile ilgili çalışmalardan yola çıkmıştır. Köprülü'den farklı olarak bu konunun sadece Çin kaynaklarındaki kısmını ele almıştır.

Bu çalışmada özellikle “khagan” ünvanı üzerinde durulmuştur. Daha önce K. Shiratori adlı tarihçi bu konu ile ilgili çalışmıştır. Ona göre khagan ünvanı ilk kez M.S. 400'lerde Avarlar'da geçmektedir. Bunun haricinde sekiz ana başlık altında Önemli ünvanlarla alakalı Çin kaynaklarının verdiği bilgileri aktarmaktadır. Bu çalışmasında da daha önce olduğu gibi, kaynakları niteliğine göre tasnif etmiş ve en doğru bilgileri vermeye çalışmıştır.

3.6. Toba'ların Hayvancılığı

Prof. Eberhard bu makale ile beraber, Toba'ların ekonomik yapısını inceleyen birkaç makale yayınlamıştır. Toba'ların Hayvancılığı adlı makale, B.Y. Vladimirtsov'un “Moğolların İçtimai Teşkilatı” adlı kitabını ciddi şekilde eleştirerek başlar. Eberhard, bu kitapta özellikle Moğol tarihinin 11. yüzyıldan başlatılmasını; gerisinin görülmemesini tenkit eder. Ayrıca Vladimirtsov'un, Moğol hakimiyeti altında yaşayan, Türk, Tunguz ve Tibetli kavimlerin hepsini Moğol sayması da Eberhard'ın

üzerinde durduğu yanlışlardan biridir. En önemlisi de bu kavimlerin ekonomik yapıları gelişimleri bir değildir. İşte Eberhard'ın bu seri makalelere başlamasının sebebi bu yanlıştır. Ancak zannederiz ki kendisinin hedefi bütün Türk devletleri'nin ekonomilerini incelemektir fakat bu çalışma Toba'lar ile sınırlı kalmıştır.

Yönetici zümrenin Türk olduğu Toba'lar daha çok büyükbaş hayvan yetiştirir ve bu hayvanların ticaretini yapardı. Bu yönleri ile Hsiung-nu'lara benzerler. Bu konu ile ilgili detaylı bilgiler makalede mevcuttur.

Özellikle bölünmenin getirdiği ekonomik zorlukları anlatan makale, Belleten Dergisi'nin cilt IX 36. sayısında yayınlanmıştır.

3.7. Toba'larda Ziraat

Toba'larda hayvancılık konusunun işlendiği makaleden sonra yayınlanan bu eser *Belleten Dergisi*'nin cilt X 37. sayısında yayınlanmıştır.

Burada Toba'ların başta hayvanları için yetecek kadar ziraat yaptığını ancak sonra tarımın geliştiğini ve Toba'ların tarım ürünlerini tüketmeye alıştıklarının öğreniyoruz. Ancak bu tüketimle beraber hasadın kötü olduğu dönemlerde kıtlıklar da baş göstermiştir. Bu nedenle özellikle saray iâşesini karşılayabilmek için suni sulamanın yapıldığına rastlamaktayız. Böylece elde edilen ürün miktarı da artmıştır. Bu artış, Tobalar'ın en parlak dönemine denk gelmektedir.

Memurların ve askerlerin maaşları bazen parayla bazen ipekle bazen de hububatla ödenirdi. Hububatla ödeme sistemi bir ölçüde Osmanlı tımar sistemini hatırlatmaktadır. Ayrıca tarım ürünlerinden vergi de alınırdı.

Bundan başka tarımın gelişmesi neticesinde kölelik sistemi de ortaya çıkmıştır. Bu, bir başka makalenin konusudur.

3.8. Toba'larda Köle Usulü, Toba'larda Ulaştırma

Bu makale *Belleten Dergisi*'nin cilt X 38. sayısında yayınlanmıştır. Maddi gelişimle beraber ortaya çıkan kölelik sistemi refah arttıkça önem kazanmıştır. Ancak Eberhard'a göre Türklerde kölelik ilk olarak Hsiung-nu'larda ortaya çıkmıştır. Kölelerin çoban olarak kullanılması kuzey kavimlerinde görülen bir adettir.

Köleler daha çok harp esirleriydi ve bu kişileri imparator, önde gelen kimselere hediye ederdi. Zaman zaman az da olsa Çinliler'e de köleler verilmiştir. Köleliğin azalmasıyla Toba gentry'si ekonomik kayba uğramıştır. Demek ki kölelerin Toba ekonomisinde önemli bir yeri vardı.

Ulaştırmanın önemi, özellikle orduların iâşesinin karşılanması konusunda ortaya çıkıyordu. Ordu için hububat yaklaşık 600 kg. yük taşıyabilen arabalarla yapılıyordu. Bu arabaları öküzler ya da atlar çekiordu.

Bundan başka Toba tarihinde görülen en önemli taşıtırma olayı, başkentin naklidir. Başkent (Tai) kuzeyden, orta Çin'e, Lo-yang'a nakledilmiştir⁹³. Eberhard'ın bu naklin sebebinin Otto Franke'ye göre, bu nakil, bütün Çin'e hakim görüntüsü vermek

⁹³ Wolfram Eberhard; "Toba'larda Köle Usulü. Toba'larda Ulaştırma", *Belleten Dergisi*, Cilt X, Sayı 38, TTK Basımevi, Ankara 1946 s. 255-266

isteyen imparatorun, halkını etkilemek için yaptığı bir harekettir. Ayrıca güneyin iklimi daha yumuşaktı.

Burada önemli olan Toba Devleti'nin ekonomik gücüdür. O yıllarda şehri nakledebilecek, büyük miktarlarda hububat taşıyabilecek teknik imkanları vardı. Bu güç, köleliğin yarattığı tarım temelli bir güçtü. Refah arttıkça ülke geliyordu ancak refahın fazlaca artması ayna zamanda Toba'ların sonu olmuştur.

3.9. Şato Türklerinin Kültür Tarihine Dair Notlar

Şatolar 10. yüzyılda Kuzey Çin'de üç sülale kurmuşlardır. Eberhard'ın bu makalede kullandığı en önemli kaynak, "Wu-tai-shih" (Beş Sülale Tarihi) adlı eserdir.

Çin kaynaklarına göre Şato'lar Batı Türklerindendir⁹⁴. Eberhard'ın bulduğu en zengin malzeme, Şatoların dini hakkındadır. Şatolarda Gök Tanrı dini ve Budizm görülmektedir. Çin kaynakları, Şatoların Gök Tanrı'ya, güneşe, aya e toprağa kurban kestiklerini bildirmektedir. Eski bir Türk ananesi olan at kurban edilmesi, hükümdarların ölümü halinde gerçekleşirdi.

Şato budizmi, Hint ve Çin budizminden biraz farklıydı. Örneğin, birçok budist memleketlerde mukaddes sayılan Buda kemiklerine Şatolar tarafından hürmet edilmezdi⁹⁵.

Şatoların devlet teşkilatı Çin ile tamamen aynı idi. Memurların çoğu da Çinliydi. Devlet sistemindeki ilginç bir nokta da Şato imparatorlarının en nüfuzlu kimselere demirden mukaveleler vermesidir. Bu mukavele sadece dört kişiye verilmiştir ve bu kişiler her türlü cezadan muaf oluyorlardı. Bu kimseler, hükümdarın derin teveccühünü kazanan yüksek memurlardı.

Şato imparatorları savaş giderken üç telli Hun kemani ve Tibet flavtası çalabilen kişileri de yanında götürürdü. Ancak Çinliler bu müzik tarzını benimsememişlerdir. Kalabalık Çin nüfusu arasında kalan Şatolar ile ilgili Eberhard'ın malzemesi sınırlıdır. Ancak bu sınırlı malzemeye rağmen verilen bu bilgiler çok kıymetlidir.

⁹⁴ Eberhard, "Şato Türklerinin Kültür Tarihine Dair Notlar", *Belleten*, c. XI, S. 41, Ankara, 1947, s. 15-26

⁹⁵ Eberhard, "Şato Türklerinin Kültür Tarihine Dair Notlar", s. 18

Bu bölümde Eberhard'ın Türk tarihi ile ilgili makalelerini ele aldık. Bunlardan başka eserleri de mevcuttur ancak farklı konulara temas ettiği için burada ele almadık. Sosyolojik çalışmalarının yoğunlaştığı 1950 yılından itibaren tarih araştırmalarını azaldığı göze çarpmaktadır. Berkeley Üniversitesi adına Türkiye'ye ikinci kez geldiğinde Çukurova yöresinde sosyolojik çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar da özellikle sosyologlar için çok değerlidir. Aynı malzeme bölge ile ilgilenen tarihçiler için de önemli bilgiler içermektedir.

SONUÇ

Eberhard'ın Türk tarihçiliği yönüyle yaptığımız bu çalışmada vardığımız sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz.

Türk tarihinin tarihlendirilmesi meselesi konusunda Eberhard daha kesin sonuçlara varmıştır ki bu Neolitik dönemde Türklerin tarih sahnesine çıktığını göstermektedir. Ama çok geri tarihlerde kavimler arasında kesin çizgiler tespit etmek zordur. Çünkü Asya kavimlerinin hepsi benzer özellikler gösterirler, daha doğrusu, ortak tabiat şartlarını yaşayan bütün topluluklar benzer yaşayış özellikleri gösterirler. Bunlar arasındaki ayırımın en önemli göstergesi aile, dil ve dindir. İşte Eberhard da siyasi tarih ve diğer ayırıcı özelliklerle değil de daha çok kültürel öğelerle bu ayırımı tespit etmeye çalışmıştır, ve bu kültür esaslarına dayanarak, Türklerle diğer kavimler arasındaki farklılaşmayı tespit etmiştir. Buna göre Türklerin diğer Asya kavimleriyle farklılaşması M.Ö. 2. binlerdedir. Onu takip eden dönemlerde M.Ö. 800 yıllarında Türk tarih ve kültürünün daha belirginleştiği görülmektedir.

En eski Türk kavimleri Hiyung-nu'lar ve Tü-cüe kavimleridir ki bunlardan ilki, Hunların ataları, diğeri ise Türk kelimesinin (Tü-Cüe) ilk defa bir kavim dili olarak kullanılması bakımından çok önemlidir. Eberhard, bu kavimlerin Türk olduklarından asla şüphe etmemektedir. Burada şunu da özellikle ön plana çıkarmamız gerekir ki, Hiyung-Nu veya Tü-Cüe'lerin tamamı sadece bir kabileden meydana gelmemekte, pek çok boydan meydana gelmemektedir. Onun için Hun denince, Hunları bir tek boydan müteşekkil olduğu zannedilmemelidir. Gerçekten Çinliler de Türk adını hemen hiç kullanmamışlar, daha çok Türkleri mensup oldukları boyları ile zikretmişlerdir.

Öyle sanıyoruz ki, Türk tabirinin ihtiva ettiği manayı bu tarihî geçmişte aramak lazımdır. Çünkü bir tek Hun boyu olmadığı gibi, bu gelenek bütün tarih boyunca Türk tabiri için de geçerli olup, bir Türk boyu yoktur. Türklük, çok geniş sayısız boylardan müteşekkil büyük bir dünyadır. Nitekim Eberhard, Çin'in Şimal Komşularında 800 adet Türk boyu tespit etmiştir. Türk boyların bundan da fazla olduğu unutulmamalıdır. O halde Türklüğü, sadece bugün Anadolu'da Türkçe konuşan halk olarak dar bir çerçevede görmek tarihi seyir ve kültürel gelişme ile bağdaşmaz.

Bu çalışma ile Türk tarihinin ne kadar geniş bir coğrafyaya yayıldığı ve ne kadar derin bir kültüre sahip olduğu bir kere daha ortaya çıkmıştır. Türk tarih ve kültürü Büyük Okyanus'tan, Kore ve Japonya'dan, Avrupa'ya kadar onlarca milletin tarihi

etkilemiş ve aynı zamanda o kültürlerden faydalanmıştır. Özellikle Çinlileri derinden etkilemiştir. Hatta Çin hanedanlarından bazıları Türk'tür. Mesela M.Ö. 1050 yılında Çin'de hakimiyet kuran Chou hanedanı Türk'tür. Aynı şekilde M.S. 618-906 yılları arasında hüküm süren Tang hanedanı da Türk'tür. Klasik dönem devletlerinde, farklı bir kavimden gelip bir devlette hakimiyetini kuran hanedanlara sıkça rastlanır.

Mesela Bizans (Doğu Roma) sülâleleri de tek ve asil bir seyir takip etmiyordu. I. Justinianus (527-565) ve Heraclius (610-641) gibi imparatorlardan sonra farklı hanedanlar saltanata hakim olmuşlardır. Meselâ, İsaurya hanedanı (717-802), 802 yılında Nykephoros'un gerçekleştirdiği hükümet darbesi ile kurduğu iktidardan (802 -820) sonra, Amorion/ Phrygia hanedanı (820-867), I. Basilius'un kurduğu Makedonlar hanedanı (867-1185), Latinlerin kurduğu krallık (1204-1261) ve nihayet Paleologlar sülâleleri, Bizans'ın başlıca hanedanlarıdır. Bunlardan başka daha birçok hanedan (Trakya, Angelos, Laskaris ve Kantakuzenos) Bizans'ta iktidara gelmiştir. Adı geçen hanedanlar, dolayısıyla imparatorlar arasında etnik bir birlik de yoktu. Mesela Makedonlar sülâlesini kuran I. Basilius (867-886) Makedon, V. Leon (813-820) ise Ermeniydi. Bunun gibi, Çin tarihinde de Türk sülâlelerinin bulunması ve uzun yıllar hanedanlıklarını kurması o dönemin şartlarında gayet normaldi.

Şimdiye kadar Türk-Çin mücadelesinin çok eski tarihlerden beri var olduğu kanaati yaygın idiye de, bunun böyle olmadığı, Türk-Çin mücadelelerinin M.Ö. 200'ler ile M.S. 200'ler arasında başladığı ortaya çıkmış bulunmaktadır. Eberhard, bunun sebebini nüfus artışı ve buna bağlı olarak iktisadî rekabete bağlamaktadır. O zamana kadar nüfus fazla olmadığı için iktisadî bakımdan bir rekabet söz konusu değildi. Fakat belirtilen tarihlerde nüfus arttı, birbirine komşu olan Türkler ile Çinliler birbirlerinin hayat alanlarına müdahale etmek zorunda kaldılar ve böylece mücadele başlamış oldu. Bu dönem Hunların en ihtişamlı devridir. En büyük Hun hükümdarı Mete (Mao-Tung) Çinlilerle üyük mücadelelere girişmiş ve Çinliler arkası gelmeyen ve bir türlü önleyemedikleri Türk akınlarını önlemek için meşhur Çin Seddinin inşaatına başlamışlar ve M.S. 2. yüzyılda bitirilmiştir.

Çin seddinin, Türk-Çin sınırının kuzeyini kesin olarak tespit ettiğini söyleyebiliriz. Sanıyoruz, Hunların en belirgin sınırı, Çin Seddi'dir, Doğu, Batı ve Kuzey sınırlarını tespit etmek ise şimdilik mümkün olamamıştır. Kaynaklar, Altay Dağlarının kuzeyi ve Lena nehrinin doğusu, kuzeyi gibi ifadelerle vermekte iseler de bugünkü anlamda kesin sınırları tespit etmek çok zordur. Aslında bu problem, bütün

tarım toplumu dönemi devletlerinin ortak bir problemidir. Mesela, Roma ile Perslerin, Bizans ile Sasanilerin sınırlarını kesin olarak çizgisel olarak tespit etmek mümkün değildir. Ancak falan vilayet şu devletin, falan kale şu devletin şeklinde bir ayırım vardı.

Merak edip üzerinde durduğumuz ikinci bir konu da nüfus meselesiydi. Eberhard da bu konuyu çok önemsemiş ancak kaynakları yetersizliğinden dolayı fazla bir şey söyleyemiyor. Yalnız Şa-To devrinde Çin'in nüfusunun 6 milyon olduğunu tespit etmiştir. Bu dönemde yabancıların sayısı da 100.000 idi. Devletin merkez ordusunda 7.000 atlı süvari bulunuyordu. Türklerin nüfusu ise Çinlilerden çok azdı. Bunun içindir ki, Türklerin Çin'de yerleşmeleri, eriyip gitme endişesiyle rağbet edilmemiştir. Hatta Mete'nin sırf bu yüzden Çin'i işgal etmekten vazgeçtiği de bilinmektedir.

Tarihi bir tahmin yürütülürse, Türklerin nüfusunun da Çin'in yarısından az yani 1-2 milyon olduğu söylenebilir. Burada şu noktayı da unutmamak gerekir ki, Türk boyları sayı bakımından hem çok hem de yarı göçebe hayatı yaşamakta ve hepsi Hun birliği altında değillerdir. Çok geniş bir coğrafyaya yayıldıkları için nüfuslarını tahmin etmek daha zordur, ama bu değerlendirmeler de göz önüne alındığında, bu dönemde bütün Türklerin nüfusunun bir milyondan fazla olması gerekir. Yukarıda Eberhard'ın 800 Türk boyu tespit ettiğini, belki de bütün Türk boylarının bundan da fazla olduğunu belirtmiştik. O günkü şartlarda Çin kayıtlarına girebilecek büyüklükte bir boyun tahmini olarak en az 100-500 çadırdan ibaret olması gerekir. Çünkü sıradan küçük boyların Çin kaynaklarında zikredilmesi beklenmemelidir. Buna göre her çadır beş kişi olarak kabul edilse -ki bu 5 katsayısı, genel kabul gören bir katsayıdır- bu dönemde Türklerin nüfusu 800.000-2.500.000 arasında tahmin edilebilir.

Eberhard'ın çalışmalarından, Türklerin bugüne kadar söylenegeldiğinin aksine, medeniyet alanında da önemli bir mesafe aldıkları tespit edilmektedir. Türklerin sadece atlı göçebe kavimler değil aynı zamanda şehirler de kurdukları görülmektedir. Buğday, darı ziraati yapıyorlar, at, sığır, koyun ve deve yetiştiriyorlardı. Tabii olarak ekonomileri tarım ve hayvancılığa dayanıyordu. Eberhard, klasik dönemin en önemli keşiflerinden olan *atın ehlileştirilmesinin* Türkler tarafından yapıldığı kanaatindedir. Oğuz Destanı'ndan öğrendiğimize göre, *tekerleği* de ilk defa Türkler bulmuştur. Bu iki buluş yani at ve tekerlek sayesinde uzun mesafeleri çok hızlı bir şekilde katetmişler ve böylece uçsuz bucaksız Asya bozkırlarını aşmayı başarmışlardır.

Türklerde köleliği de inceleyen Eberhard, savaşlarda elde edilen esirlerin köleliğin en büyük kaynağını teşkil ettiğini söyler. Gerçekten kölelik, Türklerde, diğer yerleşik Batı devletleri, mesela, Pers, Roma, Babil kültürleri veya Mısır'da olduğu gibi pek yaygın değildi. Daha doğrusu ev işlerinde, tarım veya sanayide istihdam edilen geniş bir köle sistemi yoktu. Çünkü kölelik, tarım toplumlarının bir müessesesidir. Türklerde ise, daha çok konar-göçer hayat tarzları sebebiyle bu tarzda bir kölelik yoktu. Savaşlarda elde ettikleri esirleri Çinlilere satarlardı.

Hunların yazı sistemlerinin olduğunu da gene Eberhard haber vermektedir. Ancak bu dönemde runik yazının herkes tarafından bilindiğini söylemek mümkün değildir, bu yazıyı bilenlerin sayısı çok azdı. Öyle tahmin ediyoruz ki, Göktürk yazısı ile Hun yazısı arasında bir benzerlik vardır veya Göktürk yazısı, Hun yazısının geliştirilmiş şeklidir.

Hangi dönemde olursa olsun, bir toplumun mutlaka bir tedavül aracı vardır. Gerçi tarım toplumlarında para ekonomisi gelişmemiştir, alışverişlerin büyük çoğunluğu mübadele/takas ile yapıldı. Ancak bu o toplumda hiç başka tedavül aracının olmadığı anlamına gelmez. Nitekim, M.Ö. 2 binlerde Anadolu'da kurulan devletlerin, mesela Hititlerin paraları vardı. Aynı şekilde bu dönemlerde Mezopotamya devletlerinin de paraları vardı. Aynı dönemlerde Çinlilerin de kendilerine has paraları vardı. Bu gerçekler göz önüne alındığında Hunların da bir parasının olması icap ederdi. Eberhard'ın tespitlerine göre, Hunların ve daha başka bazı Türk boylarının *paraları* vardı. Bu paralar demir-gümüş veya bakırdandı. Elbette para yaygın değildi, ölçü ve standartları değişik olabilirdi. Sonraki yüzyıllarda M.S. 7. yüzyılda kurulan Göktürklerin de paraları vardı ki, bu ayrı bir araştırma konusudur.

Türklerin dini, Gök Tanrı Dini, buna göre tek tanrı inancı vardı ancak bazı kültürler, sihir, büyü, olağanüstü varlıklar, bu dinin özellikleriydi. Eberhard, Gök Tanrı dini ile Budizm arasında da bir yakınlık görür. Türkler, komşuları Tunguzlar veya Moğollar gibi domuzu kutsamazlar, evde beslemezlerdi, onlar gibi köpek kurban etmezlerdi. Türkler *ataerki* aileye, Moğollar ise *anaerki* aileye mensuplardı. Ancak her ikisinde de *leviratus* (ölen kardeşin ve üvey babanın hanımı ile evlenmek) vardı. Eberhard, bu kültürel farklılıkları göz önüne alarak, Türkleri, Moğol, Tunguz ve Dung-Hu kavimlerinden kesin olarak ayırır.

Türklerin evlerinde yatak, sandalye (ve elbette masa) bulunduğunu tespit eden Eberhard, bir çeşit futbol ile eskrim oyununun varlığını haber verir. At yetiştirmenin

belli bir maharet istediğini ve Türklerin en iyi atları yetiştirdiğini belirtir. Türklerin kımız ve yoğurt yapma usullerini de tespit etmiştir.

Eberhard, Türkiye’deki çalışmaları ile Türk tarihinin eski çağına ait kaynakları, Çin kaynaklarını ülkemizde tanıtan ve bu alana akademik yönelişi sağlayan ve pek çok eser veren, bu alanda pek çok Türk akademisyen yetiştirmekle bir ekol yaratmıştır. Batı tarihi için Latince neyse, Türk tarihi için de Çince odur diyen Eberhard, Çin kaynaklarının kullanımı konusundaki hassasiyetini “Çinlilerin daima Türk düşmanı olduğu unutulmamalıdır” demekle ne kadar tarafsız bir bilim adamı olduğunu göstermiş ve bu konuya dikkatimizi çekmiştir. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde Sinoloji Kürsüsü ve Kütüphanesini kurmakla da ülkemiz bilim alemine unutulmayacak hizmetlerde bulunmuştur.

Sadece eski Türk tarihi ile ilgilenmeyen Eberhard, ülkemizde bulunduğu sürede, Türk masalları, Güney Anadolu’da feodal yapılanmalar üzerinde de önemli eserler vermiştir. Türk bilim adamlarının eserlerine tanıtma veya tenkit yazıları yazmıştır. Çağdaş dönemde Çin ve diğer uzak doğu ülkelerinin sosyal problemlerini, mesela yerleşme problemleri ve yerleşme özellikleri, hatta sineması hakkında da eser vermiştir ki, bu onun çok yönlü bir bilim adamı olduğunu gösterir. Eberhard’ın bu özelliği bize şu bilimsel gerçeği göstermiştir: Bir dönemin en eski tarih ve kültürü hakkında sağlam bilgi sahibi olununca, o milletlerin veya bölgelerin çağdaş dönemleri hakkında da bilgi sahibi olunabilir, eser verilebilir. Başka bir ifade ile bugünü iyi anlamamızın yolu geçmiş, uzak geçmiş iyi anlamaktan geçiyor.

BİBLİYOGRAFYA

Cohen Alvin P. “In Memoriam: Wolfram Eberhard, 1909-1989”, *Asian Folklore Studies*, Vol. 49, 1990: s. 125-133

Çakmak Tülay, “Wolfram Eberhard ve Türkiye’deki Çalışmaları”, *Tarih ve Toplum*, S. 190, (Ekim 1999), İstanbul, 1999, s. 252-256

H. Widmann, *Atatürk ve Üniversite Reformu*, (çev: A. Kazancıgil-S. Bozkurt), 2. Baskı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000

İbni Haldun; *Mukaddime I*, (Çev: Zakir Kadiri Ugan), Maarif Basımevi, İstanbul 1954

Kaşgarlı Mahmut; *Divân-ı Lugatı’t-Türk I*, (çev. Besim Atalay), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1985

Oğuz Destanı-Reşideddin Oğuznâmesi Tercüme ve Tahlili, (Yay. A. Zeki Velidi Togan), İstanbul, 1972

Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep, (Yayına Hazırlayanlar: Cengiz Eroğlu-Murat Babuçoğlu-Mehmet Köçer), Global Strateji Yayınları, Ankara 2007

Yuvalı Abdulkadir-M. Beşir Aşan; *Prof. Dr. Bahaeddin Ögel*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1995

EKLER

EKLER**EBERHARD BIBLIYOĞRAFYASI (1931-1965)****1931**

A: "Heiratssitten und Feste der Miaotse von Kueichou", in *Der Weltkreis* (Berlin) 2: II/4-1121

A: "China (Bibliography 1926-7)", in *Ethnologischer Anzeiger* 2: 301-329

A: "Tibet (Bibliography 1926-1927)", *ibid.* 2: 290-29

A: "Ostturkestan (Bibliography 1926-7)", *ibid.* 2: 294-297

A: "Mongolei (Bibliography 1926-27)", (in collab. with H. Findeisen), *ibid.* 2: 285-289

A: "Ostasien (Bibliography 1926-7)" (in collab. with O. Nachod), *ibid.* 2: 297-300

N: "Die Academia Sinica, ihre Organisation und ihre Ziele", in *Der Weltkreis* 2: 124-125

R: "Feng Ch'eng-chün, Die Sinisierung der nichtchines. Fremdstdmme", *ibid.* 2: 66-67

R: "Gu Gie-gang, Politik und Geschichte und die Theorie der 5 Elemente", in *Sinica* 6 (3): 136-137

R: "Tchen Yin-ko, Buddhistisches in den Biographien von Tsau Tschung und Hua To im San Guo Dschü", in *Sinica* 6(3): 135-136

R: "Feng Yu-lan, Die Philosophie des Gung-sun Lung", in *Sinica* 6 (3): 133-134

R: "F. Röck, Die kulturhistoro Bedeutung von Ortungsreihen“, in *Zeitschrif Ethnologie* 62: 369-371

R: "Ethnologischer Anzeiger 2“, in *Sinica* (Frankfurt) 5 (5): 268.

H. "Baldus, Indianerstudien“, in *Der Weltkreis* 2: 158

1932

A: "Bericht über die Ausgrabungen bei An-yang“, in *Ostas. Zeitschr.* N.F. 8: 1-15

A: "Einige Stammessagen nichtchinesischer Stamme in den HanAnnalen“, in *Zeitschrif Ethnologie* 63: 46-53

A: "Zur Landwirtschaft der Han-Zeit“, in *Mitt. d. Seminars f. Orient. Sprachen*, Abt. 1/35: 74-105

A: "Zum Problem der Kulturübertragung“, in *Der Weltkreis* 3 (1).

A: "Sternkunde und Weltbild in alten China“, in *Die Sterne* (Leipzig) 6: 129-138

N: "Neue Ausgrabungen in China“, in *Der Weltkreis* 3 (2): 55-56

N: "Die Gesellschaft für Volkskunde in Hang-chou“, *ibid.* 3 (3): 82-83

N: "Eine Überlieferung von einem fliegenden Kopf“, in *China*, *ibid.* 3 (2): 55

R: "Chi Li, The Formation of the Chinese People“, in *Zeitschr. f. Ethnologie* 63: 433-436

R: "Hu Schi, Zum Schi-Ging“, in *Sinica* 7: 246

- R: "Kuo Mo-jo, Chia-ku wen-tse yen chiu", in *Ostas. Zeitschr.* N.F. 8: 225-226
- R: "Wan Kuo-ting, Population and Land Utilization", in China, in *Sinica* 7: 167
- R: "Wan Kuo-ting, The Movement for Equal Land Holdings", in *Sinica* 7: 167
- R: "Wang Kuo-wei, Hu-fu-k'ao", in *Der Weltkreis* 3 (3): 94
- R: "Huang Schi, Das Tiau Yüe der Miao Dsi", in *Sinica* 7: 124
- R: "Huang Shin, Der Schamanentanz der Mandschu", in *Der Weltkreis* 3 (3): 88
- R: "Jung Chao-tsu, Ursprung der Orakel", *ibid.* 3 (3): 88
- R: "R. Tezuka, Chün Ch'en Tao", in *Ostas. Zeitschr.* N.F. 8: 74
- R: "Ch'ien Nan-yang, Kleine Untersuchung über die gereimten Wahrsagungen", in *Der Weltkreis* 3 (3): 87
- R: "Liu Ch'ao-yang, The Question of the Calendar of the Yin Dynasty", *ibid.* 3 (2): 61-62
- R: "Lou Tse-k'uang, Über den Fingerring", *ibid.* 3 (1): 27
- R: "Chung Ching-wen, Der Stierkampf in Chin-hua", *ibid.* 3 (1): 22-23
- R: "M. Heydrich, Koreanische Landwirtschaft", in *Sinica* 7: 126
- R: "A. Lübke, Der Himmel der Chinesen", in *Ostas. Zeitschr.* N.F. 8: 226-227
- R: "L. Kalff, Der Totenkult in Südschantung", in *Ostasiatische Rundschau* (Hamburg) 13(16): 339

R: "W. Speiser. Studien zu chines. Bildern", in *Der Weltkreis* 3 (3): 93

1933

B: *Beitrage zur Astronomie der Han-Zeit* (in collab. with R. Henseling), in Sonderausgabe d. Sitzberichte d. Preuss. Ak. der Wiss., Phil.-hist. Klasse 1933, 5, 23 pages.

B: *Beitrage zur Astronomie der Han-Zeit II.* (in collab. with R. Müller und R. Henseling) in Sonderausgabe d. Sitzber. Preuss. Ak. der Wiss., Phil.-hist. Klasse, 1933, 23, 45 pages.

A: "Beitrage zur kosmologischen Spekulation Chinas in der Han-Zeit", in *Baessler Archiv* (Berlin) 16 (1): 1-100

A: "Neuere chinesische und japanische Arbeiten zur altchinesischen Astronomie", in *Asia Major* 9 (4): 597-6n.

A: "Zur frühchinesischen Astronomie", in *Forschungen und Fortschritte* (Berlin) 9 (17): 252-253

A: Nuevos datos sobre la primitiva astronomia china , *Investigacion y progeso* (Madrid) 7(n): 338-340

A: "Der Beginn der Dschou-Zeit", in *Sinica* 8: 182-188

A: "Neuere Forschungen zur Religion Chinas", in *Archiv f. Religionswissenschaft* 33: 304-344

A: "Konfuzius als Revolutionar und Sittenkritiker", in *Der Veltkreis* 3 (4/5): 1-7

A: "Zweiter Bericht über die Ausgrabungen bei An-yang", in *Ostas. Zeitschr.* N.F. 9 (6): 208-213

R: "Chao Yüan-jen, Phonetics of the Yao Folk-songs", in *Anthropos*, 28 (1): 219-220

R: "Fang Chuang-yao, Die Sprache der Hsien-peï", *ibid.* 28(1): 204

R: "Huang Yün-mei, Shao Erh-yün", in *Ostas. Zeitschr.* N.F. 9: 189.

R: "Lou Dsi-Kuang, Chines. Neujahrssitten", in *Sinica* 9: 40

R: "Lo Tchen-ying, Les formes et nuances historiques", in *Ostas. Zeitschr.* N.F. 9: 43

R: "Ma Heng, The Fifteen Different Classes of Measures", *ibid.* N.F. 9: 189

R: "Shih Ch'u-ch'ing, Cjie-chiang Chin-shu-ti tien-ch'i", in *Der Weltkreis*, 3 (4): 160

R: "Jen Pao-sheng: Ch'iang-ci'in-ti feng-su", *ibid.* 3 (4): 155

R: "Chung Ching-wen, Shie-Iang ku-shih", *ibid.* 3 (4): 153

R: "M. Granet, Festivals and Song", in *Ostas. Zeitschr.* N.F. 9: 38.

R: C. Hentze, Mythes et symboles lunaires, *ibid.* N.F. 9: 33-35.

R: "J. Moermann, Het heilig Edict van Keizer Kang Hi", *ibid.* N.F. 9: 42

R: "Harvard- Yenching Inst. Sinological Index", *ibid.* N.F. 9: 43-44.

R: "A. Glathe, Die chinesischen Zahlen", in *Deutsche Literaturzeitung* (1933) 38: 178, 3-4

R: Museum of Far Eastern Antiquite, *Stockholm, Bulletin* 1-4, in *Archiv. f. Religionswiss.* 32: 364-367.

1934

R: "Min-su", in *Sinica* 10: 233

R: "Kuo-hsüeh hui-piener", in *Ostas. Zeitschr.* N.F. 10 (3): 141

R: B. Favre, Les sociités secretes en Chine, *ibid.* N.F. 10 (3): 141

R: A. Segers, La Chine, *ibid.* N.F. 10: 204

R: "A. Vath, J. A. Schall von Bell, Missionar", *ibid.* N.F. :10/ 203-204

R: "Jubiliiumsband der Deutsch. Ges.f. Natur- &1 Völkerkunde Ostasiens", in *Deutsche Literaturzeitung* (1934) 25: 1215-1218

R: "Thliener Beiträge zur Kunst- und Kulturgeschichte Asiens 7", in *Orient. Literaturzeitung* (1934) 8: 579-580

T: "Ts'ao Sung-yeh, Der Stierkampf in Chin-hua", in *China-Dienst* (Shanghai) 3(23): 941-945

T: "Lou Tseck'uang, Friherer und jetziger Stand der Volkskimdebeiuegung Chinas" (in eollab. with A. Roemer), in *Zeitschr. f. Ethnologie* (Berlin) 65: 316-325

T: "Das Ufer des Himmelsflusses", *China-Deutscher Alm.:* 20

1935

A: "Chinesisehe Sehulkinder erzählen Geschiehten", in *China-Orienst* (Shanghai) 4 (7): 279-281; (9): 363-364

T: "Das wahre Öl", *Chin-Deutscher Alm*: 42-44

R: "Chung Ching-wen, On Chinese Swan Maiden Tales", in *Ethnol. Anzeiger* 4 (1): 28

R: "Jung Chao-tsu, Mi-hsin", *ibid.* 4(1): 27-28

R: "Jung Chao-tsu, HanP'engfu", *ibid.* 4 (1): 27

R: "Liu Ku, Kuei-chou hsing-lü", *ibid.* 4 (1): 29

R: "Lou Tse-k'uang, Ch'iao-nü", *ibid.* 4 (1): 29

R: "M. Hermanns, Chinas Ursprung", in *Monumenta Serica* (Peking) 1: 197-200

R: "R. Verbmge, La vie chinoise en Mongolie", in *Ethn. Anzeiger* 4(1): 28-29

R: "E. von Hornbostel, Chinesische Ideogramme in Amerika", *ibid.* 4(1): 26

R : A. Breuil, *Le Gisementel Sinanthropos*, *ibid.* 4(1): 26

R: "F. Dransmann, T'aishan-Küfou Guide", in *Vlonumenta Serica* (Peking) 1: 200- 201

R: "W. Hopp, Filmstreifen aus Ostkansu", in *Ethn. Anzeiger* 4(1): 26-27

R: "G. Greif, Verschollenes Wissen", in *Ostas. Zeitschrift* N.F., 1 154-155

1936

B: *Typen chinesischer Volksmärchen*. Helsinki, Aeademie des Scienes, Folklore Fellows Communieations, 120, 437 pages.

B: *Chinesische Volksmärchen*. Leipzig. Insel-Verlag. 90 pp. (second edition in 1949)

A: "Eine neue Arbeitshypothese über den Aufbau der frühchinesischen Kulturen", in *Tagungsbericht der Gesellschaft für Völkerkunde*, Tagung 1936 (Leipzig): 1-18.

A: "Pekinger Stampferlieder", in *Zeitschr. Ethnologie* 67: 232-248

A: "Volks poesie an Tempelwänden", in *Sinica* 11: 127-136

A: "Zur Volkskunde von Chekiang", in *Zeitschr. f. Ethnologie* 67: 248-265

A: "Contributions to the Astronomy of the Han Period III" (in collab. with Rolf Müller), in *Harvard Journal of Asiatic Studies* 1(2): 194-241

A: "Contributions to the Astronomy of the San-Imo Period (in collab. with Rolf Müller)", in *Monumenta Serica* 2: 149-164

A: "Das astronomische Weltbild im alten China", in *Die Naturwissenschaften* (Berlin) 24 (33): 517-519

A: "Sinologische Bemerkungen zu den türkischen Kalenderfragmenten", in: G. R. Rachmati, *Türkische Turfan-Texte VII* (Einzel-Ausg. d. Abh. d. Preuss. Ak. d. Wiss., phil.-hist. Klasse 12: 83-99)

N: "Das Werden Chinas", in *Radio-Wien* (Vienna) 10: 10

N: "Preface to Chiang Feng: Chekiang feng-ching hsüan", (Landscapes from Chekiang). Chinese Folklore Society, Hangehow. p. 2

R: "A. Herrmann, Historical and Commercial Atlas of China", in *Monumenta Scricaz* (1): 248-250 [cf. also: *Ethnol. Anzeiger* 4 (1939): 205-206

R: "C. Fitzgerald, China, a Short Cultural History", in *Monumenta Serica* 2(I): 243-244

R: "E. Ayseough, Travels of Chinese Poet", in *Orient. Literaturzeitung* (1936) 11: 707-708

T: "Aus Yüan Mei, Der Meister sagte, Dsi Bu Yü", in *Sinica* 11: 50-52

A: "Zur Volkskunde von Chekiang", in *Zeitschr. f. Ethnologie* (Berlin) 67: 248-265

1937

Folk-Tales, London, Kegan Paul. 304 *Chinese Fairy-Tales* and pages.

"Die Struktur einer mittel-chinesischen Lokalkultur", in *Artibus Asiae* 7(1): 87-91

"Once upon a Time-in China", in *The Internat. Quarterly*: 9-11. Chinesische Volkskalender und buddhistisches Tripitaka, in *Orient. Literaturzeitung* 40 (6): 346-349

R: "Chang Wei-hua, A Commentary of the Four Chapters on Portugal, and Ch'ien Nan-yang", *Southern Drama*, *ibid.* 6: 385-387

R: "Wang T'ung-hui, Kuang-hsi-sheung Hsiang-hsien tung-nan-hsiang Hua-lan Yao", in *Artibus Asiae* 7: 254-257

R: "Cheng Te-k'un and Shen Wei-chün, A Brief History of Chinese Mortuary Objects", *ibid.* 7: 147-148

R: "T. Pippon, Beiträge zum chines. Sklaven-System", in *Ostas. Zeitschr.* N.F. 13: 184

R: Le Gros Clark, Su Timg-p' o, in *Oriental. Literaturzeitung* 7: 455-456

R: "D. Bodde (trans), Annual Customs and Festivals", in *Peking*, *ibid.* 5: 330-331

R:J. Matignon, *La Chine Hermetique*, *ibid.* 11: 704-705

R. »W. Jablonski, *Les Siao-ha (i-eu)i yü li* », *de Peking*, *ibid.* 2: 131-132

R: "L. C. Arlington and H. Acton, Famous Chinese Plays", in *Artibus Asiae* 7: 278-279

R: "G. Clark, China am Ende", in *Ostas. Zeitachr.* N.F. 13: 44

R: M. Nourse, *400 Millionen*, *ibid.* N.F. 13: 44

R: B. Bernard, *MaUeo Ricci*, *ibid.* N.F. 13: 59

R: R. Heine-Geldern, *Prehistoric Research in Indonesia*, and R. Heine-Geldern, *Vorgesehiehtliche Grundlagen der kolonial-indischen Kunst*, in *Artibus Asiae* 7: 287-288

Yenching Journal of Chinese Studies 16-17, in *Orient. Literaturzeitung* 7: 470-472

1938

B: "Türk Alfabetiyle Çince Heceleri Transkripsiyonu (*System of Transcription of Chinese into Turkish*)" (mineogl). Ankara, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi., Sinoloji Neşriyatı I

A: "Early Chinese Cultures and Their Development", in *Smithsonian Report for* 1937: 513-530

A: "Entwicklungslinien der mittelalterlichen chinesischen Literatur", in *Sirinea* (Frankfurt) 15: 180-189

R: "Ku Chieh-kang and Yang Hsiang kuei, The History of the Three Emperors in Ancient China", in *Orient. Literaturzeitung* 6: 384-386

R: "C. Hentze, Frühchines. Bronzen", *ibid.* N.F. 14: 246-248

R: "R. McGovern, Early Empires of Central Asia", *ibid.* N.F. 14: 254

R: "U. Harva, Die religiösen Vorstellungen der altaischen Völker", *ibid.* N.F. 14: 258

R: "*Museum of Far East. Antiquities*", *Bulletin* 7-8, in *Orient. Literaturzeitung* 8: 585-588

1939

A: "Eine neue These über die Chronologie des Ch'un-chiu und der Chou-Zeit", in *Orient. Literaturzeitung* 4: 73-76

A: "Ostasien (Bibliography, 1928-1937) (Collaborator)", in *Ethnologischer Anzeiger* 4 (5): 299-304

A: "Die Uiguren in chinesischer Volksmarchen", *Congress International d'Anthropologie*, Ankara: 252-254

R: "Chung Feng-nien, Studies in the Chan Kuo Ts'e", in *Orient Literaturzeitung* 8: 558-559

R: "Ku T'ing-Iung, A Chronological Sketch of the Life of Wu Ta-ch' eng", *ibid.* 11: 707-708

R: "Fung Yu-lan, A History of Chinese Philosophy", *ibid.* 5: 322-324

R: "S. Y. Teng and K. Biggerstaff, An Annotated Bibliographie of Selected Chin. Referencee Vorks", in *Orient. Literaturzeitung* 10: 650

R: M. Granet, Catigories watrimoniales et relations de proximiti dans la Chine aneienne, in *Anthropos* 34: 474-479

R: E. Conte Corti, *Chines. Bilderbuch*, in *Ethnologie Anzeiger* 4 (5): 206

R: "Museum of Far East Antiquities, Bulletin 9-10", in *Orient Literaturzeitung* 8: 587-590

R: Yenching Journal of Chinese Studies 18-22, *ibid.* 2: 132-41

R: Yenching Journal of Chinese Studies 23-24, *ibid.* 12: 774-776

1940

B: "Die vollkomene Frau Das chinesisehe Schönheitsideal", von Li Liwing, Berlin, de Gruyter, 48 pages (also publ. in *Ostasiatische Zeitschr.* N.F. 15-1686-108, 148-171)

A: "Die chinesische Küche. Die Kochkunst des Herrn von Sui-yüan (i.e. Yüan Pe i)", in *Sinea* (Frankfurt) 15: 190-228

A: "Die Geschichten vom Grafen Hu", in *Zeitschrift f. Ethnologie* 71: 293-300

A: "Chinesischer Bauzauber", *ibid.* 71: 87-99

A: "Çin'de Kımız ve Yoğurdun Yapılması Mes'elesi.Hakkında (On the problem of kumys and yoghurt in China)" in *Ülkü*, Ankara, (Nov. 1940): 207-210

A: "Çin Kaynaklarına Göre Ortaasya'daki At Cinsleri ve Beygir Yetiştirme Hakkında Malumat (Data) on horse races and horse domestication in Central Asia aec. to Chinese sources)", in *Ülkü* (October) 1940): 161-172

A: “Çin Kaynaklarına göre Türkler ve Komşularında Spor (Sport among the Turks and their neighbours, acc. to Chinese sources)”, in *Ülkü* (May 1940): 209-215

A: “Untersuchungen an astronomischen Texten des chinesischen Tripitaka“, in *Monumenta Serica* (Peking) 5: 208-262

A: “China (Bibliography 1928-1937)“ (in collab. with H. Wist) in *Ethnologischer Anzeiger* 4(6): 308-368; 7: 369-448

A: “Chronologische Übersicht über die Geschichte der Hunnen in der späteren Han-Zeit“, in *Bulleten* No. 16: 337-441 (in Turkish and German)

.

R: “Chang Ch’eng-sun, Sino-Burmese Frontier Problems”, in *Orient Literaturzeitung* 9: 332-333

R: “Kuo Shao-yü, Fragments of Sung Criticism of Poetry”, *ibid.* 10: 388-389

R: “Lu K’an-ju, Southern Drama during the Yüan Dynasty”, *ibid.* 11: 447

R: “Meng Ssu-ming, Social Classes in China Under the Yüan Dynasty”, *ibid.* 7: 272-274

R: “W. McGovern, The Early Empires of Central Asia”, in *Ülkü*, Ankara, (Oct. 1940): 188-192

R: “N. T. Uluğtuğ, “Kımız“, in *Ülkü* 87, 15(May 1940): 285-286

R: “Fr. Rumpf, Japanische Volksmärchen“, in *Orient. Literaturzeitung*, 3: 132-134

1941

B: *Volksmarchen aus Südost-China*, Helsinki, Acad. des Sciences, *Folklore Fellows Communications*, 128, 349 pages.

A: “Zur Frage der ethnologischen Untersuchung von Hoehkulturen“, in *Zeitschr.f. Ethnol.* 72 (1): 2-11

A: Pekinger Sprichwörter, “gesammelt von Ho Feng-ju“, in *Baessler-Archiv* 24: 1-43

A: “Chin devrinde Hyung-nu’lar Hakkında Monografya (The Monography on the Hsiung-nu in the Chin Period)“ in *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Enstitüsü Neşriyatı* 4, Tarih Araştırmaları (Istanbul): 229-235 (Almanca özetile).

A: “Chin-Devrindeki Beş Kavmin Tarihine Ait Kronolojik Bir Bakış (A Chronological Abstract of the History of the Five Tribes of the Chin Dynasty Period)”, in *ibid.* 4: Tarih Araştırmaları (Istanbul): 157-228 (Almanca özetile).

A: “Kulturtypen im alten Turkestan“, in *Forschungen und Fortschritte* (Berlin) 17(12): 129-131

A: “Çin Kaynaklarına Göre Orta ve Garbi Asya Halklarının Medeniyeti (The Civilization of the Nations of Central and Western Asia acc. to Chinese sources)” in *Türkiyat Mecmuası* 8: 125-191, Istanbul (Almanca özetile).

A: “Mazdaizm ve Maniheizm Hakkında Notlar (Notes on Mazdaism and Maniheizm)”, in *Ülkü* (June 1941): 295-301

A: Shiraoi und Shikuka, “Notizen über eine Reise in Nord-Japan“, in *Ethnologischer Anzeiger* 4(7): 398-402

A: “Yeni Türkiye ve Çin (The New Turkey and China)”, in *Belleten* 5: 625-633.

A: “Türkiye’ de Sinolojinin Vazifeleri (The Tasks of Sinology in Turkey)”, in *Çığır* (Ankara) 9(99) 36-40

N: “Önsöz (Introduction)“, to M. Köymen, “Der Einfluss des Handels mit Zentral- und Vorder-Asien in der T’ang-Zeit auf die chinesischen Märkte“, in *Sinoloji Araştırmaları* 1940/1 (İstanbul): 771-772

R: “A. S. Ünver, Tanksukname-i İlhan“, in *Sinica* 16: 274-276

R: “A. Zeki V. Togan, Moğollar, Çingiz ve Türklük“, in *Ostasiatische Zeitschrift*. N.F. 17: 186-188

R: “C. Hentze, Die Sakralbronzen und ihre Bedeutung“, *ibid.* N.F. 17 (5/6): 181-184

R: “W. Fuchs, Huei-eh’ao’s Pilgerreise“, in *Orient. Literaturzeitung* 9: 370-372

R: “Yenching Journal of Chinese Studies” 25, *ibid.* 2: 96.

R: “Yenching Journal of Chinese Studies” , 26-27, *ibid.* 10: 429-432.

1942

B: *Kultur und Siedlung der Randvölker Chinas* (Supplement to *T’ung Pao* 36). Leiden, E. J. Brill. 506 pp.

B: *Çin’in Şimal Komşuları* (China’s northern neighbours), Ankara, Türk Tarih Kurumu, VII seri, 9: 281 pages (Almanca özetile).

B: “Liu Yüan ve Liu Ts’ung’un biyografileri (The Biographies of Liu Yüan and Liu Ts’ung)”. Ankara, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sinoloji Enst. Neşriyatı* 4, 72 pages (Almanca ve Türkçe).

A: "Die Miaotse-Alben des Leipziger Völkermuseums", in *Archiv f. Anthropologie* (Braunschweig) N.F. 26(3): 125-137

A: "Chinese Toggles", in *El Palacio* (Santa Fe) 46: 89-104

A: "Çin Kaynaklarına Göre, Eski Türklerde Eskrim (Fencing among the ancient Turks, acc. to Chinese sources)", in *Beden Terbiyesi ve Spor* (Ankara) 4(9): 5-7

A: "Çin Kaynaklarına Göre Bir Tetkik: Eski Türkler ve Komşularında Spor (Sport among the ancient Turks and their neighbours, acc. to Chinese sources)", *ibid.* 4(37-8): 5-6

A: "Index zu den Arbeiten über Astronomie, Astrologie und Elementenlehre", in *Monumenta Seriea* (Peking) 7: 242-266

R: "R. Gulik, Hsi K'ang and His Poetical Essay on the Lute", in *Orient. Literaturzeitung* 3: 37-38

R: "Museum of Far Eastern Antiquities", *Bulletin II-I2*, *ibid.* i: 87-88

R: "Museum of Far Eastern Antiquities", *Bulletin 13*, *ibid.* 5: 268-271

T: "Hatay sefaretnamesi; Bericht über eine Gesandtschaftsreise nach China", in *Siniea* 17: 114-121

1943

B: *Lokalkulturen im alten China*, vol. 1 (Suppl. to *T'oung Fao* 37), Leiden, E. J. Brill. 447 pages.

B: *Lokalkulturen im alten China*, vol. 2 (Monograph 3 of *Monumenta Seriea*) Catholic University, Peking, 588 pages.

A: "Das altere China", in *Die Neue Propyläen- Weltgeschichte* (Berlin-Ullstein) 1: 497-548

A: "Die Kultur der alten zentral- und westasiatischen Völker nach chinesischen Quellen", in *Zeitsehr. f. Ethnologie* 73: 215-275

A: "Eski Çin Kültürü ve Türkler (Ancient Chinese Culture and the Turks)", in *Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1(4): 19-38 (Almanca özetile).

A: "Toba'lar Etnik Bakımından Hangi Zümreye Girer? (The Ethnic Affinity of the T'o-pa)", in *Ankara, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 1(2): 19-32 (Almanca özetile).

A: "Uygurca Sutra hakkında Prof. Eberhard'ın Sinolojik Mütaaları (Sinological remarks on the Uigur Sutra)" in *III. Türk Tarihi Kongresi*, Istanbul. Ankara, Türk Tarih Kurumu, 338-342

A: "Bemerkungen zur statistischen Angaben der Han-Zeit", *T' oung Pao* 36: 1-25

A: "Einführung in die wichtigsten Hilfsmittel d. Sinologie für Anfänger", in *Studien zur Auslandskunde (Ostasien)* 1(2) Berlin: 137-184

N: "Sinolog E. von Zach'ın Hatırası İçin (*In Memoriam* E. von Zach)", in *Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 1(3): 145-50

R: "H. 'Wilhelm, Deutsch-ehinesisches Wörterbuch" in *Orient. Literaturzeitung* 2: 89-91

R: "K. Güngör, Cenubi Anadolu Yürüklerinin Etnoantropolojik Tetkiki", in *Zeitsehr. f. Ethnol.* 73

T: “Yeh-feng, *Sonbahar gezintisi* (Autumn walk)“, in *Yurt ve Dünya* (Istanbul) No. 31: 260-262

T: “Lu Keng, *Zahire Mağazası* (Provisions Store)“, in *Yurt ve Dünya* :B: 360-365

1944

B. *Çin Hikayeleri* (Chinese shortstories), Ankara, Maarif Matbaası, 142 pages.

A. “China unter der Herrschaft von Fremden“, in *Forschungen und Fortschritte* (Berlin) 20: 16/18

A: “Kay’lar Kabilesi Hakkında Sinolojik Mülâhazalar (Sinological Remarks on the Kay Tribe)“, in *Belleten* 32: 567-588

A: “Li Kitabı hakkında sinolojik mütealar (Sinological remarks on the Li Book)“, in *Türk Hukuk Tarihi Dergisi* (Ankara) 1: 193-199

A: “Hsiung-nu’ların Müttefikleri Olarak Roma Askerleri (Roman soldiers as allies of the Hsiung-nu)“, in *Belleten* 29: 143-145

A: “Türkistan seyahatnamesi 1218 (A Travel-report from 1218 in Turkestan)“, in *Belleten* 29: 137-142

A: “Eski Çin felsefesinin esasları (The main lines of Ancient Chinese Philosophy)“, in *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakült. Dergisi* 2 (2): 265-276 (Almanca özetile)

R: “W. Trittel und M. G. Pernitzsch, Wörterbueh zur Auszoahl moderner chines. Prosastücke“, in *Orient. Literaturzeitung* 1944: 198-200

R. *Museum of Far Eastem Antiquities* 14, *ibid.* 75-77

T: “Pa-chin, *Ruya* (Dream)“, in *Yurt ve Dünya* (Istanbul) 42: 202-204

T: “M. Köymen, Der Hsiung-nu-Stamm der Tu-ku“, in *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 3(1): 59-68.

T: “H. Özçörekçi, Untersuchungen an anatalisehen Kleinstadten“, *ibid.* 3(1): 76-83.

1945

A: “Sülaleler Nasıl Kurulurdu? (How were Dynasties Formed?)” in *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 3(4): (Almanca özetile).361-376

A: “Çin Romanının Çin Hayatındaki Yeri (The role of the Chinese novel in Chinese life)”, *ibid.* 3(3): 193-204 (Almanca özetile).

A: “Toba’ların Hayvancılığı (The Husbandry of the T’o-pa)”, in *Belleten* 36: 485-496 (Almanca özetile).

A: “Bir Kaç Eski Türk Ünvanı Hakkında (On Some Ancient Turkish Titles)”, in *Belleten* 35: 319-340 (Almanca özetile).

A: “Üç Prensle Pars Hikayesi (The story of the Three Princes and the Tiger)”, in S. Çagatay, *Altun Yarık* (Ankara, Türk Tarih Kurumu): 160-168

N: “Introduction” to P. N. Boratav, The development of Folklore in Turkey, in *American Folklore* 58: 252

N: “Büyük Bilgi ve Müzik hakkında notların durumu ve önemi (Character and importance of Ta-hsüeh and Yüeh-chi)”, in M. N. Özerdim, *Büyük Bilgi ve Müzik Hakkında Notlar* (Ankara, Maarif Matbaası): IX-XVI.

R: “L. Vanicelli, La Religione dei Lolo”, in *Anthropos* 37: 975-977

N: “Paul Pelliot’nun ölümü (In memoriam P. Pelliot)” in *Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 4(2): 232-6 (Türkçe ve Almanca).

N: “Önsöz (Introduction)” to M. H. Özerdim, *Taoizm*, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, pp. I-III.

N: “Çin filozofları (Chinese Philosophers)” in *Tercüme* (Ankara) 39/40: 195-198.

R: “B. Karlgren, Some Weapons and Tools of the Yin Dynasty”, in *Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 4/2): 218-222

R: “The Museum of Far East. Antiquities”, *Bulletin 16-17*, in *Artibus Asiae* 9(1): 221-228

R: “Museum of Far East. Antiquities“, *Bulletin 18, ibid.* 9(4): 355-364

T: “T. Özgüç, Vergleichende Stratigraphie des vorgeschichtlichen Siidund Siidost-Anatoliens“, in *Ankara, Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Dergisi* 4(3): 265-276

T: “M. Akdağ, Der Beginn der Celaliden-Aufstiege“, *ibid.* 4(1): 38-50

1946

B: *Die Mode der Han- und Chin-Zeit* (in collaboration with Alide Eberhard). Anvers, Edit. de Sikkell. 127 pages.

B: *Çin. Sinoloji'ye Giriş* (China. An introduction to Sinology), Istanbul, Ankara Univ. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. yayınları* 54, 220 pages.

B: *Çin Denemeleri* (Chinese essays), Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 199 pages.

A: “Ein chinesisches Dokument in Istanbul“, in *Monumenta Serica* (Peking) 12: 334-335

A. “Toba Devrinde Buddhist Kilisenin Ekonomik Önemi (The economic importance of the Buddhist Church during the T’o-pa Period)”; in *Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 4(3): 297-311 (Almanca özetile).

A: “Toba’larda Köle Usulü (Slavery under the T’o-pa)”, in *Belleten* 38: 255-270 (Almanca özetile).

A: “Toba’larda Ziraat (Agriculture under the T’o-pa)”, *ibid.* 37: 81-96 (Almanca özetile).

A: “Toba’larda Ad Verme (Names among the T’o-pa)”, in *Türk Dili* (İstanbul) 3(6/7): 545-560

N: “Otto Franke, in Memoriam”, in *Artibus Asiae* 9(4): 353-4. (Almanca özetile).

N: “Henri Maspero (In Memoriam)”, in *Ankara, Dil-ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 4(1): 148-150 (Almanca ve Türkçe).

1947

B: *Çin Tarihi (History of China)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 13(3). Ankara. 383 pages.

A: “Sechzig türkische Tiermarchen (in collab. with P. N. Boratav)”, in *Annales de l’ Univ. d’Ankara* i: 246-306

A: “Studies of Near Eastern and Chinese Folk- Tales”, in *Sinologica* 1(2): 144-151

A: “The Composition of the Leading Political Group during the ‘Five Dynasties’”, in *Asiatische Studien* (Bem) 1/2: 19-28

A: "Sinologische Bemerkungen über den Stamm der Kay", in *Monumenta Serica* (Peking) 12: 204-223

A: "Şato Türklerinin kültür tarihine dair notlar (Notes on the cultural history of the Sha-t'o)", in *Belleten* 41: 17-26

R: "Chang Si-man, New Discoveries of Historical Tribes", in *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 5(4): 460-461

R: "W. Schmidt, Rassen und Völker in Vorgeschichte und Geschichte des Abendlandes", in *Annales de l' Univ. d' Ankara*, 307-318 (İngilizce).

R: "W. Schmidt, Rassen und Völker", in *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 5(3): 343-348

R: "H. Wilhelm, Gesellschaft und Staat in China", *ibid.* 5(1): 139-140

R: "K. A. Wittfogel, Die Theorie der orientalischen Gesellschaft", *ibid.* 4(4): 643-645

R: "Ph. Ackermann, Rituel Bronzes of Ancient China", in *Artibus Asiae* 10(1): 74-80

R: "Yenching Journal of Chinese Studies 29", *ibid.* 10(2): 147-149

T: "H. Akin, Results of Studies in the History of the AydınOğulları", in *Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 5(1): 103-108

T: "M. Tuğrul, Die Volksliteratur des Dorfes Mahmutgazi", *ibid.* 5(1): 81-90

T: "H. Inalcık, The Origin of the Ottoman-Russian Rivalry and the Don-Volga Canal (1569)", in *Annales de l' Univ. d'Ankara*, 47-110

T: "M A. Köymen, Der Oğuzen-Aujstand“, in Ankara, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 5: 631-660

1948

B: *Die chinesische Novelle des 17.-19. Jahrhunderts, eine soziologische Untersuchung (Artibus Asiae Supplement)*. Ascona. 239 pages.

B: *Chinas Geschichte*, Bern, A. Francke. 404 pages.

A: "Die Beziehungen der Staaten der T'o-pa und der Sha-t'o zum Ausland“, in *Annales de l'Univ. d'Ankara* 2: 141-213

A: "Same Sociological Remarks 011 the System of Provincial Administration during the Period of the Five Dynasties“, in *Studia Serica* (Ch'engtu) 7: 1-18

A: "Same Cultural Traits of the Sha-t'o Turks“, in *Oriental Art* 1: 50-55

A: "Remarks on Siraira“, in *Oriens* 1(2): 220-221

A: "Bugünkü Avrupa'da Etnoloji'nin Esas Cereyanları (The main schools of present-day European ethnology)“, in Ankara, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 6(1): 1-15

R: "Philobiblion“, vol. 2, in *Oriens* 1(1): 146

R: "Historical Annual" (Peking) 2-3, *ibid.* 1(2): 393-404.

T: "T. Özgüç, Dz'e Bestattungsbrüuche im vorgeschichtlichen Anatolien“, in *Veröff. d. Univ. von Ankara* 14(wiss. Reihe nr. 5): 162 pages.

1949

B: *Das Toba-Reich Nordchinas, ez'ne soziologische Untersuchung*, Leiden, E. J. Brill. 395 pages.

A: "Der Prozess der Staatenbildung bei mittelasiatischen Nomadenvölkern", in *Forschungen und Fortschritte* 25(5/6)

A: "A New Approach to Indian Buddhism", in *Oriental Art* 2(1): 8-10.

R: "L. Olschki, The Myth of Felt", in *Oriens* 2(1): 157-161

R: "C. Hentze, Göttergestalten in der ältesten chinesischen Schrift", *ibid.* 2(1): 162-163

R: "L. Vanicelli, La Famiglia Chinesa", in *Anthropos* 41/44: 422-429

R: "M. Eder, Spielgeräte und Spiele im chinesischen Neujahrsbrauch", in *Folklore Studies* 6(1947), 41-44: 981-984

R: E. Haenisch, *Chinas Weg vom Lehnsreich zum Einheitsstaat*, in *Oriens* 2(1): 163

R: "H. Duda, Balkantürkische Studien", in *American Oriental Sociology* 69: 174-175

R: "W. Koppers, Die Bhil in Zentralindien", in *Oriens* 2(1): 164-165

R: "*Studia Serica* 2-7", in *Oriens* 2(1): 183-188

R: "Wus. of Far East. Antiquities, Bulletin 19". in *Artibus Asiae* 12(1): 146-147

R: "Bulletin Institut of History and Philology, Academia Sinica 10-n", in *Oriens* 2(1): 188-193

R: "Buletin of Chinese Studies (Ch'eng-tu) 1", in *Oriens* 2(1): 193-194

R: "Studia Serica, Monographs, Series B. 1-3", in *Oriens* 2(1): 179-183

1950

B: *A History of China* (tr. by E. W. Dickes). London, Kegan Paul. 368 pages.

B: *A History of China*. Berkeley, University of California Press, 374 pages.

A: "The Formation of a New Dynasty", in *Beitriige zur Gesellungs- und Völkerwzssenschaft*, Festschr. zum achtzigsten Geburtstag von Prof. R. Thurnwald (Berlin, Verl. Gebr. Mann): 54-66

A: "Çinliler'de ve Klabund'da Tebesir dairesi (The 'Circle of Charcoal' in China and in Klabund's version)", in *Türk Tiyatrosu* (Istanbul) 21(234)

R: Li Shih-yü, *Religions secretes contemporaines dans le Nord de la Chine* in *Oriens* 3(2): 335-337.

R: "M. Levy, The Family Revolution in Modern China", in *Oriens* 3(2): 321

R: "M. Herrmanns, Die Nomaden von Tibet", in *Anthropos* 45: 942-947; see also 46: 615

R: "A. Mostaert, Folklore Ordos", in *Journal of American Orient Sociology* 70: 110-114

R: "Yenching Journal of China Studies 30", in *Artibus Asziae* 13(1): 107-109

T: "B. Ögel, Riddles from Erzurum", in *Journaal of American Folklore* 63: 413-424

R: "Th. Chodzidlo, Die Familie bei den Jakuten", in *Anthropos* 47: 317

R: "Saeculum 2", in *Oriens* 5(2): 345

1951

A: "Remarks on the Bureaucracy in North China during the Tenth Century", in *Oriens* 4(2): 280-299

A: "The Girl that became a Bird", in *Semitic and Oriental Studies* (Univ. of California Publication in Semitic Philology) 11: 79-86

N: "A New History of Asia", in *Pacific Affairs* 24(2): 190-194

R: "F. Lessing, Yung-Ho-Kung", in *Ymer* 3: 206-8 (earlier published in *Anthropos* 44: 989-991)

R: "R. Kramers, K'ung Tzu Chia Yü", in *Oriens* 4(1): 142-145

R: A. Zischka, *Asien*, in *Pacific Affairs* 24(1): 100-101

R: "L. Olschki, Guillaume Bouclier", in *Folklore American Orient Society* 71: 159

R: "G. M. Friters, Outer Mongolia and its International Position", in *American History Review* 56(3): 578-60

R: "W. Schmidt, Der Ursprung der Gottesidee 9: Die Religion der Hirtenvölker der Alt-Türken", in *Asiatische Studien* (Bem): 56-59

R: "Prelim. Report on Anthropology Researches in lui-yen, Formosa", in *Oriens* 4(2): 346-347

R: "Studia Serica 8-9", in *Oriens* 4(2): 347-348

R: "Saeculum 1", *ibid.* 4(2): 315-317

R: "Bulletin of Chillese Studies 8", *ibid.* 4(1): 192

T: Hamit Z. Koşay, *Alaca-Höyük Das Dorf Alaca-Höyük. Materialien zur Ethnographlie und Volkshunde von Anatolien*, Ankara, Türk Tarih Kurumu. 105 pages.

1952

B: *Histoire de la Chine* (tr. de G. Deniker). Paris, Editions Payot. 350 pages.

B: *Conquerors and Rulers: Social Forces in Medieval China*. Leiden, E. J. Brill
129 pages.

B: *Chinese Festivals*. New York, H. Schuman. 152 pages.

A: "The Money and Economy of China under the Mongals", in *Journal of Economic History* 12 (1): 60-62

A: "Die Bildung der mittelaterlichen chinesischen Gesellschaft", in *Neue bircher Zeitung* (January 20)

R: "J. Lee and P. Radin, The Golden Mountain", in *Oriens* 5 (1): 101

R: "M. E. Bugra, Eastern Turkestan", in *Pacific Affairs* 25 (4): 312-313

R: "E. Haenisch, Die Ehreninschrift für den Rebellengeneral", in *Oriens* 5 (1):
127-128

1953

Typen türhischer Volksmiirchen (in collaboration with P. N. Boratav). Mainz.
500 pages.

"Nomads and Farmers in South-eastern Turkey", in *Oriens* 6 (1): 32-49, [Ch.
XVII: 279-296]

“Types of Settlement in Southeast Turkey”, in *Sociologus* (Berlin) 3(1): 49-64, (Ch. XVIII: 297-331)

“Artides on Chinese Social and Political History in the Encydopedia *Der Grosse Brockhaus*. Wiesbaden, Germany. Geschichte Chinas bis zum Ende der Han-Zeit“, in *Historia Mundi* (Begr. von Fr. Kern, Bem) 2: 565-606

“Report of the Committee in International Relations in Folklore”, in *Journal of American Folklore* 66 (261): 255

“Yang Lien-sheng, Money and Credit in China”, in *Pacific History Review* 27(2): 201

“M. Granet, La Feodaliti Chinoise », in *Pacific Affairs* 26(2): 173-174

“E. Erkes, Das Problem der Shlaverei in China“, in *Orien* 6(1): 168-170

“R. van Gulik, Erotic Color Prints of the i Ming Period”, in *Anthrapas* 48: 332-334

“O. Franke, Geschichte des chines. Reiches 4“, *inf. Am. Or. Sac.* 73: 189-190

“O. Franke, Geschichte des chines. Reiches 5“, in *Oriens* 6(2): 389-391

E) F. von Eickstedt, *Rassendynamik von Ostasien, China, Japan, Tai und Kmer von der Urzeitbis heute*. Berlin 1944, in *Far Eastern Quarterly* 12(2): 204-206

M. Levy, *The Structure of Society*, in *Far East Quarterly* 12(3): 318
Ethnographische Beitrüige aus der Ch'inghai Provinz, in *Anthropos* 48: 1022-1026

“T. Özgüç, Die Kara-Höyük-Grabung 1950 von Kültepe“, in *Belleten* 17(66): 269-288

“T. Özgüç ve N. Özgüç, *Ausgrabungen in Kültepe*“, *Bericht über die im Auftrage der Türkischen History Gesellschaft 1949 durchgeführten Ausgrabungen*: 108-242. Ankara, Türk Tarih Kurumu.

“T. Özgüç ve N. Özgüç, Vorläufiger Bericht über die Grabungen von 1950 in Kültepe; Vorbericht über die Siegel und Siegelabdrücke“, in *Belleten* 17: 109-118, 123-127

1954

A: “Changes in Leading Families in Southern Turkey”, in *Anthropos* 49: 992-1003, [Ch. XIX: 312-326]

A: “Preliminary Note on Place Names in Medieval China”, in *Journal of American Folklore* 74: 71-74, [Ch. IX: 130-135]

A: “Notes on the Population of the Tun-huang Area”, in *Sinologica* 4 (2): 69-90, [Ch. VI: 70-87]

A: “New Research on China’s Economic History”, in *Pacific Affairs* 27 (3): 263-266

A: “Die Familie in China-Gestern und Heute“, in *Deutsche Zeitung* (Stuttgart) 5 Juni 1954, p. 4

R: “Lou Tse-k’uang, Hsin-niang hsin-lang“, in *Oriens* 7 (1): 220

R: “Lou Tse-k’uang, T’u-erh-ch’i hsieh-chen“, in *Oriens* 7 (1): 221

R: «Lou Tse-k’uang, Kao-shan ku-shih », in *Oriens* 7(2): 401

R: »P. Pelliot, (Euvres Posthumes, IV: Les debuts de l’imprimerie en Chine », in *Oriens* 7(1): 166

R: "E. A. Kracke, Civil Service in Early Sung China", 960-1067, in *Far Eastern Quarterly* 13: 191-196

R: "Zong In-sob, *Folk Tales From Korea*; N. von Kotschubey, *Koreanische Marchen*; A. Eckardt, *Unter dem Odongbaum*", in *Journal American Folklore* 67 (264): 226-230

R: "R. M. Dawkins, Forty-five Stories From the Dodecanese", in *Journal of American Folklore* 7: 230-232

R: "F. von Rummel, Die Türkei auf dem Weg nach Europa", in *Oriens* 7 (1): 152

R: "*Saeculum* 3-4", in *Oriens* 7 (2): 374-379

R: "*Türk Falklor Araştırmaları I, Türkiyede Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*", in *Journal of American Folklore* 67: 89-90

1955

B: "Minstrel Tales From Southeastern Turkey" *Folklore Studies* 5: 1-92, Berkeley, University of California Press.

A: "The Origin of the Commoners in Ancient Tun-huang", in *Sinologica* 4 (3): 141-155, [Ch. VII: 88-101

A: "Additional Notes on Chinese 'Gentry Society'", in *Bulletin London School of Orient and African Studies* 17(2): 371-377

N: "*In Memoriam* Richard Thurnwald", in *Revista do Museum Paulista*, N.S. 9: 293-298

"The Peasant", *A Symposium concerning the Peasant Way and View of Life* Contrib. F. G. Friedmann (ed.), (Oct 1955): 5. Fayetteville, Univ. of Arkansas, Collab.

Introduction to D. C. Graham, A Lolo Story, in *Journal of American Folklore* 68: 175-199

R: "Sait Faik, Havus Başı", in *Books Abroad* (Autumn 1955)

R: "Peter Olbricht, Das Postiuesen in China", in *Sinologica* 4(3): 202

R: "J. Needham, *Science and Civilization in China* I", in *American Anthropologist* 57(5): 1079-1081

.

R: "A. F. Wright, *Studies in Chinese Thought*", in *American Journal Social*, 60(4): 405

R: "H. J. Wiens, China's March Toward the Tropics", in *Pacific Historical Review* 24: 324-325

R: "Economic Dialogues in Ancient China. Selections from Kuan-tzu" (Edited by L. Maverick, 1954) in *Journal Economic of History* 15: 193-195

1956

A: "The Leading Families of Ancient Tun-huang", in *Sinologica* 4(4):209-232 [Ch. vin: 102-129)

R: "E. Reischauer, Ennin's Travels in T'ang China", *ibid.* 4(4): 275-276

R: "E. Reischauer, Ennin's Diary", *ibid.* 4(4): 276-277

R: "Irrigation Civilizations", in *American Sociological Review*, J. H. Steward (ed.), 21: 255-256

R: "H. J. Wiens, China's March toward the Tropics", in *Oriens* 8(2): 304-307

R: "Sait Faik, Bir takım insanlar", in *Books Abroad* (Winter).

R: "Sait Faik, Alemdağında var bir yılan", in *Books Abroad* (Spring).

R: "J. Gulick, Social Structure and Cultural Change in a Lebanese Village", in *Oriens* 9 (2): 293-294

R: "A. Taylor, An Annotated Collection of Mongolian Riddles", in *Midwest Folklore* 5 (4): 258-259

R: "L. Sami Akalın, Erzurum Bilmeceleri", in *Midwest Folklore* 5 (4): 259-261

R: *Saeculum* 5, in *Oriens* 8(2): 317-318

Ab: "Bulletin of the Department of Archaeology and Anthropology", Taipei, in *Sociological Abstracts* 4, No. 2327, 2392, 2394, 2719, 2835, 2836

1957

B: *Uzak Dogu Tarihi (History of the Far East)* Türk Tarih Kurumu publ., series 20, vol. 20 (World History). Ankara. 374 pages.

A: "Data on the Structure of the Chinese City in the Pre-Industrial Period", in *Economic Development and Cultural Change* (1957): 253-268

A: "The Political Function of Astronomy and Astronomers in Han China", in J. K. Fairbank (ed.) *Chinese Thought and Institutions*, University of Chicago Press (1957): 33-70

A: "The Foundation of Sha-t'o Power in North-China", in *Zeki Validi Togan's Armağan* (Istanbul 1955, pub. 1957): 1-13

A: "The Formation of Chinese Civilization according to Socio-Anthropological Analysis", in *Sociologus* 7(2): 97-112

A: "Social Research at Pakistani Universities", in *The Asia Foundation Program Bulletin* (Dec. 1957): 1-3

A: "Wang Ko, an Early Industrialist", in *Oriens* 10(2); 248-252. [Ch. V: 65-69]

R: "L. M. J. Schram, *The Monguors of the Kansu- Tibetan Border, Part 2: Their Religious Life*", in *Journal of American Orient Sociology*, 77: 284-285

R: "N. Poppe, Mongolische Volksdichtung", in *Oriens* 10(2): 373

R; "A. J. A. Elliott, Chinese Spirit-Medium Cults in Singapore", in *Far Eastern Quarterly* 16: 582-584

R: "A. F. P. Hulsewe, Remnants of Han Law", in *Oriens* 10 (1): 195-197

R: "C. Hentze, Tod, Auferstehung, Weltordnung", in *Oriens* 10 (2): 380-381

R: "J.E. de Young, Village Life in Modern Thailand", in *Oriens* 10 (2): 341

R: "Cultural Freedom in Asia", in *Oriens* 10 (2): 403

Ab: "Bulletin of the Department of Archaeology and Anthropology", (Taipei) in *Sociological Abstracts* 5: 3779, 3837, 3839

Ab: "Sosyoloji Dergisi, Istanbul", in *Sociological Abstracts* 5: 2860, 2863, 2872, 2883, 2890, 2917, 2922, 2940, 2968, 2970, 2989, 2995, 3048, 3054, 3055, 3056

"Contr.: Remarks about the Research Method", in *Socio-Economic Research Project, Univ. of the Panjab. Lahore, Part 1:*

"Origin and Development of the Socio-Economic Research Project", by B. A. Azhar (mimeographed 1957, 4 pages). Lahore.

1958

A: "Studies on Pakistan's Social and Economic Conditions", *A Bibliographical Note*. Centre for South Asia Studies, Inst. of International Studies, Univ. of California, 47 pages. (mirneo.) [Ch. XXI: 340-383]

A: "Colony Villages in the Punjab", *ibid.*, 23 pages. (mirneo) [Ch. XX: 327-339]

"Coll.: *Turkish Riddles from the Taurus Mountains*", (with A. Taylor), in *Western Folklore* 17(4): 249-256

N: "The Formation of Chinese Civilization according to Socio-Anthropological Analysis", in *Anthropos* 53: 275

R: "K. A. Wittfogel, Oriental Despotism", in *American Sociological Review* 23: 446-448

R: "Howard Becker and A. Boskoff, Modern Sociological Theory", in *Sociologus* 8(2): 190-191

R: "L. Giles, Descriptive Catalogue of the Chinese Manuscripts", in *Journal of Asian Studies* 17(4): 625

1959

A: "Research on the Chinese Family", in *Sociologus* 9: 1-11. [Ch. III: 28-42]

A: "Mobility in South Chinese Families", in *Sinologica* 6: 16-24

A: "Remarks about Research Methods", in B. A. Azhar, *Origin and Development of the Socio-Economic Research Project* (Social Science Research Centre, Lahore) 1: 7-8

R: "Journal of Oriental Studies 1-3", in *Oriens* 12: 306-309.

R: "L. Dumont, Une sous-easte de l'Inde du Sud », in *Oriens* 12: 262-263

R: "E. E. Bacon, Obok, A Study of Social Strueture in Eurasia", in *Soeialogus* 9: 179-181

R: "H. Köster, Symbolik des ehinesischen Universisrnu", in *Journal American Orient Sociology* 79: 64-65

Ab: "Sociologieal Abstracts" (January 1959): 55 19; (April 1959): 5845 5656, 5874,5885, 5909, 5910, 5669, 5912, 568S; JulYI959): 6033.

1960

B: *A History of China*, completely revised. London, Routledge, Berkeley, Univ. of California Press.

A: "The Supernatural in Chinese Folk-Tales from Chekiang", in *California, Essays in Literature, Folklore, Bibliography* (New York): 335-341

A: "Modern Tendencies in Islam in Pakistan", in *Sociologm* 10: 139-152. [Ch. XXII: 384-396]

A: "She-hui-hsüeh shih-ti t'iao-ch'a-ti fang-fa (Methods in Sociological Field Work)", in *She-ehiao t'img-hsün jfd:illi* (Taipei): 2-3

A: "Klassizismus in China", in *Klassizismus und Kulturverfall* (eds.) G.

E. "von Grunebaum and Willy Hartner" (Frankfurt): 237-258

A: "Das Problem des Kulturverfalls in China", *ibid.*: 217-236

R: "Levy, H. S., The Musory Flame", in *Sinologica* 7(4)

R: "Studia Sino-Altaica, Festschrift für Erich Haenisch", in *Oriens* r6: 358-359

Ab; "Bulletin of the Institute of Ethnology, Academia Sinica 12", in *Abstracts of Folklore Studies* :1(3); 242-245

Ab: "Sociological Abstracts", n(1): A4143, A4192, A4240, A424I, 4117, A4312, A4145

Ab; "*Sociological Abstracts*", n(4); A5209, A5210

Ab; "*Sociological Abstracts*", n(5): A5813.

Ab; "*Sociological Abstracts*", n(6): A6368, A6408, A6930.

1964

B; *Conquerors and Rulers. Social Forces in Medieval China*. Leiden, E. J. Brill. A complete revision and an enlarged edition of the 1952 book.

A: "The Business Activities of a small Chinese Merchant", in *Monumenta Serica* 21: 345-356. [Ch. XIII: 194-203]

A: "Concerns of Historical Sociology", in *Sociologus* 14(1): 3-17

A; "Ideas about Social Reforms in the Novel Chin-hua yüan", in *Fest-schrift für A. Jensen*. Munich, 1: 113-121

Ab: "Abstracts", in *Abstracts of Folklore Studies* 2: 201-206

Ab; "*Sociological Abstracts*", 12: B2496, B2497, B951a, B1376

Ab; "L. Binder, Religion & Politics in Pakistan", in *Sociological Abstracts* 12: A8434

R: "S. D. Gamble, North China Villages, and C. Osgood, Village Life in Old China", in *American Sociological Review* 29: 784-786

R: "j. Needham, *Science & Civilization*", in *China* 4(1), in *Monumenta Serica* 22 (1,1963, published 1964); 325-328

R: "Liu Mau-tsai, Die ehinesisehen Nachrichten zur Gesehichte der Osttürken", in *Monumenta Serica* 22 (1, 1963, published 1964): 328-331

R: "O. Lattimore, Studies in Frontier History", in *The Annals of the American Academy of Politic & Social Science* 353: 205

A: "Chinese Regional Stereotypes", in *Asian Survey* 5(12): 596-608

A; "Religious Activities and Religious Books in Modern China", in *Zeitschrift f. Missionswissenschaft & Religionswissenschaft* 4: 260-269

A: "Chinesische Volksliteratur in chinesischen Volkstempeln", *IV. International Congress for Folk-Narrative Research in Athens, Leetures and Reports*, (edited by Georgios A. Megas), Athens 1965; 100-104- Also published in *Laographia* 22(1965); 100-104

R: "Wang Gungwu, The Strueture of Power in North China during the Five Dynasties", in *Journal of Asian Studies* 24(3): 498-500

R: "Th. Hang, Grundzüge des chinesischen Volkscharaeters", in *American Anthropologist* 67(2): 562-563

R; "Zollschan, G. K. and W. Hirsch, Explorations in Social Change", in *Kyklos* 18(2): 400-401

R: "Aurel Stein, On Ancient Central Asian Traeks", in *The Asian Student* 13 (January 30): 8

R: "G. Barth, Eitter Strength", in *The American Historical Review* 76 (3)

Reprint: Periods of Feudalism, Gentry Society, and the Formation of a Middle Class, in J. Meskill, *The Pattern of Chinese History* (Boston 1965): 57-64, Note: in *Proverbium* 3: 64

1965

B: *Folktales of China*. University of Chicago Press. 267 pages.

A: "Fate in Traditional Chinese Life", in *The Asian Student* 13 (May 29): 5-6

A: "Chinese Regional Stereotypes", in *Asian Survey* 5 (12): 596-608

A: "Religious Activities and Religious Books in Modern China", in *Zeitschrift f. Missionwissenschaft* 4: 260-269

A: "Chinesische Volksliteratur in Chinesischen Volkstempeln", *IV. International Congress for Folk-Narrative Research in Athens, Lectures and Reports*, (editor by Georgios A. Megas), Athens 1965: 100-104. Also published in *Laographia* 22 (1965): 100-104

R: "Wang Gungwu, The Structure of Power in North China During the Five Dynasties", *Journal Asia Studies* 24(3): 498-500

R: "Th. Nang, Grundzüge des Chinesischen Volkscharacters", in *American Anthropologist* 67(2): 562-563

R: "Zollschan, G. K. and W.Hirsch, Explorations in Social Change", in *Kyklos* 18(2) :400-401

R: "Aurel Stein, On Ancient Central Asian Tracks", in *The Asian Student* 13 January 30):8

R: "G. Barth, Bitter Strength", in *The American Historical Review* 76(3)

Reprint: Periods of Feudalism, Gentry Society, and the Formation of a Middle class, in J. Meskill, *The Pattern of Chinese History* (Boston 1965): 57-64

ÖZGEÇMİŞ

Murat Öztürk, 1981 yılında Ankara’da doğdu. Orta öğrenimi Elazığ Anadolu Lisesi’nde tamamladı. 2005 yılında Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünden mezun oldu. Aynı yılın güz döneminde Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans eğitimine başladı. Aralık 2005-Mayıs 2006 döneminde askerlik hizmetini yaptı. 2007 yılında aynı enstitünün Tarih Anabilim Dalına Araştırma Görevlisi olarak atandı.

İngilizce bilir, evlidir.